

Engel Pál

UNG MEGYE TELEPÜLÉSVISZONYAI ÉS NÉPESSÉGE A ZSIGMOND-KORBAN

(Adatok Magyarország középkori demográfiájához)

1.

Kockáztatva, hogy az olvasónak eleve kedvét szegem, két megjegyzést előre kell bocsátanom. Az egyik: a jelen dolgozat, úgy, ahogy van, „melléktermék”. Eredetileg nem állt szándékomban a történeti demográfia ingoványos talajára lépni, csak Ung megye nemesi társadalmával kívántam foglalkozni abból az apropóból, hogy kezembe került a megyének egy igen korai, eddig ismeretlen összeírása. Idővel azonban be kellett látnom, hogy az innen és egyéb forrásokból összegyűlt adatok nemcsak társadalomtörténeti, hanem demográfiai szempontból is tanulságosak, és így publikálást érdemelnek, különös tekintettel arra, hogy milyen keveset tudunk az 1400 körüli idők népességi viszonyairól. A másik megjegyzés: a mondottakból következően a dolgozat elsősorban adatközlő jellegű. A problémákat, melyek a kutatást foglalkoztatják, nem oldja meg, legföljebb ahhoz segít hozzá, hogy tisztábban lássuk őket.

A középponti probléma Magyarország 15. századi népességének alakulása, és megoldása elsősorban a rá vonatkozó források értékelésétől függ. Két adatcsoport kíván különleges figyelmet: Ernuszt Zsigmond kincstartó 1494–1495. évi számadáskönyve, amelyből megtudhatjuk, hány *jobbágyporta* volt akkoriban az ország egyes megyéiben,¹ továbbá öt északkeleti megye 1427-ből származó összeírása, amely a kamara haszna nevű adót fizető *jobbágyporták* számáról tájékoztat megyénként és falvanként. Ahhoz, hogy bármelyik forrásból a népességszámra tudjunk következtetni, elsősorban a *porta* „lélekszámát” kellene megállapítani. A számadáskönyvekkel kapcsolatban erre Solymosi László tett kísérletet a közelmúltban,² eredményeire a tanulmány végén még visszatérek. Az alábbiakban a másik, jóval kevésbé ismert forráscsoport, az 1427. évi adólajstromok értékeléséhez próbálok adatokat szolgáltatni.

Mai ismereteink szerint öt megye összeírása maradt fenn: Gömör, Torna, Abaúj, Sáros és Ung megyéké. A tornai jegyzék datálatlan, de a benne megnevezett birtokosok, valamint írása alapján már Csánki Dezső 1430 körülnek határozta meg, sőt gyanította, hogy szintén 1427-ből való. Ez alighanem kétségtelen, minthogy a papírjának ökörfejes vízjele két keltezett jegyzékével azonos.³ Az ötből négy szinte teljesen ép, de sajnos

¹ Johann Christian von Engel: Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer. 1. Theil. Halle, 1797. 20–39, 130–149. Vö. Szabó 1963. 67–70.

² Solymosi László: Az Ernuszt-féle számadáskönyv és a középkor végi népességszám. Történelmi Szemle 28 (1985) 393–413.

³ Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. 1. köt. Bp. 1890. 235. Ugyanő a többit is ismerte és felhasználta: uo. 121. 195, 278, 384. – Az egyes jegyzékek: Dl. 35 801 (Gömör, kiadta hibákkal Thallóczy Lajos: A kamara haszna (lucrum camerae) története.

éppen az ungi összeírás az, amelyik sérült.⁴ A szerkezete valamennyinek azonos. A szöveg élén cím áll, amelyből három esetben kitűnik a pontos tartalom, így Ungnál is: *Nota registrum de lucro camare comitatus Vng sub anno domini M^{mo} CCCC^{mo} XX^{mo} VII°*. (A gömöri jegyzéken hiányzik a kamara hasznára való utalás, a tornai élén pedig csak a megye neve áll.) Következik az adóköteles porták számba vétele, mégpedig járasonként, azon belül falvanként és birtokosonként. A járás (ekkori nevén *reambulatio*) intézményével ekkor találkozunk első ízben, és alább látni fogjuk, hogy három évtizeddel korábban még ismeretlen volt. Torna kivételével, ahol csupán kettő volt, mindegyik megye négy járásra oszlott, számuk tehát a szolgabírákénak felelt meg, és a nevüket is róluk kapták.⁵ Az ungi összeírás első három sora a továbbiakban így fest:

Item Jeke Ladislai Veres	por.	XVIII
Item Jakabhaza prioris de Wrana	por.	XXXI
Item Sekow Ladislai Pethow	por.	XX

Az *item* szócskát türelmesen kiírták mindegyik lajstrom minden egyes sora elé, a porta rövidítését ellenben gyakran elhagyták a római számok mellől, sőt a gömöri jegyzékben mindössze egyetlenegyszer írták ki. A porták számba vétele után, a jegyzék végén az összeírás eredményét olvashatjuk, ismét egységes forrásban. Íme Ung példája:

Sumpma portarum II^M VIII^C V por.
Sumpma pecuniarum I^M VI^C floreni LXXVI^C denarii,

azaz a megyében 2805 portát írtak össze, és – a dikátor szerint – 1600 forintot és 7600 dénárt hajtottak be. E számokra még visszatérek.

A jegyzékek elég terjedelmesek. Az Ung megyei 234 sort tartalmaz (egy *item*-et tekintve egy somak), az abaúji 281-et, a gömöri 328-at, a sárosi 401-et, a kis Torna megyéé persze csak 57-et. A sorok azonban korántsem felelnek meg ugyanannyi falunak. A szövegek tanulmányozása arról győz meg bennünket, hogy ugyanaz a falu kétszer, háromszor, sőt négyszer is előfordul bennük, ha ennyi birtokosa volt, mégpedig, ami különösen feltűnő, *nem együtt*. Az összeírások ugyanis szemmel láthatóan nem úgy keletkeztek, mint a későbbiek, hogy ti. az adószedők egy rekonstruálható útvonal mentén haladtak a járason belül,⁶ hanem az egyes tételek mintegy véletlenszerűen kerültek egymás alá. Berzevice (Sáros m.) három birtokosa például a lajstrom 122., 146. és 158. sorában található, ugyanígy Pálóc faluban (Ung m.) Miklós 30 portája a 200.,

Bp. 1879. 186–192; Dl. 34 088 (Torna); Dl. 24 819. (Abaúj, hibás kiadása *Thallóczy* i. m. 172–180); Dl. 32 690 (Sáros); Dl. 32 382 (Ung). – Az ökörfejes vízzel – szarvai közt virágszállal – az abaúji és a sárosi összeíráson található, azonos a tornai összeírásával, és egyébként 1429-ből Eperjesről ismert: *C. M. Briquet: Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier . . .* IV. t. Paris etc., 1907. nr. 14753.

⁴Szerencsénkre viszont egy újkori kamarai másolata még sok olyan olvasatot megőrzött, amelyek ma már nem láthatók. A többi jegyzék közül egyedül az abaújin vannak kisebb sérülések.

⁵Ungban pl. Korcsvai Péter, Helmei Ferenc, Korlath-i (?) Péter és Haraszi Péter járásai. Tévesen állítja *Bakács István* (A dicális összeírások. A történeti statisztika forrásai. Szerk. *Kovacsics József*. Bp. 1957. 55), hogy Abaújnak csak három járása lett volna.

⁶*Bakács* i. m. 55-56. Ilyen már Nyitra megye két nyugati járásának 1452. évi adólajstroma (Dl. 44 649).

Mátyus 16 portája a 212. sorban. A példák természetesen tetszés szerint szaporíthatók, és többek között arra figyelmeztetnek, hogy a szöveggörnyezetből ez esetben nem szabad következtetnünk ismeretlen helységek fekvésére.⁷

Mind demográfiai, mind egyéb vonatkozásban fontos tudnunk, mennyire teljesek e lajstromok, vagyis mi az, ami kimaradt belőlük. A bennük foglaltakat egyéb forrásokkal egybevetve ez elég pontosan megállapítható. A lajstromok, rendeltetésüknek megfelelően, a jobbágynépességnek azt a részét vették számba, amely a kamara haszna lerovására köteles volt. Ebből következően hiába keressük bennük az alábbi településeket:

1. Azokat, amelyekben nem éltek jobbágyok, azaz a városokat (Kassa, Eperjes, Bártfa, Kisszeben, Nagysáros), a bányavárosokat (Telkibánya), továbbá a tisztán nemesi (későbbi néven kuriális) falvakat.

2. Ama jobbágytelepüléseket, amelyek valamely okból mentesek voltak a kamara haszna alól. Ilyen település aránylag kevés volt: a szóban forgó megyék területén régi mentességet élveztek az esztergomi érsekség gömöri falvai,⁸ a tornai uradalom (1409 óta)⁹ és a Pálóci család Szerednye környéki birtokai (1419 óta).¹⁰ Hiányoznak a felsoroltakon kívül Kassa és más városok birtokai (az egy Mislóka falu kivételével), a regéci váruadalom, Szikszó mezőváros és itt-ott egyes falvak (pl. Gömörben a Jolsvához tartozó Sűvete és Perlász). Lehet, hogy ezek is királyi kegyből kaptak mentességet, de éppúgy lehet, hogy hajdani udvarmoki státuszuk címén, az udvarnokfalvak ugyanis ősi szokás alapján mentesültek a kamara haszna alól.¹¹

Mindezekon kívül természetesen azzal is számolnunk kell, hogy egyes falvak véletlenül maradtak ki. Gömör megye két járásának egy 1431. évi adólajstroma is fennmaradt,¹² és ebben két olyan jobbágyfalut is találunk (Miklósfalva, Jéne), amelyek négy évvel korábban nem fordultak elő. Egészében véve mégis elmondhatjuk, hogy a megyék jobbágyságának zömét, több mint 90%-át végül is összeírták, Torna kivételével, ahol a hiányzó tornai uradalom a népességnek mintegy a harmadát foglalhatta magába.

Ami az adójegyzékek megbízhatóságát illeti, arról sajnos nem lehet ennyi jót mondani. Szemre valamennyi gondos munkának tűnik, kétségtelenül tisztázatok és nem fogalmazványok, ami még érthetlenebbé teszi, mi úton-módon maradtak korunkra.¹³ Ám ha a tartalmat vesszük szemügyre, és más források alapján ellenőrizzük, se szeri, se száma a téves, sőt értelmetlen bejegyzéseknek. Ezek zöme kétségtelenül épp a letisztázás során keletkezett. Számos nem létező falu vonult be ily módon a középkori

⁷ Csánki i. m. számos helynévazonosítása épp amiatt téves, hogy ezt nem vette tekintetbe.

⁸ Rozsnyó, Csucsom, Nadabula, vö. *Thallóczy* i. m. 199, továbbá Sajópüspöki és Velkenye.

⁹ ZsO II. 6637.

¹⁰ Dl. 10 855.

¹¹ 1392: ZsO I. 2426; 1399: uo. 5983. Különösen Regéc és tartozékai esetében lehet arra gondolni, hogy egykor a pataki uradalom részét alkották, és mentességük abból az időből ered. Kassa város birtokai később is mentesek a kamara haszna alól. (Lektorom, *Kubinyi András* szíves közlése. Tanácsaiért és észrevételeiért ezúton is köszönetet mondok).

¹² Dl. 35 802. Kiadta *Thallóczy* i. m. 192–194.

¹³ Rendeltetés szerint a királyi kamarákhoz kellett volna beérkezniük, ott pedig megsemmisülés várt rájuk. Vö. *Borsa Iván*: A magyar medievisztika forráskérdései. Levéltári Közlemények 44-45 (1974) 104.

helytörténetbe: Gömörben Bagaly, Békéspataka, Bulfalva, Gécpataka, Jóva, Kerekto, Komoróvágás, Kornutfalva, Ördögteleke, Pingfalva, Stebvár, Szalabina, Talota, Tama; Abaújban Belenice, Kendeléd, Kisszántó, Lucska, Reglöd; Tornában Sernő; Sárosban Alsóőr, Hirinna, Mirklovágása, Mohore, Sorm, Somos, Zölderöd; Ungban Hilóc, Hoór, Inaj, Kerekto, összesen 29, ami nem lebecsülendő teljesítmény az írnokoktól.¹⁴ Persze ezeken kívül is rengeteg a hibásan írt falunév, ezeket azonban már Csánki – többnyire jól – megfejtette. Bizonyos, hogy számos esetben elírták a birtokos nevét is, bár ezt jóval körülményesebb kimutatni,¹⁵ és néha talán a portaszámot is, ezt viszont lehetetlen bizonyítani.

Ha az összeírások készítői ennyire figyelmetlenül olvastak, hogyan tudtak vajon számolni? Nézzük először az összeírások summázatait. Ezekben, mint emlékszünk, az egyes megyék összesített portaszámát és az ennek megfelelő adóösszeget találjuk. Ez utóbbi forintban és dénárban van kifejezve, oly módon, hogy egy forintra 100 dénárt számítottak. Ha az összeget forintra számoljuk át, az alábbi táblázatot kapjuk.:

Megye	Porták száma	Adó összege (Ft)	Ft/porta
Gömör	4883	2929,8	0,6000
Torna	800	480,0	0,6000
Abaúj	5184	3110,0	0,5999
Sáros	6618	3970,8	0,6000
Ung	2805	1676,0	0,5975

A táblázatból kitűnik, hogy az adó összegét a portaszámból kalkulálták, mégpedig úgy, hogy egy portára 0,6 forintot azaz 60 dénárt számítottak. Attól eltekintve, hogy Abaúj adójának 40 dénárral többnek (3110,4) kellene lennie, a számítás hajszálpontos, Ungot leszámítva, ahol 1683 ft-ot kellene kapnunk. Ez az eltérés talán másolási hibával magyarázható: ha föltesszük, hogy a porták summájából (ld. fent a 943. lapon) kifejezték egy *minus* szócskát, akkor a portaszám helyesen nem $2800 + 5$, hanem $2800 - 5 = 2795$, aminek 1677 ft adó felel meg, s így az eltérés már csupán egy forint (1676 helyett).

Hogy milyen pénzről van szó, azt elég könnyű meghatározni. Épp ugyanebből az évből, 1427. január 30-áról ismeretes Zsigmond királynak egy rendelete, amelyben a szerémi kamara területére nézve szabályozta a kamara haszna behajtásának módját. E szerint minden öt jobbágyporta után egy aranyforint volt fizetendő, avagy minden egyes portától 60 új dénár.¹⁶ Ez nyilvánvalóan ugyanaz a tarifa, mint amellyel adó-

¹⁴ Csánki i. m. hibás címszavait jegyeztem ki a szóban forgó megyék címtárából.

¹⁵ Pl. Magyarfalu (Sáros m.) kétszer fordul elő Somosi Jakab birtokaként (81. és 90. sor), míg Somosi György birtokrésze hiányzik. Berzevici Mihály helyett egy ízben Lászlót írtak (Sáros m., 186. sor). Az ungi összeírásban kétségtelenül elírt nevek „Georgii parvi”, Pányi György helyett (234. sor), „Philippi de Seredahel” Szeretvai Fülöp helyett (56. sor), „Petri Waryas” Varju Péter helyett; a tornaiban pl. „Pauli de Zelna” Szalonnai Pál helyett (8. sor).

¹⁶ de singulis utputa quinque portis iobagionum vestrorum unum florenum auri aut valorem eiusdem... vel de unaquaque porta singulos sexaginta denarios novos presentis nostre monete regalis, Zichy VIII. 312–314. A rendelet az is előírta, hogy az 1425–1427. évek adóját foglalják regis-

lajstromainkban találkoztunk, következésképpen az összegek számítási forintban és olyan dénárokból értendők, amelyekből ekkoriban 300 ért egy aranyforintot.¹⁷ 1427 márciusában ugyan a király új jó dénár verését rendelte el, amelyből száz ért volna egy aranyat, óhajából azonban egyelőre nem lett semmi.¹⁸

Azok az emberek, akik négyjegyű számok háromötödét ilyen pontosan ki tudták számítani, nyilván értették a dolgukat. Ha azonban így van, érthetetlen, hogy az összeadás jóval egyszerűbb műveletében miért mutatkoznak jóval gyengébbnek. Ha ugyanis összeadjuk az egyes lajstromok tételeit, és szembeállítjuk a summázatok portaszámával, a következő eredményt kapjuk:

Megye	A summában a porták száma	Ténylegesen	Tévedés a kincstár terhére
Gömör	4883	4893	- 10
Torna	800	764	+ 36
Abauj	5184	5193?	- 9
Sáros	6618	7557!	-939

Az abauji összeírás sorainak összegezése némi problémát okoz. Ha a portaszámokat összeadjuk, a végösszeg 4993. Ehhez azonban hozzáadandó egy utólag – a 2. járás helyett tévedésből az 1. járás végére – betoldott sor, amely szerint Szepesi mezőváros 40 aranyforintot (ill. egy arany helyett 300 dénárt) fizetett.¹⁹ Mivel ez 200 porta adóját jelenti, a megye summájaként 5193 portát kapunk, ami csupán kilenc portával több, mint a megadott 5184. Torna esetében, ahol 36 porta hiányzik, arra gondolhatunk, hogy egy sor véletlenül kimaradt. (Esetleg Egerszeg falu, amely nem tartozott a tornai uradalomhoz, és mégsem találjuk a nevét a jegyzékben.) Annál meglepőbb viszont a negyedik megye, Sáros teljesen hibás summája, hiszen ebből közel ezer porta felejtődött ki. Úgy hiszem, nincs értelme, hogy csalást tételezzünk fel. Sokkal valószínűbb, hogy amikor a fogalmazvány egyes lapjain a tételeket összeadták, az egyik lap véletlenül kimaradt.²⁰

Az ungi összeírás sajnos nem maradt ránk olyan állapotban, hogy a porták megadott összegének helyességét ellenőrizni tudjuk, 14 sor számai ugyanis ismeretlenek, és több más szám olvasata is bizonytalan. Ha azonban az ismert tételeket összeadjuk, 2650 körüli számot kapunk, s így az összeírók által számított összeg (2805 vagy talán inkább 2795, ld. fentebb) elfogadhatónak látszik.

trumba, és küldjék el a királynak. A szövegezésből az tűnik ki, hogy ez korábban nem volt szokásban, és így feltehető, hogy a ránk maradt összeírások e nemből a létező legkorábbiak, amelyek épp e rendelet folytán születtek.

¹⁷ Azaz 1 aranyft=3 számítási ft=300 dénár, amint az abauji összeírás egyik sorából is kitűnik, ld. a 19. jegyzetet.

¹⁸ A korabeli városi számadáskönyvek arról tanúskodnak, hogy a reform nem lépett életbe, és továbbra is a régi pénz maradt forgalomban. (*Szücs Jenő* szíves közlése.) A rendelet: DRH 248–250.

¹⁹ item Scepsy dominorum de Rozgon tenetur XXXX florenis auri et pro quolibet aureo floreno III^c denariis. Dl. 24 819 (60. sor).

²⁰ Ez csakis a fogalmazványban történhetett, mert a ránk maradt tisztázatban nincs két vagy több olyan oldal, amelynek az összege 939-et eredményezne.

Miután megismerkedtünk ennek a forráscsoportnak a gyengéivel és erényeivel, lássuk, mi indokolja, hogy ezúttal éppen annak a megyének szenteljünk figyelmet, amelynek összeírása csonkán őrződött meg.

2

Az indok egy másik, hasonló jellegű irat, amely néhány évvel ezelőtt akadt a kezembe, amikor Mályusz Elemér megbízásából a Zsigmondkori Oklevéltár részére találtam az Országos Levéltár Mohács előtti gyűjteményében, a hajdani Múzeumi Törzsanyag keltezetlen darabjai között. Borítékja többszörösen megtévesztő címet viselt („1420 körül, Ungvármegye füstjeinek összeírása”), és ez tévútra vezette ama kevés számú kutatót, aki valaha érdeklődött volna iránta.²¹ A dokumentum ma D1. 48 291 jelzet alatt található. Fejérpatak László 1891-ben ajándékozta a múzeumnak, és bár eredeti levéltári jelzet nem látható rajta, igen valószínű, hogy a leleszi premontrei konvent hajdani országos levéltárából származott, amelyet akkoriban Jászóvárton őriztek, és amelyben Fejérpatak huzamosan kutatott.²²

A dokumentum maga egy keskeny (30×11 cm) alakú, hét összeragasztott lapból álló, málladozó, felül vízfoltos papírfüzet, melynek első hat lapja tartalmazza az összeírás szövegét, míg a hetedik lap némi tollpróbától eltekintve üres. E lap közepén harang alakú vízjel felső része látható (az alsó kiszakadt), ama változatban, amely az 1396–1398. évekből Olaszországból ismert.²³ Mivel ennek a papírnak az ívmérete 30×45 cm volt, füzetünk nyilván úgy keletkezett, hogy az íveket széljében négy egyforma csíkra vágták szét, és a csíkokat egyik hosszú szélük mentén kissé behajtván összeragasztották.

A szöveg sajnos nem maradt ránk teljes épségben. A vízfoltok ugyan átvilágítással jól olvashatók, azonban az első lap felső fele leszakadt és elveszett, s a többi lap is nagyrészt sérült a széleken, különösen felül és középen. Írása, mely az 1400 körüli évekre mutat, csaknem mindvégig ugyanazon kéztől származik, de láthatóan nem egyvégtében készült. Az első oldalak nyugodt, egyenletes vonalvezetése utóbb megbillen, a betűk nagyobbak, a sorok szélesebbek lesznek, és itt-ott utólagos betoldásokat látunk. Az utolsó beírt oldal (6^v) már majdnem kuszának tűnik. Mindez együttvéve arról árulkodik, hogy írója kezdetben készen kapott szöveget másolt, de utóbb már nem, hanem az összeíró munka folyamán beérkező új információkat föltehetően hozzáírta a meglevő szöveghez. Így történhetett, hogy ugyanazt a tételt több ízben is kétszer vette számba.²⁴

Rátérve ezek után a szöveg tartalmára, könnyen meggyőződhetünk róla, hogy csakugyan Ung megyei falvak valamiféle összeírásával van dolgunk. Ahhoz azonban,

²¹ Tudtommal egyedül *Szabó István* használta falustatistikájához (A falurendszer kialakulása Magyarországon. 2. kiad. Bp. 1971. 193.)

²² Az összeírás szövegét ld. a tanulmányom függelékében.

²³ *C. M. Briquet. Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier.* 2. éd. 2. tome. Leipzig, 1923. Nr. 3972. A meghatározásban *Bogdán István* volt segítségemre.

²⁴ Idegen kéztől származnak a 28., 242–243. és 259. sorok. Az írás elemzésében *Érszegi Géza* szíves segítségét köszönöm.

hogy ennél többet is megtudjunk, gondosabb elemzésre van szükség, mert a szövegnek épp az eleje csonka lévén, címe és kelte – ha volt is valaha – nem maradt ránk.

A dokumentum 259 tételt tartalmaz, amelyek mindegyike új sorban kezdődik, és mindegyikét *Item* szócska vezeti be. A hivatkozás megkönnyítésére a tételeket sor-számmal láttam el, és a továbbiakban „sor”-nak fogom nevezni őket, jóllehet egy-egy „sor” gyakran két, sőt néha három írott sor terjedelmű.

Az egyes sorok közlik a falvak birtokosának, ill. birtokosainak nevét, és megadják ottani birtokuknak valamely – egyelőre nem ismert – számszerű jellemzőjét. Lássuk mintaként a Pálóc falura vonatkozó sorokat:

12 <i>Item in villa Palouch magistri Petri</i>	XXI
13 <i>Item ibidem Nicolai filii Andree</i>	XXI
14 <i>Item ibidem nobilis puelle Katherine</i>	XXXXIII

És íme Ungvár összeírása:

151 <i>Item in villa Vngwar magistri Ladislai filii Johannis condam comitis</i>	LXXXII
152 <i>Item ibidem magistri Johannis Drugeth</i>	XL
153 <i>Item ibidem magistri Nicolai Drugeth</i>	XXXVIII

Természetesen ennyiből is valószínű, hogy a sorok végén látható számok a birtokos jobbágyainak, jobbágytelkeinek vagy portáinak összegét jelölik. Mielőtt azonban tovább vizsgálónok ezt a kérdést, talán célszerű előbb a dokumentum korát megállapítanunk. Ehhez elsősorban azt kell megválaszolnunk, hogy mikor voltak birtokosok Ung megyében az összeírásban megnevezett személyek.

Figyelmünket a legnagyobb és legismertebb birtokosokra összpontosítva sikerülni fog ezt az időt viszonylag szűk határok közt kijelölnünk. Az egyik adat, a *terminus ante quem* Gerényi Druget László halála. Ő az 1355-ben elhunyt Druget Miklós országbírónak volt az unokája, és az összeírásban „Ispán (fia) János fia László mester”, „Gerényi László mester” és hasonló neveken összesen 32 falu egyedüli vagy rész-birtokosaként szerepel, köztük, mint az imént láttuk, Ungvárott is. Tudjuk róla, hogy 1398. július 16-a előtt kevéssel hunyt el, ezen a napon ugyanis huga és özvegye Ede-lényben (Borsod m.) panaszt tett Bebek Detre nádor előtt, hogy László halálával rokonai, a Homonnai Druget-testvérek: János és Miklós mesterek lefoglalták összes birtokát.²⁵ A másik korjelző a Nagymihályi-rokonsághoz tartozó Tibai család vagyonának sorsa. Nagymihályi (Tibai) György fia János Mária királynőnek volt udvari lovagja, 1388-tól pedig Ung megye ispánja, és a következő években a királyi pártól mind Ungban, mind a szomszédos megyékben számos birtokadományt kapott.²⁶ 1396 szeptember végén azonban a nikápolyi hadjáraton életét veszttette, és mivel fiúörököse nem maradt, a családi vagyon öccsére, Péter gelénesi plébánosra, szerzett javai pedig a királyra szállottak.²⁷ Összeírásunk már ezt az állapotot tükrözi: „Tibai György fia Péter plébános” öt falu egészét és Váralja felét birtokolja, a Szeretvai- és Lucskai-vagyon részeit pedig – amelyeket János mester adományul nyert Zsigmondtól – a „király úr”

²⁵DF 220 267, LO AA 1398–16.

²⁶Szt. I. 490, 492, 497–498, 522; ZsO I. 1282, 1478.

²⁷Halálára: Szt. II. 6; Tibai Péterre uo. II. 9, 13 stb. A háramlott vagyonra: ZsO I. 4681, 4713, 4918.

kezén találjuk.²⁸ Mivel bizvást föltehető, hogy a nikápolyi vereséget követő viharos hónapokban nem készült ilyen jellegű munka, az összeírás vagy 1397 *folyamán*, vagy 1398 *első felében* keletkezett. Pontosán ebből az időből ismert, mint láttuk, a papír vízjele is, és hozzátehetjük, hogy a szövegben előforduló mintegy 150 személy túlnyomó többsége előfordul az 1390-es évek levéltári forrásaiban. A kapott időhatárokat nagy valószínűséggel tovább szűkíthetjük, ehhez azonban vissza kell térnünk előbb a dokumentum tartalmára és rendeltetésének kérdésére.

A kérdés megoldása nem olyan könnyű, mint amilyennek látszik. Könnyűnek azért látszik, mert gondolkodásunk többnyire kényszerpályákon mozog, megyei összeírásról pedig a magyar középkor kutatójának egy valami juthat csak az eszébe: a dika, vagyis az adólajstromnak valamilyen formája, hiszen az 1500 előtti időből más rendeltetésű megyei összeírásunk eddig nem volt ismeretes. Vajon esetünkben is ilyesmiről van szó?

Első, felületes pillantásra igen, mert forrásunk, amíg alaposabban meg nem vizsgáltuk, sokban emlékeztet az 1427. évi adólajstromokra, amelyekről fentebb szóltam. Az eltérés látszólag csak annyi, hogy míg abban portákról van szó, itt a megszámlált egység nincs meghatározva, továbbá, hogy míg ott az összeírás járásek szerint történt, itt még ismeretlen a megyének efféle felosztása. A szöveg végén ráadásul egy olyan bejegyzésre bukkanunk (259. sor), amely első tekintetre az adólajstromok summázatának felel meg:

Item summa populorum fumalium de Vng CCCC XXX VIII

Bizonyára ez a sor készítette az ismeretlen levéltári lajstromozót arra, hogy a dokumentumot „Ungvármegye füstjeinek összeírása”-ként határozza meg, mert nyilván úgy vélte, hogy ez a sor az addig felsorolt tételek (vagyis a *populi fumales*) összegzése.

Ez tehát az első benyomás. Ha azonban hosszabb időt fordítunk a forrás elemzésére, rá kell jönnünk, hogy tévúton jártunk. Elsősorban azért, mert a „végösszeg”, azaz a 438 semmiképpen sem lehet az összeírt tételek summája. Ezek még a meglevő csonka formában is 3053 egységről adnak számot, az eredeti összeírásban pedig, mint látni fogjuk, több, mint 3800 lehetett. Másodsorban: azért, mert mihelyt idáig eljutottunk, észre fogjuk venni, hogy az idézett sor élén az *item* szó olvasható, holott ez az 1427-i dikák summáinak élén minden esetben hiányzik. Ebből következik, hogy a 438 *populi fumales* az összeírásnak nem összege, hanem – bárkire vonatkozzék is – csupán egyik tétele. Forrásunk tehát nem „füstök” lajstroma, és a számok valami mást képviselnek. Kérdés, hogy mit?

A szöveget vizsgálva feltűnik néhány sor, amelynek a végén nem találunk számot. Lássuk mindjárt az első oldalt:

- 5 [Item in v]illa Moscha Johannis filii Nicolai VII
 6 Item ibidem Johannes filius Gregorii nobilis solus
 7 Item Jacobus filius Gregorii nobilis solus

²⁸ Péteré: U 1:161, 166, 184, 190, 195–196; a királyé: U 1:17, 76 (Szeretvai-javak), 28, 30 (Lucskai-javak). Tibai János 1393-ban pereskedik Lucskáért (Szt. I. 520), és 1394-ben kezén tartja a Szeretvai-birtokok részeit (uo.535).

Mokcsa faluban tehát Miklós fia Jánosnak volt hét „egysége”, de ezen kívül két „magányos nemes” is élt ott. Hasonló szerkezetű sort az összeírásban további tizenketőt találunk,²⁹ mindegyikben „magányosokat” (*solus, sola, soli*, egy ízben *solos*) vagy „nemeseket” (pl. *sex nobiles, duo nobiles*), illetve „magányos nemeseket” említenek, két alkalommal özvegyasszonyokat, egyébként férfiakat, eleinte névvel, de a vége felé többször név nélkül, és a szám a sor végéről minden esetben hiányzik. Ide számítandó egy további, utólag betoldott sor is (228), amely csupán hat férfinévet említ, mindenfajta minősítés nélkül. Valószínűnek látszik, hogy az összes felsorolt esetben ugyanazzal a csoporttal van dolgunk, vagyis a „magányos nemesekkel”. A számuk összesen 39, megoszlásuk pedig falvanként a következő: egy meg nem nevezett faluban (talán Mátýócon) 6, Fekesházán 6, Korcsván 6, Csizéren, Harasztón és Sikaton 3-3, Mokcsán, Bajánházán, Budaházán, Tepeházán és Puksán 2-2, végül Pinkócon és Vajkócon 1-1. A nevezett falvak részben eltűntek a 15. század folyamán (Tepeháza, Sikat), részben pedig kuriális falvakként ismertek a 16. század derekán.³⁰ Ebből meglehetősen biztonsággal vonhatjuk le azt az amúgy is kézenfekvő következtetést, hogy a *solus*, ill. *nobilis solus* összeírásunkban kuriális (egytelkes) nemest jelöl, vagyis olyant, akinek nincs jobbágya.

Ezt tekintetbe véve immár fölöttébb valószínű, hogy a többi sor végén található számok viszont a birtokosok jobbágyainak (vagy jobbágytelkeinek) számát jelölik. Erre bizonyítékunk is van. Egyszer ugyanis – egyetlenegyszer – az összeíró alkalmi szeszélyből a szokottól eltérő módon fogalmazta meg a bejegyzést:

182 Item in villa Fekyshaza nobilium videlicet Andree et Dyamyani filiorum Ladislai, Blasii filii Somboth, Iohannis et Stephani dictorum Oroz ac Blasii filii Nicolai solos.

183 Item ibidem III iobagiones Blasii

Tehát miután Fekesházán számba vett hat kuriális nemest, megjegyezte, hogy az egyiknek ugyanott három *jobbágya* is van. Nyilvánvaló, hogy ezzel semmi egyebet nem kívánt kifejezni, mint amit az összeírás többi helyén egyszerűen számmal jelölt; tehát a számok ott is a birtokos jobbágyainak számát jelölik.

Ezt a megállapításunkat igazolja más forrásokkal való egybevetés is. 1393-ban az Ung megyei Császlóci család tagjai: László fia Péter és unokaöccse, János fia Miklós megfelezték a családi vagyont. Két egyenlő részre osztották fel öt ungi és egy beregi falujuk jobbágytelkeit, és két újonnan telepített faluban megjelölték a számukat is. Csertészen Péteré lett négy népes telek (*sessio iobagionalis*), Miklósé ugyancsak négy telek és a soltészé, míg Zavadán a 12 jobbágytelket szintén megfelezték, de a soltészét itt Péter kapta meg. Kilátásba helyezték azt is, hogy a falvakba esetleg további jobbágyokat fognak telepíteni.³¹

²⁹ U 1:46, 48–50, 53–54, 182, 207, 220, 243, 252, 258.

³⁰ Tepeházával egyedül az összeírásban találkozunk. Sikat 1424-ben még szerepel (DI. 11 688). Az 1398-ban kuriális Csizér falu a 15. század elején a Horka nevet vette fel, és az 1549-i dika szerint egytelkes nemeseké volt Bajánházával, Budaházával és Haraszttal együtt (*Maksay Ferenc* szíves közlése szerint).

³¹ ZsO. I. 2856.

Tekintsük ezek után az összeírás megfelelő helyét:

253 Item in villa Zerthes Petri filii Ladislai de Chaslouch et Nicolai filii Iohannis XII
 254 Item in villa Zauoda ipsorum Petri [et Nicolai] XII

Vagyis Zavadán a két félnek 1398 körül is 12 jobbágytelke volt, mint 1393-ban, míg Csértészen időközben úgy látszik négyet telepítettek, s így a számuk nyolcra 12-re emelkedett.

Forrásunk tehát Ung megye birtokosait, jobbágyait és egytelkes nemeseit vette számba. Rajtuk kívül még egy rejtélyes kategória tartatott érdemesnek az összeírásra: a *populi fumales*, akiből a megyében összesen 438 volt. Kik lehettek ezek? A magyarországi latinságban nem ismerünk hasonló terminust, tehát egyelőre csak találgatásokra vagyunk utalva. Annyi valószínűnek látszik, hogy olyan csoportot jelöltek vele, amelyek tagjai nem voltak nemesek, de nem számítottak a szorosabban vett jobbágyok közé sem, vagy azért, mert nem volt telekbirtokuk, vagy azért, mert kiváltságolt, „szabad” telekkel rendelkeztek. Gondolhatunk tehát zsellérekre és „nemtelen cselédekre” (*ignobiles familiares*) éppúgy, mint falusi bírakra, soltészekre vagy papokra. Mivel a számuk elég nagy (a jobbágyok mintegy 12%-ának felel meg), elképzelhető, hogy mindazokat magába foglalta, akiknek saját „füstjük” (*fumus*), azaz házuk volt, de jobbágyi szolgáltatással terhelt földjük nem.³²

Milyen célból készülhetett az összeírás? Azt a feltevést, hogy valamiféle adó-
 lajstromról volna szó, el kell vetnünk, nemcsak azért, mert adóra vagy pénzre a szövegben semmi sem utal, hanem főként azért, mert a Zsigmond-kor végéig nincs egyetlen adatunk sem arra, hogy a kuriális nemesekre adót vetettek volna ki. (Mint láttuk, az 1427. évi kamarahaszna-jegyzékekben sem szerepelnek.)³³ Kézenfekvő viszont, hogy dokumentumunkat a nevezetes temesvári országgyűlés (1397 okt.) végzéseivel hozzuk kapcsolatba, noha, mint nyomban meglátjuk, ez a kapcsolat sem problémamentes.

A gyűlés, mint ismeretes, a nikápolyi katasztrófa keltette pánikhangulatban ült össze, és elsősorban a hadszervezet reformjával foglalkozott. Végzéseiből számunkra csak annyi fontos, hogy háború esetére pontosan szabályozta a *nemesség* fejenkénti felkelésének módját, továbbá, hogy minden 20 *jobbágy* után egy újász hadbaküldését követelte meg a birtokosoktól.³⁴ A kormánynak azonban hamarosan azt kellett tapasztalnia, hogy rendelkezéseinek az érintettek csak vonakodva tesznek eleget.³⁵ Ezért

³² A *fumalis* jelző használatára ebből a korból mindössze két adatot ismerek, mindkettő a *denarii fumales* összetételben fordul elő, és úgy látom, keveset segít a probléma megoldásában. 1360-ban a zágrábi püspökségnek fizetendő tizedek rögzítésekor a későbbi kereszténypénz megfelelője: *Ille autem, qui nichil in messe habuit, duobus denariis fumalibus tantummodo teneatur, T. Smičiklas: Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae. Zagrabiae, 1904–1934. XIII. 75. 1384-ben a zsolnai királyi népek által fizetendő kamara haszna neve: Item lucrum camerae nostrae, quod denarios fumales apud ipsos vocatur (!) solvant secundum consuetudinem ipsorum hactenus observatam, F. XI. 531.*

³³ *Bónis György: Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban. Kolozsvár, [1947]. 481.*

³⁴ DRH 161–162. Vö. *Borosy András: A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben. Bp. 1971. 15–16.*

³⁵ Erről panaszkodik a király 1398 novemberében Pozsony megyéhez intézett parancsában is, *Ortvay Tivadar: Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez. I. Pozsony, 1896. 281. vö. ZsO I. 5583.*

Zsigmond és tanácsa nemsokára – hogy pontosan mikor, nem tudjuk – újabb határozatot hozott, hogy megkönnyítse a temesvári törvények végrehajtását. Elrendelte, hogy az e célra kijelölt nemesek az ország minden megyéjében az egyik szolgabíróval együtt *számolják össze* valamennyi *nemesnek* minden *jobbágyát és népét*, s a számukat foglalják *registrumba*, ezt pedig a megyésispán és a szolgabírák pecsétjével ellátva küldjék el hozzá.³⁶

Nehéz szabadulnunk attól a benyomástól, hogy összeírásunk, amelyről szó esett, nem más, mint a *király által elrendelt registrumnak véletlenül fennmaradt példánya*, pontosabban annak fogalmazványa, minthogy megpecsételésnek nyoma sincs rajta. A dokumentum pontosan azt tartalmazza, amire a temesvári törvények és az azt követő királyi határozat alapján számítani lehet: valamennyi birtokost és jobbágyaik számát, a fejenkénti felkelésre kötelezett kuriális nemeseket, továbbá a *populi fumales*-t, akiken talán a birtokosok egyéb „népeit” érthetjük. Forrásunk még azt is pontosan számba veszi, mely nemesek birtokoltak közösen, és melyek megosztotva, minthogy a törvény végrehajtása szempontjából ez is lényeges volt.³⁷ Egy körülmény van csupán, amely ellentmondani látszik feltevésünknek: az, hogy a *registrum* készítését és elküldését előíró királyi parancs – amelynek történetesen ugyancsak Ung megyéhez szóló példánya maradt fenn – 1399. január 25-én kelt, márpedig, mint láttuk, egészen bizonyos, hogy az összeírás 1398 júliusában már készen volt. Ha pedig készen volt, miért nem küldték el még fél év múlva sem? Ezt feltehetően sohasem fogjuk megtudni. Az egyébként kizártnak látszik, hogy az 1399 januári parancs e nemből az első lett volna. A levél január 25-én kelt Budán, a kész *registrumot* pedig az uralkodó már börtöközépre (*ad diem medii quadragesime proxime venturam*), azaz március 5-ére kézhez kívánta kapni. Nyilvánvaló, hogy az ide-oda út leszámításával fennmaradó négy-öt heti időjóról az összeírási munkálatok megkezdésére is kevés volt, nemhogy a befejezésükre, és ezt az udvarnak is tudnia kellett. Arra kell tehát gondolnunk, hogy a ránk maradt – egyébként csak egykorú másolatból ismert – parancs egy korábbi, valamikor 1398 folyamán kelt utasítást ismételt meg szó szerint, csupán a beküldési határidőt módosítva. Hasonló eljárásra más példát is ismerünk.³⁸ Mindezt fontolóra véve végül is az látszik a legvalószínűbbnek, hogy összeírásunk valóban olyan *registrum*, amely a temesvári országgyűlést követő hónapokban királyi parancsra készült, és a keletkezését ennél fogva egész pontosan 1398 első felére keltezhetjük.

Abban a különösen szerencsés helyzetben vagyunk tehát, hogy egyazon megyéről két, viszonylag korai, különböző szempontú összeírás áll rendelkezésünkre. Jobban örvendénk persze, ha ugyanezt mondjuk egy dunántúli megyénkről mondhatnók el, nem pedig az északkeleti határvidék obskurus, alig ismert megyéjéről, de azért vannak e helyzetnek előnyei is. Egyrészt módunk van rá, hogy korán betelepült és korszakunkban még telepítés alatt álló tájak népességét egymás mellé állítva vizsgáljuk meg, másrészt, ami még

³⁶ Gábor Gyula: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Bp. 1908. 236–237 = ZsO I. 5683. Vö. Borosy i. m. 37; Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon. Bp. 1984. 290, 42. jegyzet.

³⁷ ut nobiles... absque ulla divisione simul coniuncti... unum ex ipsis mittere, ceteri vero divisionaliter ab invicem sequestrati, singuli singulariter exercituaire teneantur. DRH 161.

³⁸ A legismertebb a jobbágyköltözés szabadságáról szóló rendelet, amelyet Zsigmond több ízben változatlan szöveggel bocsátott ki: Mályusz i. m. 187.

fontosabb, a vidék levéltárai viszonylag gazdag forrásanyagot őriztek meg, amely alaposan kibővíti a kutatás lehetőségeit. Ebből tárgyunk szempontjából külön említést érdemel egy 1437-ből származó, eddig tudtommal ismeretlen dokumentum, amely 39 Ung megyei (és további 67 Zemplén megyei) helység összeírását tartalmazza.³⁹ Abból az alkalmából készült, hogy Homonnai (Druget) Istvánt és Bertalant, az országrész legvagyonosabb földesurait Hédervári nádor összes birtokuk becsújében marasztalta el perbeli ellenfelükkel, Csicseri Orosz Miklós leleszi préposttal és konventjével szemben. Különös véletlen folytán *ugyaneből az évből* még két hasonló természetű forrás is ránk maradt: a szintén nagybirtokos Nagymihályiak egyik ágának osztálylevele, amely Vajnatina és további hét ungi falu részletes felosztásáról ad számot,⁴⁰ továbbá egy vizsgálati parancslevél, amely egy hatalmaskodás kapcsán felsorolja a Pálóciak négy falujának jobbágyságait, minden jel szerint az összeset.⁴¹ Néhány tucat falu népességéről – pontosabban: jobbágyságairól – tehát 1398 és 1437 között három különböző adatot is kapunk, azaz – némi túlzással – már „idősorokat” áll módunkban vizsgálni. Nem azért ugyan, hogy „demográfiai görbéket” próbáljunk megrajzolni, hanem hogy a különböző számba vett egységek – „jobbágyság”, „porta”, „jobbágyságtelek”, *mansio*, jobbágynév – egymáshoz való viszonyát világosabban lássuk, és a népesség számára, ha egyáltalán lehet, megbízhatóbban tudjunk következtetni.

A feldolgozás első lépéseként az 1398. és 1427. évi összeírások egybevetése kínálkozott. Már csak azért is, mert mindkettő csonka lévén, megvolt rá a remény, hogy a hiányzó jobbágyság-, ill. portaszámokat becsléssel lehet majd helyettesíteni, ha sikerült megállapítani, hogy a kétféle adattípus milyen relációban van egymással. Miközben azonban ezt vizsgáltam, kitűnt, hogy ez a reláció vidékenként más és más, függően attól, mikor és hogyan ment végbe az egyes tájegységek *betelepülése*. Felmerült tehát egy új szempont: a településtörténet. A továbbiakban, amidőn adatainkat megpróbáljuk vállaltóra fogni, erre is tekintettel kell lennünk.

3.

Új forrásaink tanúsága szerint Ung megye a középkorban valamivel kiterjedtebb volt, mint később. Keleten és délkeleten, Bereg felé a határ az Árpád-kor vége óta pontosan az újkorival egyezően futott, a Sztára és folytatólag a Latorca mentén. A Latorcán túl a 14. század végére négy falu maradt Ung megye hatósága alatt: Ásvány, Csap, Salamon, és a Tisza bal partján Záhony.⁴² E falvaktól eltekintve a megyét mindenütt természetes határok fogták körül: a Latorca után az akkor még beletorkolló Laborc fel egészen a Nagymihály fölötti Izbugya faluig, innen a falun áthaladó Izbugya

³⁹ DF 234 235, LM 1400–172.

⁴⁰ Szt. II. 336–343.

⁴¹ DF 222 134, LO AA 1437. nr. 37

⁴² Korábban Unghoz számították Eszenyt (1282: DI. 57 216), de 1341-ben már nem (DF 233 624, LM 1300–13), továbbá Szalókat (még 1336-ban is: DF 233 618, LM 1300–5). Lehet, hogy ezekkel együtt Ásvány is Szabolcs megyééhez került át, mert 1455-ben V. László innen helyezi vissza Ungha (Zichy IX. 494).

patak, majd ennek forrásától keleti irányban a Vihorlát gerince.⁴³ A további szakaszon azonban az újkori határokhoz képest jelentős eltérést tapasztalunk, mert 1398-ban Ung megyéhez számították Ublya, Ulics és Klenova falvakat, 1437-ben pedig e három kívül három más, addig nem említett falut is (Dubrava, Hrabóc, Inóc) a Drugetek ungi falvai között soroltak fel. Több település ezen a vidéken akkoriban még nyilván nem is volt. A két adatból az tűnik ki, hogy a megyehatár eredetileg a Vihorlát meghosszabításában folytatódott az országhatárig, tehát nagyjából az Ung és a Laborc folyók vízválasztóján haladt. A ténynek persze igazgatási szempontból nem volt különösebb jelentősége, hiszen az egész hegyvidéket 1332 óta a Drugetek uralták századokon át. Annak, hogy az újkori határ mikor alakult ki, nem is maradt nyoma, de a 16. századi portális összeírások már az új határt mutatják.⁴⁴

A megye a nagyalföldi síkság és a Kárpátok hegyvidékének találkozásánál jött létre, a Beszkidekben eredő és eredetileg a Latorcába torkolló Ung folyó tengelyében. Délnyugati harmada síkvidék volt, amely északon és keleten a hegyek lábáig nyúlt. A középkor folyamán a megyének csak ez a része települt be viszonylag sűrűn. A lapályt északról a Vihorlát 900–1000 m magas gerince, északkeletről ugyanis magas erdős hegylancok fogták körül.⁴⁵ A korai lakosság számára ezek vajmi kevés vonzerőt jelentettek, annál is kevésbé, mert rajtuk túl még barátságtalanabb vidék következett, a Keleti Beszkidek érszerű rengetege, amelyben az egyetlen járható utat a messze fent eredő Ung keskeny völgye jelölte ki. Ez néhol 2-3 km szélesre is kitágult, Ungvár fölött azonban – nem sokkal Nyevicek előtt – a hegylancok szorításában összeszűkült. Ez lehetett az a „kapu”, amelyről a síksági „kapusok” faluja, Kapos (*Kopus*, 1214), a középkori megye legnagyobb települése és székhelye a nevét kapta.⁴⁶ Ezen át vezetett az ország-rész egyik legfontosabb útvonala az Ung völgyén végig a folyó forrásvidékére, az Uzsoki-hágóhoz és azon túlra, „Oroszországba”, Halics, majd Kiev felé.⁴⁷ A járhatatlan erdőségek, amelyek az ungi síkságot körülvették, alkották az ország eredetileg lakott részének határait, a „gyepüt”. Mindazt, ami ezen túl a Beszkidek gerincéig elterült, összefoglaló néven Ungban is – mint a szomszédos Zemplénben és azon túl, Sárosban – „Gyepüelvének” (*Gepeuelv*, 1284) nevezték.⁴⁸ Ide legkorábban a 13. század folya-

⁴³ Kisdobronyánál a Latorca hídja vezetett át Ung megyéből Beregbe (1389: ZsO I. 1203). Zemplén felé a határ a Laborc volt 1344-ben is, mint később (usque fluvium Laborch qui fluvius separat comitatus (!) Zemplen ac comitatu (!) Hung, Dl. 32 163). Bruszalfvát, a későbbi Oreszkát az Izbugya patak vágta ketté, úgy, hogy a falu keleti fele Unghoz, a nyugati Zemplénhez tartozott (1337: Szt. I. 133). Maga Izbugya falu még a 19. században is megosztott a két megye között.

⁴⁴ 1332>367: DF 233 780, LM 1300–174. Az 1549. évi zempléni és ungi dicalis összeírások már a későbbi állapotot tükrözik (*Maksay Ferenc* közlése).

⁴⁵ 1248: ad alpes et silvas magnas, Váralja falu későbbi határában, a Tibava forrásvidékén. Szt. I. 30; 1337: usque verticem montis alpinosi, a Vihorláton, Jósza és Németporuba között, Szt. I. 145.

⁴⁶ +1214/334: predium... nomine Kopus (Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. 1. t. Ed. *Richard Marsina*. Bratislavae 1971. 145.)

⁴⁷ A fontosabbik oroszországi út úgy látszik Munkács felé, a Vereckei-hágón át vezetett, vö. *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Bp. 1963. 524.

⁴⁸ 1284: H. VII. 186, vö. Reg. Arp. 3327. sz.; 1337/367/414: in provinciam Gepel, a Vihorláton túl Zemplénben. Szt. I. 146; 1413: districtus Gepel, ugyanott, DF 220 655, LO AA 54; 1327: ad publicam viam que ducit ad Gepuel, Sáros megye északi részén, Dl. 86 986.

mán szivároghattak be az első telepések. Korai adataink nincsenek róla, mert a terület birtokosának, a Druget-családnak a levéltára nem maradt ránk. Látni fogjuk azonban, hogy a hajdani gyepüelve népsűrűsége Ungban még az 1 fő/km²-t sem érte el 1400 körül.

A megye egy másik vidéke, az alföldi síkság *déli* fele elég korán és viszonylag sűrűn benépesült. E vidék legészakibb pontjának Ungvár tekinthető, amely korszakunkban Kapos után a megye második legnépesebb helységének számított. Itt, ahol az Ung a hegyek közül kilép a rónaságra, itt épült fel a 11. századi ispánsági vár, a váralja pedig egészen a mongol hódításig a kijevi kereskedelmi főút határállomásaként virágzott.⁴⁹ Az Ungvár és a Latorca közötti terület, Ung összterületének alig egyötöde volt a középkori megye voltaképpeni magva. Nagyobb számú lakosság az Árpád-kor folyamán csakis ezt a vidéket ülte meg, amit egyebek közt az is bizonyít, hogy – az 1332–1335. évi pápai tizedjegyzékek szerint – a megye 23 plébániájából 21-et a Szenna–Ungvár–Gejőc vonalon belül találunk.⁵⁰ Még 1400 körül is itt élt a megye népességének nagyobbik fele. A síkságnak ezt a részét akkoriban az Ung szerteágazó vizei szelték ketté. Egyik ága Kapostól délkeletre, Nagyszelmenc és Mocsár között érte el a Latorcát,⁵¹ egy másik pedig magán Kaposon folyt keresztül. Ez utóbbi ág már a 14. század folyamán kiszáradásnak indult. 1345-ben Kiskapos földesura, a leleszi prépost azzal vádolta a folyó mentén feljebb fekvő falvak földesurait, hogy az Ung vizét szántsándékkal térítik el, és panaszra, úgy látszik, volt is oka, mert pár évtized múlva, 1400-ban már nem maga a folyó, hanem csupán egy „Ungfolyás”-nak nevezett vízeci csordogált erre.⁵² Odébb, Ungvár irányában Veskóc, Mátyóc, Palló, Radics, Bátfa, Sislóc, Botfalva és Tarnóc határában nyomozható az Ung 14. századi főága, és Bátfán 1414-ben még háromkerékű malmot forgatott.⁵³ A folyó vizének egy részét azonban már akkoriban is a mai meder vezette le, amely valahol Őr és Pinkóc táján ágazott ki az Ungból, innen kezdve Szetna nevet viselt, és ekkor még nem közvetlenül a Laborcba, hanem

⁴⁹ Vö. *Tadeusz Lewicki*: Polska i kraje sasiednie w swietle „ksiegi Rogera” geografa arabskiego z XII w al-Idrisi’ego. I. czesc. Warszawa, 1945.

⁵⁰ Az ungi esperességből Bátfa, Bés, Császlóc, Csicsér, Gerény, (Kis-)Kapos, Kerész, Mátyóc, Őr, Palágy, Pálóc, Rát, Ruzska, (Nagy-)Szelmenc, Szenna, (Nagy-)Szeretva, Szürte, Tarnóc, és Ungvár (Vat. I/1. 258, 326, 350, 365). Dobrony és Rákos plébániáit Bereg megyéhez számították. A zempléni esperességből Salamon és Csap (Vat. I/1. 323, 345, 361) esett erre a területre. A két fennmaradó plébánia Tiba (ungi esperesség) és Vinna (zempléni, Vat. I/1. 328, 334, 346, 362).

⁵¹ 1276: usque fluvium Vng, Csepely (a későbbi Kelecsény) határa DK-en, W. XII. 184. Dl. 939; 1335: fluvium Vnghwyze, Nagyszelmenc és Mocsár között, A. III. 159; valószínűleg ez az ág folyt Budaháza mellett nyugatra (1380: antiquum meatum fluvii Vngh, DF 209 732, LO Met. Ung 61.)

⁵² 1345: DF 233 650, LM 1300–39; 1400/433/XV: aqua Wnghfolyas, ZsO II. 728, DF 209 719. 1214-ben Lelesz predium határa ott végződött, ubi fluvius Hung cadit in Latericiam, CDES I. 145.

⁵³ Az 1345-ben felsorolt Ung menti birtokosok nevükből megállapíthatóan Kelecsény, Mátyóc, Radics, Palló és Bátfa földesurai voltak (ld. az előző jegyzetet). Ezen kívül ld. még 1338/395: fluvius Vnghwyze, Veskóc és Csiszér között (Dl. 42 600, F. VIII/6. 160); 1271: aqua Vng, Bátfa (H. VI. 180, Dl. 31 182); 1400/433/XV: Bátfa és Lakárt között, malommal (ZsO II. 728); 1414: Bátfa, molendinum trium rotarum az Ung folyón (Dl. 73 418); 1330/334: fluvius Vng, . . . in locum ubi idem fluvius triplicatur (Dl. 73 389, Kistarnóc azaz Botfalva és Őr között); 1333: Botfalva és Sislóc között malmokkal (Dl. 73 387); 1349: Botfalva és Tarnóc között (Dl. 73 391) stb.

kevéssel följebb, Pálóc közelében a Szeretvába (ma: Cserna) torkollott.⁵⁴ A 16. század közepén már erre folyt maga a Ung is, mert az 1552. évi dika szerint a Lakárt és Bajánháza közé eső Merkóc falut az Ung áradása pusztította el.⁵⁵

Településtörténeti szempontból merőben más képet mutat a sík vidék északi fele, a Szenna-Ungvár közt húzott vonalon túl. Míg délen a megtelepedés legkésőbb a 13. század közepére befejeződött, északabbra, Szobránc vidékén jóformán ekkor vette kezdetét, és a 14–15. század folyamán szünet nélkül tartott. A ritka népességre utal, hogy az 1330-as években mindössze két plébánia létezett itt (Tiba és Vinna), míg egy évszázad múlva már mintegy 65 faluról van tudomásunk. Lényegében hasonló jellegű a megye *negvedik*, legkisebb tájegysége: az a részben sík, részben dombos-hegyes vidék, amely az Ung síkságától keletre a beregi határig terült el, a Sztára, a Latorca és a Sztrippó⁵⁶ által közrefogva. Itt, ahol a középkor végéig mintegy 20 falu létesült, a pápai tizedjegyzékek szerint még egyetlen egyházas hely sem volt.⁵⁷

Abban, hogy a sík vidék ily egyenlőtlen ütemben települt be, úgy látszik, nem gazdasági okok játszottak közre. Dél és észak között sem a táj arculatában, sem a megélhetés lehetőségeiben nem figyelhető meg számottevő különbség, és az élet, úgy tűnik, semmivel sem lehetett könnyebb ott, mint itt.

Ung lakóit a középkorban – és jobbra még az újkorban is – víz és erdő vette körül. Földjét a hegyekből lezúduló kisebb-nagyobb folyók és patakok öntözték, mégpedig a kelletnél jobban és szabálytalanul, mert a síkságra érve hirtelen szétterültek, és medrükből ki-kilépve egyre újabb utakat kerestek maguknak. Így tehát a 14–15. századi határjárások tömegével emlegetnek ma már rég kiszáradt patakokat, vízfolyásokat, holtágakat, tavakat és lápokot, amelyek a megye vízrajzát rendkívül színessé és egyúttal áttekinthetetlenné teszik. A vizek szabdalta lapályt még a múlt század első felében is „szinte rengeteg tölgyes erdők és számos apró tavak” lepték el.⁵⁸ Ezért azután, mint a mocsári tölgyesek világában más tájakon is, a sertésenyésztés volt a fő termelési ág, oly

⁵⁴ Az Ungnak Őr és Pinkóc körüli szakaszára 1422: fl. Vngvize alio nomine Zawa. Őrön, DF 221 355, LO AA 31; 1436: molendina in facie... Darma super fluvio Vngh, DF 222 065, LO AA 19; 1447: fl. Vngh alio nomine Fekethepatak, Pinkóc és Bező között, DF 222 293, LO AA 16. A Szetnára vö. *Smilauer* 433, továbbá 1400/433/XV: ad locum, ubi dictus fluvius Vngh Zethna nominaretur, ... fluvius Zethna, Lakárt határosa Bátfa felől, ZsO II. 728; 1359: fl. Zenchna, Oroszfalu és Merkóc mellett, azaz Viszoka és Lakárt határán, DF 233 701, LM 1300–94; 1366: fl. Zethna, Merkóc, Bajánháza és Viszoka között, DF 233 759, LM 1300–152; 1368: a Bajánháziak szerint a folyó, amelyet a leleszi prépost Viszoka határjárásában Zetna néven mutatott meg, non Zetna sed Vngh nominaretur, és ez ügyben az országbíró tudományvételt rendelt el, DF 233 798, LM 1300–192. A Szeretva folyására *Smilauer* 429, és vö. 1331: possessio ... Kysziruthua ... inter fluvios Laborch et Zyruthwa. DI. 38 959.

⁵⁵ OL Conscriptioes portarum, t. 47. f. 1 sk.

⁵⁶ A Sztrippó a II. katonai térképen Czigány patak, majd alsó szakaszán Matula patak néven található. Nagyláz mellett folyt (1342: Laz circa fluvium Strupo, DI. 40 891) és Nagygejőcnél ömlött a Latorcába (1277/302: fl. Stripou, DI. 988; 1389/405: Strippo, ZsO I. 1204).

⁵⁷ A helmei Mindenszentek egyháza (1298: DI. 69 657), úgy látszik, Császlóc leánygyháza volt.

⁵⁸ *Fényes Elek: Magyarország leírása. I: rész. Pest, 1847. 313.* A megye északi felének vizeire vonatkozó korai adatokat ld. *Smilauer* 245–263. A gyakori árvizekre 1334: Tasolya és Pálóc határjárásán a szomszédok propter nimiam inundationem aquarum nem tudtak megjelenni, DI. 102 897; 1335: totum comitatum Vngh ... inundatio aquarum cooperuisset, A. III. 159; 1422: a felső-

mértékben, hogy hozzá képest minden egyéb gazdasági tevékenység alárendelt jelentőségű maradt. Szerednye később nevezetes szőlővidékére e korból még nincs adat, és szőlőt egyáltalán csak a Druget-birtokok 1437. évi összeírásában említenek néhány helyen (Ungvár, Gerény, Daróc, Alsó- és Felsődomonya, Huszák). Szántóföldekről, ökrökről természetesen gyakran esik szó az iratokban, de korántsem annyiszor, mint sertésekről.⁵⁹ A kondákat általában az erdőn makkoltatták, bár már 1416-ból van adat a makk szedésére is.⁶⁰ Mivel tized fejében (*pro decimis*) szokás volt a tölgyest bérbe adni makkoltatásra, a jó „makkos erdő” az uraság fontos bevételi forrásának számított. A Drugeteknek 1437-ben öt helyen volt jövedelmező erdejük, ahol összesen évi 340 sertést lehetett tartani.⁶¹ A sok tölgyes ellenére már az 1410-es évektől találkozunk azzal a gyakorlattal, hogy a kondákat távolabbra, rendszerint a Bodrogközre hajtják makkoltatni.⁶²

A síkság és a környező hegyvidék gazdálkodásától nyilván ekkoriban is különbözött a gyepűelve lakóinak életmódja, bár ez utóbbira vajmi kevés adatunk van. Fő foglalkozásuk a juhtenyésztés és a fakitermelés lehetett. Az előbbire látszanak utalni a hatalmas rétségek, amelyeket 1437-ben a Druget-birtokok részeként vettek számba, kiterjedésüket összesen vagy 1650 *jalcastrum*-ra becsülve. A fakitermelés létrehozásán ebből az összeírásból következtethetünk. Az Ungvártól északkeletre elterülő, összesen ezer királyi ekealjára becsült rengeteg – főleg fenyvesek és bükkösök – értéke „bárdos erdő” (*silva dolabrosa*) voltában rejlett, és hogy csakugyan termeltek belőle, arról meggyőző annak a tucatnyi malomnak a léte, amit ugyanekkor, 1437-ben írtak össze az Ung felső folyása és apró mellékvizzei, az Ublya és a Turica mentén.⁶³ Mivel ezen a vidéken számottevő földművelés nemigen folyhatott, a malmok bizonyára éppúgy fűrészmalmok voltak, mint a későbbi századokban.⁶⁴

Városiasodásról ily elmaradott viszonyok közepette természetesen alig beszélhetünk. Lélekszámát tekintve 1400 körül csupán két helység emelkedett ki a falvak

---

némétiek propter inundationes aquarum nem tudják látogatni az ungvári plébániát, DF 221 404, LO AA 80. Gyakran emlegetnek esővízfolyásokat is (pl. 1380: cursus... pluvialis aque, Kereszt és Porosztó határjárásában, DF 251 768, Jászói k. o. lt. Acta ann. 4–27).

⁵⁹ Szabó János Győző: Adatok Dobó István élettörténetéhez. Az Egri Múzeum Évkönyve 10 (1972) 32–33.

⁶⁰ 1416: Koncháza erdejében (DF 220 927, LO AA 71); 1421: pro agregandis et colligendis glandibus, Pályin (DF 221 315, LO AA 45); 1446: Gézsény (DF 222 268, LO AA 24). Az újkorra vö. Balassa Iván: Makkoltatás a Kárpát-medence északkeleti részében a XVI–XIX. században. Ethnographia 86 (1973) 58, XVII. századi adatok.

⁶¹ 1437: Gerény és Ungvár 100-100, Nagyláz 60, Salamon és Ublya 40-40 sertés (DF 234 235, LM 1400–172). A Császlóciak 1426-ban a Drugetek lázi és rahoncai erdőiben makkoltattak (DF 221 663, LO AA 27), a bozosi nemesek fent Nyeickén 1428-ban (DF 221 722, LO AA 10). Sertéstizedre 1406: ZsO II. 5047; 1417: DF 221 048, LO AA 111; 1413: porcos bonos decimales, DF 220 628, LO AA 27. Vö. Balassa i. m. 64 sk.

⁶² 1416: a felsőremetei jobbágyok Szentmáriára hajtják sertéseiket (DF 220 916, LO AA 60); 1415-ben a hunkóci népek Cigándon makkoltatnak (DF 220 905, LO AA 1416–49).

⁶³ Az Ungon Nagy- és Kisberezna, Dubrinics, Kemence (2), Kosztrina, Perecsény határában, a Turia patakon Paszikán és Poroskón, az Ublyán Hrabóc és Ublya határában említenek 1437-ben egykerekű malmokat (DF 234 235, LM 1400–172). Ungvártól a Drugeteknek ugyanakkor tíz kétkerekű malmuk volt, föltehetően ez sem mind gabonaőrlésre szolgált. Külön említik az itteni pálosok két kallómalmát (ad artem textorie), a többi tehát nem ilyen lehetett.

⁶⁴ Vö. Fényes i. m. 314.

sokaságából: Kapos és Ungvár. A 13–15. század folyamán – de lehet, hogy korábban is – az előbbi foglalta el az első helyet. Jogilag két településből állt: Kiskaposból, amely a leleszi egyházé volt alapítása óta,⁶⁵ valamint a vele gyakorlatilag egybeépült Nagykaposból, amely ungi várföldként 1332-ben Nyevicke várával együtt a Drugetek tulajdonába került.⁶⁶ A leleszi prépost azonban erre is szemet vetett, és hosszas pereskedés után, oklevélhamisítástól sem riadva vissza, 1437-ben megszerezte.⁶⁷ A két település mindazonáltal a legújabb korig megőrizte különállását. Kiskapos mindvégig falu maradt, míg Nagykapos 1430 óta mezővárosként emlegették.⁶⁸ Rangját alighanem hetipiaca miatt kapta, amelyet – valószínűleg ősidők óta – szombati napokon tartottak.⁶⁹ A szombati vásárnap volt kezdettől fogva a megyegyűlések napja is, amelyeket mindenkor itt tartottak, és ennek megfelelően 1379-ben a megye székhelyének mondják.⁷⁰ Az egyházi igazgatásban szintén megkülönböztetett hely illette meg, mert leggyakrabban a kiskaposi Szt. Márton egyház papja viselte az ungi esperes tisztét.⁷¹ Az 1332–1335. évi tizedjegyzékek szerinti jövedelme is magasan kiemelkedett paptársai közül.⁷² A helység azonban aligha tett szert jelentősebb kiváltságokra, mert népének tényleges előjáróiként forrásaink soha nem a bírót, hanem a Drugetek ide állított официálisait nevezik meg.⁷³

Kapossal szemben a másik jelentős település, Ungvár ekkoriban határozottan a második helyre szorult, és hátrányát csak a 16. századra „dolgozta le”. Hanyatlása talán a mongol hódítással és a kijevei kereskedelmi út jelentőségének megszűnésével magyarázható. Hetipiácát csütörtöki napon tartották, és valószínűleg szintén évszázadok óta fennállt.⁷⁴ A pápai tizedlajstromokban azonban csupán a megye népesebb falvainak egyikéként tűnik elénk, amelyet nemcsak Kapos, hanem Dobóruszka is megelőz, legalábbis papjának jövedelmét tekintve.⁷⁵ Mint Nagykapos, Ungvár is az ungi vár tartozéka volt, és 1332 óta a Drugetek földesurasága alatt állt.⁷⁶ Fölvirágzást új urainak köszönhetette,

⁶⁵ +1214/334: CDES I. 145.

⁶⁶ 1332: possessio Kapolnaskopoz (DI. 32 133), Druget János nádor meghatározta; 1347 > 367: possessionem Kapus . . . ad castrum Neuechke pertinentem (DF 233 780, LM 1300–174).

⁶⁷ 1437: DF 234 236, LM 1400–173. A per alapja az egyház 1214. évi alapítólevele volt, amelyet 1334-ben interpoláltan írtak át Károly Róberttel (CDES I. 144–150. vö. Reg. Arp. 295. sz.). Erre hivatkozva a prépost már 1344-től magának követelte Nagykapos is, és rövidesen pert indított érte (1344: DF 233 640, LM 1300–29; 1367: DF 233 784, LM 1300–178).

⁶⁸ 1430: opidum Naghkapus (DF 234 196, LM 1400–134).

⁶⁹ Először csak 1411-ben találkozunk vele (DF 220 544, LO AA 4).

⁷⁰ A megye kiadványai mindig szombati napon és Kaposon keltek (először 1316: DI. 32 131). Úgy látszik, a leleszi prépost birtokán, mert 1367-ben őt kéri a király, hogy engedje a megyegyűlést Kiskaposon összeülni (sedem inducere, DF 233 774, LM 1300–167). 1379: DF 219 842, LO AA 18.

⁷¹ Pl. 1364: Szt. I. 342; 1379: DF 219 837, LO AA 12; 1394: DF 220 185, LO AA 5. A Szt. Márton egyházat 1370-ben említik Kiskaposon (DI. 31 321).

⁷² 1332: 56, 1333: 48, 1334: 16 és 1335: 24 garas (Vat. I/1. 258, 326, 350, 365). Ruszka megfelelő számai 24, 24, 6, 8, Ungváré 22, 20, 4, 2, Salamoné 1333: 23, 1334: 12, 1335: 8, A többieké még alacsonyabb.

⁷³ Bírójával csak egyszer találkozunk, amikor 1359-ben a Drugetekkel és embereikkel együtt őt is részesnek tartják Csicseri István megölésében (DI. 31 287). Az officiálisokra 1362-től (DF 233 723, LM 1300–115) igen számos adat van.

⁷⁴ Először 1380-ban említik (DI. 52 333), napjára 1411: DF 220 544, LO AA 4.

⁷⁵ Ld. a 72. jegyzet.

akik egyik székhelyükké tették,⁷⁷ 1384-ben pálos kolostort alapítottak benne,⁷⁸ legkésőbb a 15. század elején országos vásárjogot szereztek neki,⁷⁹ és 1440 táján kastéllyal is megerősítették.⁸⁰ 1419-ben és később mezővárosnak nevezik,⁸¹ és lélekszáma ekkortájt már megközelítette a két Kaposét. Élén azonban Ungvárnak is a Drugetek mindenkori officialisa állt.⁸² 1437-ben 210 népes házzal a Druget-uradalmak legnagyobb helységének számított, megelőzve Homonnát (207 ház), lakossága tehát alkalmasint az ezer főt is meghaladta.

A megyében egyedül Kapos és Ungvár tekinthetők ez idő tájt mezővárosnak, azaz olyan településnek, amely a falvakkal szemben más minőséget képviselt. Különbségük egyrészt hetivásárjogukban, másrészt népességük kiugróan magas számában nyilvánult meg. E különbséget a köztudat is regisztrálta, oly módon, hogy az 1420 körüli években az újszerű *oppidum* (mezőváros) „presztizscímmel” tüntette ki őket. Különleges helyzetük nyomban szembetűnik, ha forrásaink alapján lélekszám szerint rangsorba állítjuk a megye legnagyobb településeit:

Helység	Jobbágyok	Porták
	száma	
	1398	1427
Kapos (Nagy- és Kis-)	....*	129
Ungvár	156	113
Pálóc	85	37
Daróc	65	51
Nagygejőc	60	42
Gerény	58	60
Nagyszeretva	56	....*
Szobránc	54	42
Császlóc	54	23

*Az összeírás e helyütt csonka

Mint látjuk, az első kettő mögött valamennyi helység messze elmarad, azok is (Pálóc, Szobránc), amelyek a 15. század közepétől olykor mezővárosként említettek.⁸³ Különösen hátul találjuk a megye harmadik vásárhelyét, Szobráncot. Ez a falu a 14. században Alsótiba (Altiba) néven a Nagymihályiak egyik ágának birtokközpontja

⁷⁶ Először 1347-ben említik a Drugetek birtokában (Dl. 95 092). Kezdetől Nyevicke tartozéka volt (vö. 1405: DF 209 689, LO Met. Ung 9).

⁷⁷ 1437: curia ipsorum (ti. a Drugeteké) propria et deserta in eodem opido fundata (DF 234 235, LM 1400–172). Homonnai János már 1402-ben itt lakott, míg özvegy anyja Homonnán, az ottani kúriában (Szt. II. 28).

⁷⁸ Documenta artis Paulinorum. III. Bp. 1976. 159.

⁷⁹ 1419: Szaniszló napja (máj. 8.) körül in nundinis seu fora (!) in opido Vngwar (DF 284 067, LO AB 4–35).

⁸⁰ 1440: nos capitanei de Vngwar in specie... Stephani de Homonna constituti (Dl. 55 200). Vö. *Csánki* I. 386.

⁸¹ Ld. a 79. jegyzetet, továbbá 1422: DF 221 407, LO AA 83; 1428: DF 221 722, LO AA 10 stb.

⁸² 1378 óta (DF 219 794, LO AA 4) sűrűn említik őket.

⁸³ *Csánki* I. 386–387.

volt, és urai 1351-ben, majd 1398-ban heti (előbb keddi, majd szerdai), és ez utóbbi évben egyúttal országos vásár tartásának jogát szerezték meg a számára.⁸⁴ A vásárról a helység igen hamar a Vásárostiba, illetve a szláv Szobránc nevet kapta,⁸⁵ de jelentőségben egelőre egyik versenytársát sem volt képes megközelíteni.

A továbbiak jobb megértése végett szólnunk kell röviden a megye birtokviszonyairól is. Ung az ország azon kis számú megyéi közé tartozott, amelyekben már a 14. század első felétől csaknem kizárólag nemesek voltak az urak. Hasonló szerkezetű volt, hogy az országnak ezen a részén maradjunk, Szabolcs és Gömör is, azzal a csekély különbséggel, hogy ezekben legalább az Anjou-kor végéig maradt néhány királyi falu, illetve várbirtok.⁸⁶ Ungban nem maradt egy sem, mert Károly Róbert 1332-ben Nyevicke várával együtt minden itteni földjét nápolyi kedvenceire, a Drugetekre ruházta át.⁸⁷ Ettől kezdve évszázadokon át az övék volt a vár uradalma gyanánt Ungvár, 1437-ig Nagykapos is, a megye összterületének 62%-ával együtt, amelyen idővel falvak tucatjait telepítették. 1398-ban a család két ágának, a gerényinek és a homonnainak összesen mintegy 880 jobbágyát írták össze 32 helységben, és ehhez még hozzászámítandó Nagykapos, amelynek adatait nem ismerjük. Több mint ezer jobbágyuk lehetett tehát, ami az akkori jobbágynépesség kb. 27%-ának felel meg. 1437-ben, amikor a család teljes vagyonát – néhány per alatt álló falu kivételével – felbecsülték, 106 helységben mintegy 3150 lakott házat (*mansio*) találtak, amiből 1115 esett Ungba, a többi Zemplénbe. Három váruk volt ekkor: Barkó, Jeszenő és Nyevicke, és uradalmaik összkiterjedése elérte a 375 ezer ha-t, amiből 364 ezer „egy tagban” terült el Ung és Zemplén északkeleti részén, az országhatár mentén. A Druget-vagyon tehát a 15. század első felében egyike volt az országrész legnagyobbjainak, és méreteiben a Bebekek, Perényiek és Czudarok dominiumaival vetekedett.

A megye területén a 13. század folyamán egy másik hatalmas birtoktest is kialakult, melynek központja a Laborc zempléni partján fekvő Nagymihály volt, és amely a későbbi szobránci járásnak gyakorlatilag egész területére kiterjedt. Ura a Kaplyon nemzetség egyik, Szatmárból ideszármazott ága volt, amely az idők folyamán maga is valóságos nemzetséggé terebélyesedett, és egy sor különböző vagyonú családra szakadt szét. Tagjai részben Nagymihályról, részben az Ung megyei Tibárról, Vajnatináról, Vinnáról és Lucskáról nevezték magukat, sokat viszálykodtak egymással, de összetartozásuk tudatát megőrizték. Közös címet használtak, és közös volt a váruk is, a Vinna fölött emelkedő Nagymihály, ahol minden családnak megvolt a maga saját része.⁸⁸ Az 1336/37-ben tett birtokosztályok a hatalmas vagyont úgy felszabdalták, hogy 1400 körül nem kevesebb, mint hét családi uradalomra oszlott, 1418-ban azonban Nagymihályi Albert vránai perjel, Zsigmond kegyence kieszközölte királyától a meg-

⁸⁴ 1351: Szt. I. 227; 1398: Szt. II. 11.

⁸⁵ 1398: Zobronch (U 1:163); 1418: Wasarustiba alio nomine Zobroncz (Szt. II. 202); 1448/451: Wasaroszobroncz (Szt. II. 413).

⁸⁶ Szabolcsban Kócs 1388-ig (ZsO I. 403), Révbács 1387-ig (uo. 22); Gömörben Dété és Simonyi 1384-ig (Szt. I. 466), és Fülek vár többi tartozéka 1390 tájáig (vö. Engel Pál: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Bp. 1977. 111; 1438-ban négy falu: Dl. 13 248).

⁸⁷ 1332>367: DF 233 780, LM 1300–174.

⁸⁸ 1345: DF 254 246, Vécsey cs. lt. 24; 1386: Szt. I. 476; 1449: Szt. II. 439–440.

szakadt birtokközösség helyreállítását,⁸⁹ és amikor 1449-ben a nemzetség egyik főága kihalt, birtokain a másik főág öt családja osztozott meg.⁹⁰ Az összeírások szerint 1398-ban 714 jobbágy, 1427-ben 738 porta volt a nemzetség kezén, de mindegyikből hiányzik néhány falu adata. Ezeket becsléssel pótolva arra az eredményre jutunk, hogy a megye jobbágyságának kb. 23%-a (1398-ban kb. 880 jobbágy), területének pontosan egyhatoda (58 ezer ha) állt a fennhatóságuk alatt.

A megye fennmaradó egyötöd részén, ahol a lakosságnak közel a fele élt, és amely lényegében a síkság déli felére terjedt ki, több tucat kisebb-nagyobb birtokot találunk. Egyházi csak egy volt közöttük: a leleszi prépost, 1398-ban négy falu és mintegy 110 jobbágy földesura. Ugyancsak négy falu volt extraneus – nem megyebeli – nemeseké, összesen kb. 105 jobbággal.⁹¹ Viszont 1540 jobbágycsalád – a népesség 41%-a – élt ungi köznemesi familiák uralma alatt. Nagybirtokosnak közülük elsősorban a Pálóciak (kb. 200 jobbágy) tekinthetők, akik a 15. század első évtizedeiben Zsigmond és Albert kegyéből az északkeleti országrész dűsgazdag mágnásaivá emelkedtek fel.⁹² Rajtuk kívül csupán a velük egy eredetű Ruszkaiaknak (Dobó István őseinek), továbbá a Császlóciaknak, a Szeretvaiaknak és a Baksa nemzetségből származó Csapi–Sztritei rokonságnak volt Ungban 100 jobbágyot meghaladó vagyona.⁹³ A megyei nemesség törzsét további mintegy ötven birtokos család alkotta, élükön a viszonylag jómódú Csicseriekkel, Jenkeikkel (Lesztemérikkel) és Palágyiakkal (2-3 falu, 60-90 jobbágy), és a sort egyfalus kispapok zárták, egyenként 6-7 vagy még kevesebb jobbággal. Ez utóbbiak túlnyomó része a 16. századra kuriális sorba süllyedt le, de az egytelkes nemesség eredetileg nem volt nagy számú. Az 1398-as összeírás, mint említettem, összesen 39 „magányos nemesről” tud, és olyan falu, amelyben egyáltalán nem éltek jobbágyok, mindössze öt volt (Budaháza, Haraszt, Horka, Sikat, Tepeháza), valamennyi igen apró, úgyhogy Budaháza kivételével el isenyésztek a következő századokban.⁹⁴

A 14–15. századi Ung megye az eddig mondottak figyelembevételével négy településtörténetileg különböző tájra tagolható: 1. a síkság déli felére, amelyet korai megtelepedés, viszonylag sűrű népesség és elég nagyszámú helyi nemesség jellemez, 2. a síkság északi felére, amely a Nagymihályi-nemzetség uradalmából és a hozzá délen csatlakozó kisebb uradalmakból állt, 3. a délkeleti, Bereg felé elterülő vidékre, amely főleg a Drugetek és kisebb birtokosok (Pálóciak, Császlóciak) közt oszlott meg, és 4. a jóformán lakatlan gyepülvére, amely teljes egészében a Druget-családot uralta. Az alábbiakban ezt a négy tájegységet forrásaink alapján egyenként vesszük szemügyre a megtelepedés, népesség és népsűrűség alakulása szempontjából.

⁸⁹ 1418: Szt. II. 202.

⁹⁰ 1449: Szt. II. 438–447.

⁹¹ Bés a Hontpázmány nb. Battyániaké 1404-ig (ZsO II. 2945), Nagyszelmenc a Baksa nb. (Gál) Szécsieké, Kisszeretva és Kereszt a Zemplén megyei Kaponyaiaké (1386: Szt. I. 475). Nem számítottam közéjük a kisbirtokos Kériket (Mátyóc) és Felszántaiakat (Kisszelmenc), mintkét család Abauj megyei volt.

⁹² Birtokadományokban 1403-tól kezdve részesültek (Királyhelmece és tartozékai, ZsO II. 2715), várúrrá csak 1423-ban váltak (Szakalya, Sáros m., Dl. 71 938).

⁹³ Legtöbb a Császlóciaknak (1398-ban 161 jobbágy).

⁹⁴ Ld. a 30. jegyzetet.

Az első tájegység a megye délnyugati szöglete, amelyet a második és harmadik tájegységtől egy többé-kevésbé önkényesen – az újkori községhatárok mentén – húzott vonallal határoltam el (ld. a mellékelt térképet). Szélső pontja északon Pályin, Szenna, Viszoka, Lakárd, Zahar, a két Németi és Korcsva, keleten pedig Ungvár, Radvánc, Gerény, Daróc, Baranya és Hosszúmező. A kijelölés egyetlen szempontja az volt, hogy kívül essék rajta minden olyan terület, amelyen a 14–15. században vagy később számottevő telepítő tevékenység folyt. A vonalon belül ugyanis, amennyire meg lehet ítélni, a megtelepedés a 13. századra befejeződött. 1400 körül mintegy 80 falut számolhatunk itt össze, és közülük 21-nek már az 1330-as években plébániája volt. Legnagyobb részüknek a neve már 13. századi oklevelekben előfordul, amennyiben pedig mégsem (mint pl. Daróc, melyet először 1390-ben említenek),⁹⁵ úgy ezt a forrásanyag hézagossá tette. Biztosan új telepítésről 1300 után mindössze két esetben van tudomásunk, és talán jellemző is, hogy mindkét helységnek először – kissé szegényes fantáziával – az Újfalut nevet adták. Az egyik Kerész faluból vált ki, és létét a Kerésziek 1347. évi birtokosztályának köszönhetette, amidőn mindegyik ágat külön faluhoz igyekeztek juttatni. A neve rövidesen Újkerész, majd Mogyorós lett.⁹⁶ A másikat a Csicseriek alapították Csicsér terjedelmes határában a 15. században, de ez nem volt hosszúéletű.⁹⁷ Lehetséges végül, hogy a Viszoka határában délen fekvő Oroszfalut, amely 1359-ben Oroszviszoka néven fordul elő első ízben, a leszi prépostság csak ekkoriban alapította, és a nevét talán rutén telepeseitől nyerte.⁹⁸

Jellemző sajátossága e vidéknek, hogy – eltérően a megye később betelepült részeitől – középkori etnikuma túlnyomó részt magyar volt. Jobbágynévsoraink alig vannak ugyan a 15. század közepe előtti időből, és a határjárások magyar névanyaga sem bizonyító erejű, de a 18. században az itteni falvak zömét magyar ajkúként tartották számon, és ez aligha volt újkori bevándorlás következménye.⁹⁹ Megjegyzendő azonban, hogy a korai helynévanyag főleg szláv eredetű, és kifejezetten magyar nevet aránylag keveset találunk benne, ami arra mutat, hogy az Árpád-korban ide költöző magyarság jelentékeny szláv szubsztrátumra települt rá.¹⁰⁰

A terület Zsigmond-kori népességét az 1398. és 1427. évi összeírások adataiból próbálhatjuk meg kiszámítani. Ehhez becslésekhez kell folyamodnunk, mivel mindkét

⁹⁵ DF 220 091, LO AA 1390–7.

⁹⁶ 1347: terra vacua et destituta habitatoribus, ex... possessione Eghazaskerez iure divisionario excisa, alább: ipsas possessiones Eghazas Kerez et terram Wyfolu elhatárolják (DF 251 719, Jászói k. o. lt. Acta ann. 3–13); 1367: possessio Monyorous (DF 233 777, LM 1300–170); 1372/373/414: Wykerez (Szt. I. 394).

⁹⁷ Csak a 15. század második felében ismert (Csánki I. 402). A 16. század első évtizedeiben még létezett (OL Csicsery cs. lt., Ung megye falvainak jegyzéke 1530 tájáról). Helyét fenntartotta az „újfalusi híd” Csicsér északi határrészén, Mokcsa felé.

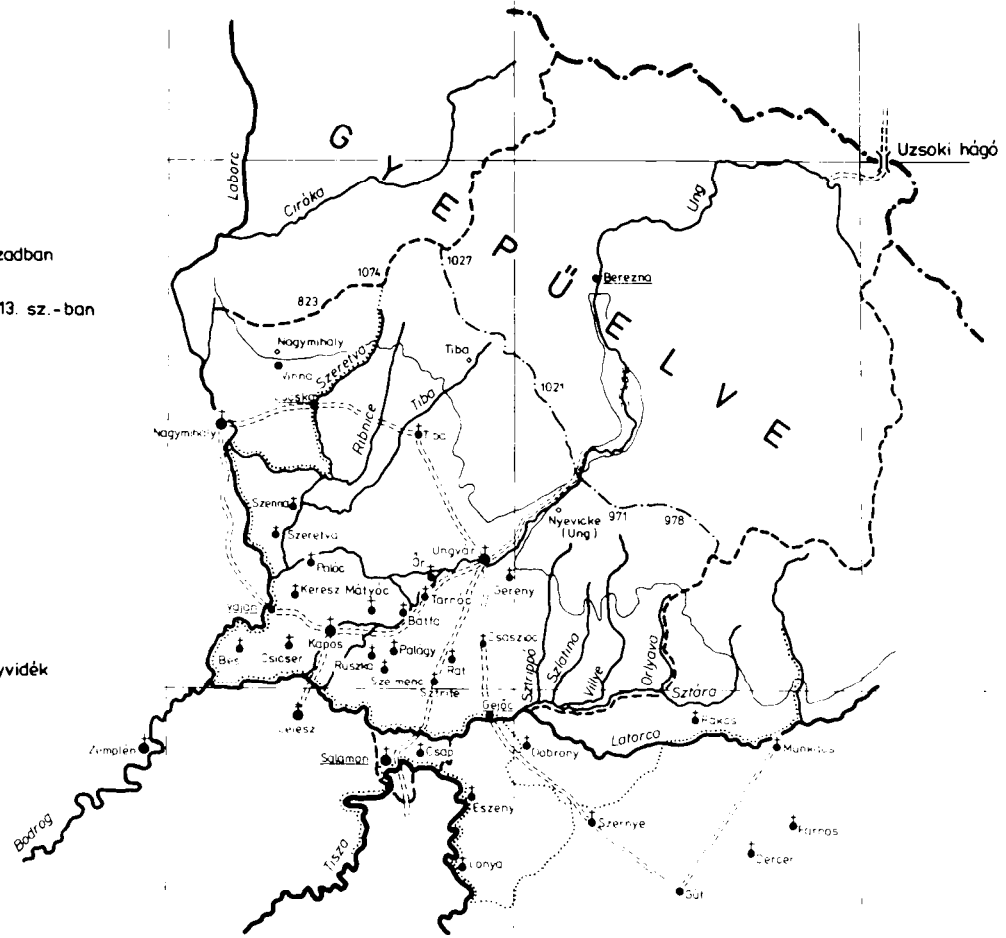
⁹⁸ 1359: villa Orazuizaga (DF 233 701, LM 1300–94); 1368: poss. Orozwyzoka (DF 233 798, LM 1300–192); 1398: villa Orozfolua (U 1:39); 1437: Orozfalw... ultra fluvium Zethna a parte possessionis... Merkoch (DF 234 228, LM 1400–165).

⁹⁹ Vö. Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása. Lexicon locorum regni Hungariae populosorum... Bp. 1920. 285–291.

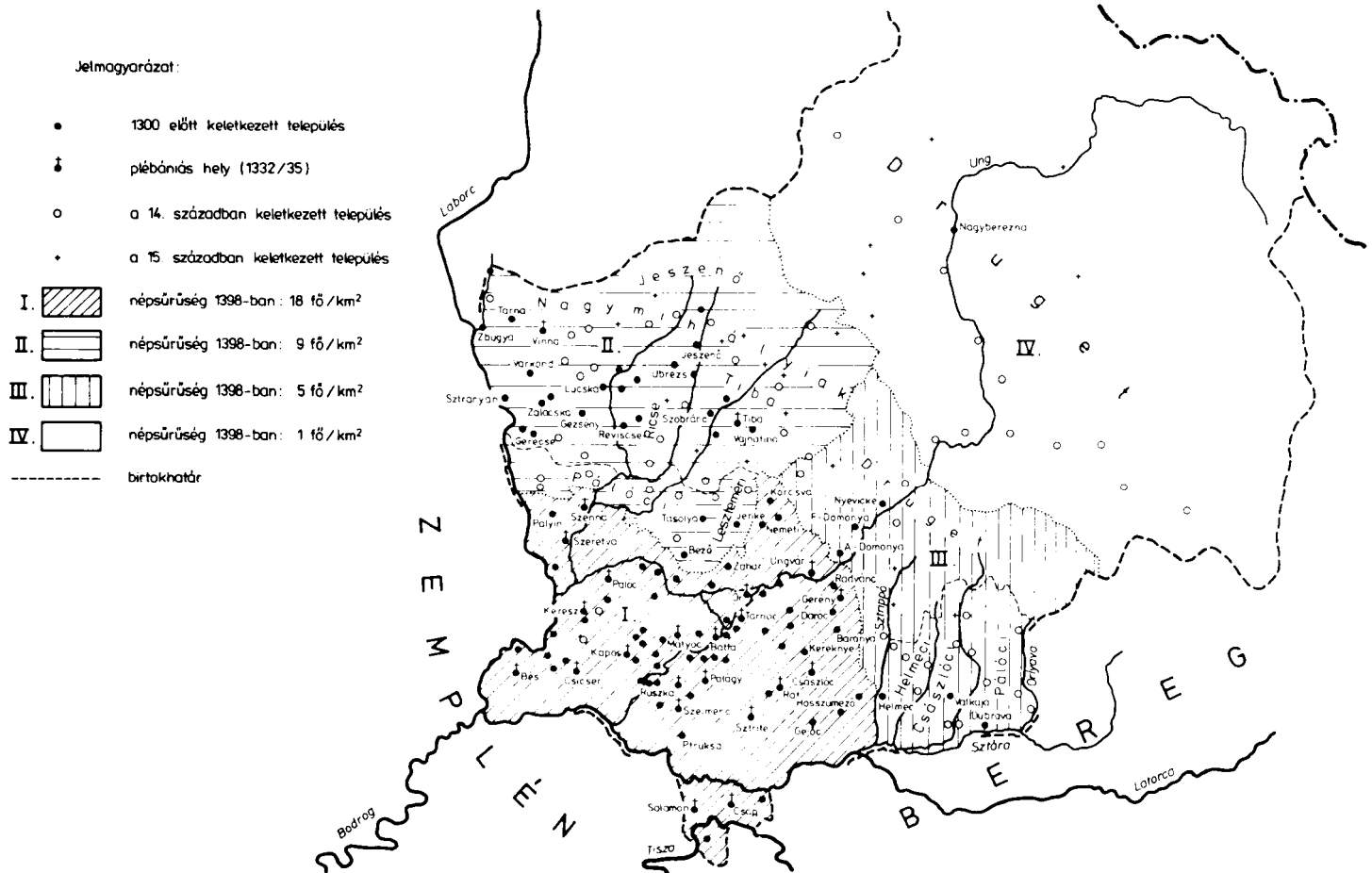
¹⁰⁰ Kniezsa István: Magyarország népei a XI. században. Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. II. Bp. 1938. 384, 411..

Ung megye kialakulása

- Jelmagyarázat:
- országhatár
  - Ung megye határa a 13-15. században
  - - - - - a gypűelve valószínű határa a 13. sz.-ban
  - ..... esperességek határa (1332/35)
  - ==== főútvonalak
  - vásárhely 1300 körül
  - † plébániás hely (1332/35)
  - Lucska vámhely (14-15. század)
  - kövér 1300 körül
  - 200 m fölötti erdős domb-és hegyvidék
  - 1027 kiemelkedő pontok tengerszint feletti magassága

Ung megye települési és népességi viszonyai a 13–15. században

forrásunk csonka. Ha a kettő megfelelő adatait egybevetjük, azt tapasztaljuk, hogy az 1427. évi portaszámok, ezen a tájon legalábbis, a legtöbb esetben számottevően alacsonyabbak, mint a jobbágyok 1398. évi száma. A 80-ból 55 helység adatait van módunk biztosan összehasonlítani, ezekben 1398-ban 1485 jobbágyot írtak össze, míg 1427-ben csupán 1023 portát. A hányados 1,45, ennyivel kell megszoroznunk az ismert 1427-i adatokat, hogy a hiányzó 1398-i adat becsült értékét megkapjuk. Ezt a becslést az alábbi 11 falu esetében végezhetjük el:

Helység	Porta 1427-ben	Jobbágy 1398-ban (becslés)
Bés	20	(29)
Hosszúmező	18	(26)
Iske	9	(13)
Kiskapos	26	(38)
Nagykapos	103	(149)
Kelcsény	14	(20)
Ketergény	3	(4)
Merkóc	18	(26)
Pályin	12	(17)
Nagyrát	23	(33)
Szürte	38	(55)

Az eredmény helyességét csak egyetlen esetben van ugyan lehetőségünk ellenőrizni, de a próba biztató. Bésen a számítás szerint 29 jobbágynek kellett lennie 1398-ban, és ehhez elég jól illik, hogy 1381-ben a Battyániak 27 itteni jobbágyát sorolják fel.¹⁰¹

A 80 falu közül 1398-ban 57 falu jobbágyainak számát ismerjük pontosan, további 11-et becsléssel közelítettük meg, öt helységben pedig csak nemeseket írtak össze. A fennmaradó hét falu a következő:

Árd. 1388-ban és 1413-ban még említik jobbágyait, 1427-ben már nem szerepel a dikában, és 1439-től *predium*. Csicsér határának északnyugati sarkában feküdt, kicsiny falu lehetett.¹⁰² (Becslés: 5 jobbágy).

Ásvány. A Csapi–Sztritei rokonságé volt. Csapi László itteni birtokrésze 1429-ben fél jobbágytelekből állt, míg Csapon ugyanekkor 4 egész lakott és 4 lakatlan telekből.¹⁰³ Ebből következően Csaphoz képest apró helység lehetett. (Becslés: 5 jobbágy.) Az 1427-i dikában nem szerepel.

Csepely. Nagykapossal együtt a Drugeteké volt 1415-ig, amikor a Mokcsaiak elperelték tőlük.¹⁰⁴ Az 1427-i dikában nem találjuk. Ha egyáltalán lakott volt, csak kevés jobbágya lehetett. (Becslés: 5.)

¹⁰¹ DF 219 940, LO AA 1381–22.

¹⁰² 1388: DI. 69 729; 1413: DF 220 648, LO AA 47; 1439: DI. 31 498.

¹⁰³ 1357: Zichy III. 71; 1371: uo. 419; 1429: Szt. II. 278.

¹⁰⁴ 1364: DF 233 733, LM 1300–125; 1412: DI. 32 140–1; 1414: DI. 32 142; 1415: DF 209 724, LO Met. Ung 49.

Csicser. A Csicseriek faluja, 1332/35-ben már egyházas hely. 1427-ben egyik részén nyolc, a másikon ismeretlen számú porta volt. Föltéve, hogy ez a rész is 8 volt, 1398-ra az előbbi szorzószámmal 23 jobbágy adódik.

Pinkóc. 1398-ban három birtokosa volt, kettőjük jobbágyainak száma (17) ismert, a harmadik sor – bizonyos Péter része – csonka. Arról a részről van szó, amely Kozmatelke nevet is viselt, és a Szeretvai család birtoka volt talán már a 13. század óta. Az említett Péter tehát Szeretvai Ramocsa fia Péterrel azonos, aki a megyében több helyen is birtokos volt.¹⁰⁵ 1427-ben Kozmatelke néven az ő fiáé, Ramocsa Fülöpé 8 portával. Ennek alapján az 1398-i becslés: 12 jobbágy, azaz Pinkócon összesen $12 + 17 = 29$.

Vaján. Szintén a Csicserieké volt.¹⁰⁶ Az 1398-i összeírás élén egy ismeretlen falu töredékes adatai olvashatók, e falu a felsorolás rendjéből következtetve Vajánnal azonosítható. Ormos Pál és Orosz János itteni része ismert nagyságú (4-4 jobbágy), ebből – figyelembevéve a család genealógiáját és Sislóc falu ennek megfelelő felosztását – kiszámítható, hogy az egész falu kb. 24 jobbágytelekből állt. (1427-ben 16 portája volt, amiből az előbbi szorzóval 1398-ra 23 jobbágy adódik.)

Kisrád. A falu 1398-ban két különböző faluként szerepel. Az egyik Ráti Lászlóé és Miklóse volt, összesen 29 jobbágygal, a másik a Pálóciak és Ruszkaiak birtoka. Az utóbbiaknak 8 jobbágyuk volt itt, míg a Pálóciak adatát nem ismerjük. Mivel, mint 1417-i adománylevelekből megtudjuk, a birtok fele az övék, másik fele pedig a Ruszkaiaké,¹⁰⁷ a Pálóciak részét is 8 jobbágyra tehetjük, a faluban tehát összesen $29 + 8 + 8 = 45$ jobbágy élt. (Az 1427-i adólajstromban csak a Rátiak 16 jobbágya szerepel.)

A fentiek alapján további számítások végett táblázatba foglaljuk az első települési zónához számított helységek adatait. Az alábbi rovatok látszottak célszerűnek:

1. Azonosítási sorszám, mivel a megyében több azonos nevű falu is található.
2. A helységek neve betűrendben. (Az újkori névalakot használtam, amennyiben volt.) A név után zárójelben álló számok az 1398. évi összeírás megfelelő sorának számai.
3. A helység újkori határának kiterjedése 1000 kat. holdban, az 1910. évi helységnévtár alapján. (Ahol időközben községegyesítés történt, ott az 1883. évi helységnévtár adatait is figyelembe vettem.) Amennyiben a helység elpusztult, a rovat helyén (–) jel található.

4. A helység birtokosa 1398-ban. (n = helyi nemesi család).

5. A helység jobbágyainak száma 1398-ban. (A becslött értékek [ ] zárójelben.)

6. A helység portáinak száma 1427-ben. (A becslött értékek szintén zárójelben.)

A túloldali táblázat szerint az I. zóna 115 200 kat. hold, azaz 662,9 km² kiterjedésűnek adódott, és ezen a területen 1398-ban kereken 2100 jobbágyot írtak össze. Jegyezzük ezt meg egyelőre, és nézzük, mit lehet megállapítani a követő települési zóna népességéről.

¹⁰⁵ 1330/334: Dl. 73 389; 1394: Kozmatelke alio nomine Pynkoch, Szt. I. 535; 1437: Kozmatelke aliter Pynkocz, DF 234 230, LM 1400–167.

¹⁰⁶ 1343: A. IV. 330; 1403: ZsO II. 2758.

¹⁰⁷ 1417: Dl. 10 597, 71 927.

Az I. zóna (korai településterület) helységei

Sor szám	Helység	1000 k.h.	Birtokos (1398)	Jobbágy 1398	Porta 1427
1	Arad (–)	–	Apáti Kopócs	[5]	–
2	Ásvány (70?)	0,7	Csapi-Sztritei	[5]	–
3	Bajánháza (47)	0,9	n	6	10
4	Baranya (64–65)	1,7	n	35	16
5	Barta (61)	–	n	10	2
6	Bátfa (62)	0,6	n	24	16
7	Bés (–)	3,6	Battyáni	[29]	20
8	Botfalva (215)	0,9	n	20	7
9	Bozos (204)	0,4	n	7	5
10	Budaháza (54)	0,3	n (kuriális)	–	5
11	Csap (250)	2,1	Csapi-Sztritei	38	26
12	Császlóc (94)	1,8	Császlóci	54	23
13	Csepely (–)	0,7	Druget	[5]	–
14	Csicser (–)	4,8	Csicseri	[23]	[16]
15	Csizér (51)	–	n	6	10
16	Darma (212)	1,0	Palágyi	45	29
17	Daróc (98)	1,9	Druget	65	51
18	Durán (242)	–	n	2	–
19	Gálocs (81)	1,5	Druget és n	21	15
20	Gejőc, Kis- (74)	2,6	Szeretvai és király	37	25
21	Gejőc, Nagy- (57)	2,7	Császlóci	60	42
22	Gerény (100)	5,1	Druget	58	60
23	Haraszt (53)	–	n (kuriális)	–	–
24	Homok (112)	1,0	n	13	7
25	Horka (50)	–	n (kuriális)	–	–
26	Hosszúmező (71)	2,6	Druget	[26]	18
27	Iske (–)	0,8	n	[13]	9
28	Kapos, Kis- (–)	1,6	leleszi prépost	[38]	26
29	Kapos, Nagy- (–)	2,6	Druget	[149]	103
30	Karcsava (206)	1,5	n	17	6
31	Kelecsény (–)	1,3	Pálóci	[20]	14
32	Kereknye (96)	2,3	Druget	42	40
33	Kerész (8)	0,6	n	10	11
34	Ketergény (107)	0,4	Helmecci Korlát	[4]	3
35	Komoróc, Palágy- (63)	1,0	Pálóci és Ruzskai	17	4
36	Koncháza (257)	1,2	n	5	8
37	Lakárt (232)	1,8	Druget	20	16
38	Lukaháza (79)	–	n	11	8
39	Mátyóc (112, 221)	1,2	n	33	25
40	Merkóc (40)	–	leleszi prépost	[26]	18

Sor szám	Helység	1000 k.h.	Birtokos (1398)	Jobbágy 1398	Porta 1427
41	Minaj (154, 255)	0,5	n	10	13
42	Mocsár (236)	1,7	Druget	16	—
43	Mogyorós (9)	0,9	n	8	5
44	Mokcsa (5)	1,2	n	7	7
45	Németi, Alsó- (209)	1,3	n	21	21
46	Németi, Felső- (201)	0,9	n	12	14
47	Nyarád (238)	0,6	n	16	6
48	Oroszfa (39)	—	leleszi prépost	19	14
49	Őr (211)	1,4	n	25	15
50	Palágy (77)	1,2	Palágyi	37	16
51	Palló (217)	1,0	Druget	25	25
52	Pálóc (12)	5,9	Pálóci	85	37
53	Pályin (—)	2,0	Szeretvai és király	[17]	12
54	Pinkóc (43)	0,8	n, Szeretvai, Kaponyai	[29]	[21]
55	Ptruksa (251)	1,7	n	3	7
56	Radics (230)	—	Ruszkai	30	19
57	Radvánc (102)	0,5	n	24	15
58	Rát, Kis- (89, 92)	2,2	n, Pálóci, Ruszkai	[45]	16
59	Rát, Nagy- (67, 69)	1,3	Csapi-Sztritei	[33]	23
60	Ruszka, Dobó- (59)	2,1	Ruszkai	43	20
61	Salamon (247)	1,8	Druget	20	14
62	Sikat (258)	—	n (kuriális)	—	—
63	Sislóc (84)	0,6	Csicseri	11	9
64	Szelmenc, Kis- (73)	0,8	n	20	7
65	Szelmenc, Nagy- (55)	2,2	Szécsi (Baksa nb.)	28	18
66	Szena (36)	3,3	Pálóci	42	17
67	Szeretva, Kis- (18)	1,0	Kaponyai	19	[13]
68	Szeretva, Nagy- (15)	1,4	Szeretvai és király	56	[39]
69	Szürte (67)	9,5	Csapi-Sztritei	[55]	38
70	Tarnóc (214)	1,1	n	34	12
71	Tegenye (11)	0,6	n	13	11
72	Tepeháza (243)	—	n (kuriális)	—	—
73	Trask (234)	—	Druget	7	5
74	Ungvár (151)	3,8	Druget	156	113
75	Vaján (1)	1,8	Csicseri	[24]	16
76	Vajkóc (219)	0,9	n	7	6
77	Veskóc (52)	0,9	n	7	7
78	Viszoka (38)	1,9	leleszi prépost	40	30
79	Zahar (173)	1,2	n	14	5
80	Záhony (244)	2,0	Druget	41	52
	Összesen:	115,2		2098	1412

A síkság északi fele – nevezzük a rövidség okán északi zónának – a középkorban legnagyobb részben a Nagymihályi-nemzetség ágainak volt a birtoka. Birtok- és település-történetéről elég gazdag forrásanyag tájékoztat, melynek zömét a nemzetség Tibai-ágából kiágazott Sztáray család levéltára őrizte meg. Különösen becsek az 1336. és 1337. évi osztálylevelek, amelyek az egész terület akkori állapotáról adnak elég bő felvilágosítást. Eredetét tekintve ez a hatalmas birtoktömb négy terjedelmes földdarabból: Mihály *pre-dium*-ból, Jeszenő, Ricse és Tiba földekből tevődött össze, amelyek mind a 13. század folyamán jutottak a Nagymihályi-ősök uralma alá. A legértékesebbet, Mihály (azaz Nagymihály) földet még IV. Béla idején szerezte Kaplyon nb. Jakó ispán a felesége kezével, aki II. Géza nevezetes „jobbágyának”, Apa bánnak volt a dédunokája. Jakóé lehetett valamilyen címen Jeszenő föld is, mert IV. László 1279-ben mint öröklött birtokukat adta vissza Jakó fiainak, (II.) Jakó és András mestereknek. Ricse földet, amelyet a 15. század elején Jeszenő részének tekintettek, (I.) Jakó felesége kapta 1244-ben ajándéku apjától, és így szállt utóbb fiaira. Végül Tiba földet 1290-ben ungi várjobbágyoktól vásárolta meg (II.) Jakó és András óriási összegért, 300 márkáért.¹⁰⁸ A két testvér fiai és unokái 1336-ban valamennyi birtokukat kétfelé osztották, mégpedig úgy, hogy az említett földeket pontos határvonalak mentén darabokra szabdalták. A vagyon szétaprózódása tovább folytatódott 1337-ben, amikor (II.) Jakó utódai két, András utódai pedig három részre osztották fel a nekik juttatott földdarabokat. Rövidesen, még a század közepe előtt történt egy harmadik osztály is (ennek oklevele nem maradt ránk), amelyet András legidősebb fiának, Lőrinc mesternek három fia hajtott végre. Az osztokodás végeredményeként a 13. századi négy nagy földdarab helyén hét különálló családi vagyon alakult ki, melyeket újonnan húzott határok választottak szét, és az ágak közös birtokában csupán egy-két fontosabb falu (Ungban Sztrajnyán, Tarna és Vinna) maradt meg. A hét család szétágazását a túloldali vázlat szemlélteti.¹⁰⁹

Az egyes családok genealógiájának és birtoklástörténetének pontos ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyakran változó birtok- és helységneveket azonosítani tudjuk. Az áttekinthetőség azonban azt kívánja, hogy a településtörténet vázlatát ne az egyes családi vagyonok rendjében, hanem a 13. századi nagyobb területi egységek szerint tárgyaljuk.

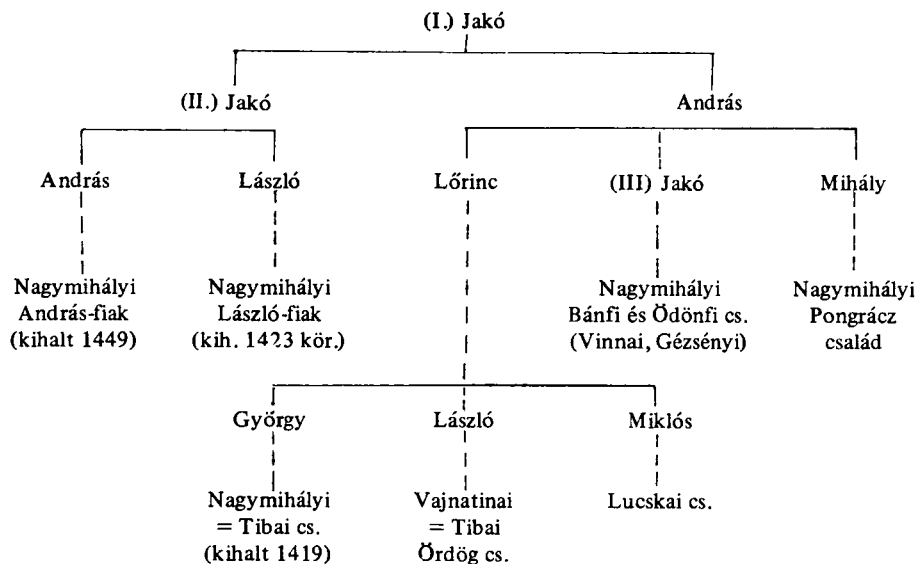
A 13. században emlegetett *Mihály* birtok, melyet *pre-dium*-nak is neveznek, a Zemplénbe eső Nagymihály faluhoz tartozó jókora uradalmat jelentette. Keleten a terület vízgyűjtője, a Szeretva határolta,¹¹⁰ délről pedig ennek mellékvíze, a Szocsogó.¹¹¹ Mihály *pre-dium* ungi részén 1250 körül négy falut (*villa*) említene: Vinnát, Tarnát,

¹⁰⁸ 1244: Szt. I. 2; 1248: W. VII. 300; 1249: Szt. I. 9; 1258: uo. 21; 1290: uo. 34; 1336: Szt. I. 104–113; 1337: uo. 123–138, 140–152.

¹⁰⁹ Lészármazásuk az előző jegyzetben idézett oklevelekből állítható össze.

¹¹⁰ 1244: Szt. I. 2.

¹¹¹ 1336: fluvius Zochugowizy, a Nagymihályi-birtokok déli határa a Szeretvától (Szt. I. 107); 1337: fl. Zwchogo, Sztrajnyánnál torkollott a Laborcba (Szt. I. 137). A múlt századi katonai térképeken: Jestrebski jarek, és folytatólag: Čečahovski jarek. A vizen túl, délre feküdt Gerecse föld, amely már 1302-ben szintén a Nagymihályiaké (vö. A. I. 48–49), ezen utóbb Verbóc települt. Vö. *Šmilauer* 252, 426.

Zalacskát, és „a Laborcon túli falut” amely valószínűleg Nagymihály ungi ikertelepülésével, a későbbi Sztranyánnal azonos.¹¹² Ugyanezen a területen a 14. századi osztózkodások alkalmával (1336, 1337) Sztranyánon kívül további új falvak is feltűnnek: Várkond, Gézsény, Lucska, Láz, Izbugya és Gerecse, amely utóbbi felosztásából Orlyóc és Verbóc falvak keletkeztek. Az 1337. évi osztály során vált szét Zalacska is két külön falura. A terület északnyugati csücskében már 1335-ben megtaláljuk Bruszfalvát is, amely később Oreszka nevet viselt, és részben Zemplénhez tartozott.¹¹³ A század végéig négy új falu létesült itt: Henselvágása, más néven Vörösvágás vagy Csernice, a későbbi Hencelóc (1358),¹¹⁴ amely Bruszfalva határából vált ki; Klokocsó (1358) és Kaluzsa (1369) a Vinnától keletre húzódó nagy erdősegekben,¹¹⁵ végül Porubka, (1398), Lucska környékén.¹¹⁶ Irtásfaluként részben nevük is elárulja. Utoljára maradt a Zalacskától délre elterülő nagy erdő betelepítése, ami a 15. század legelején következett be. Az erdőben, amelyet már 1249-ben említenek Mihály tartozékai sorában, a Szocsgó partján

¹¹² 1249: villam que esset trans flumen Laborch, Szt. I. 5; 1258: uo. 9.

¹¹³ 1335: Buruchfalua, Szt. I. 92; 1337: villa Bruthfalwa, Szt. I. 133; Orozka, személynévben, Szt. I. 288; 1398: villa Henselch, U 1:26; 1437: Henselewch sive Brusfalwa alio nomine Orozka, DF. 263 092, Szepesi k. o. lt. 9–3–30. A falut 1358 óta állandóan a zempléni kisenemes Barancsiak kezén találjuk.

¹¹⁴ 1358: Henseluagasa, Szt. I. 300; 1360: Henseleuch, uo. 318; 1398: Veresuagas, U 1:23; 1409: Henseleuch alio nomine Veresvagas, Szt. II. 66; 1427: Chernyche, U 2:60; 1449-ben két külön faluként (Henselóc, Vörösvágás) szerepel a kihalt Jakó-ág birtokai között (Szt. II. 438 sk.), az 1337. évi osztálynak megfelelően (vö. Szt. I. 133).

¹¹⁵ 1358: Szt. I. 300; 1369: DF 219 610, LO AA 7. Kaluzsa nyilván az 1336-ban Vinna határjárásában említett *campus Kalsamezow* helyén települt (Szt. I. 110).

¹¹⁶ Porubka a Lucskaiak alapítása volt. 1530 körüli falujegyzékben Lucska és Kizalacska között sorolják fel (OL Csicsery cs. lt.)

létesült Ujzocsogó falu, a későbbi Csecsehó (1418), a Jesztrebeluka réten (1337) pedig Jesztreb (1427).¹¹⁷ Ugyanebben az időben alapították Blattát (1418) a Vinnától dél-keletre fekvő ún. Kamaráserdőben.¹¹⁸

A Szeretván túl, Mihálytól keletre elterülő Ricse földön az 1330-as években már szintén több falut találunk, és eredetileg valamennyi azonos nevet viselt. 1336-ban, az első birtokosztálynál a földet kelet–nyugati irányban osztották ketté, úgy, hogy (II.) Jakó ágáé lett a két alsó Ricse falu (*ville . . . Ketholsowriche*), azaz a későbbi Felső- és Sárosreviscse, míg András ága a két felső Ricsét (*possessiones . . . Kethfelsewriche*) kapta meg. András három fia 1337-ben úgy osztozott meg az utóbbiakon, hogy az alsó közülük (*Alrychw*), a későbbi Zavadka Lőrincé lett (majd utódaié, a Lucskaiaké),¹¹⁹ a felső Ricse falu (*Felrywcha, villa . . . alia Rywche*) azaz Hanajna Mihályé,¹²⁰ míg (III.) Jakót a földdarab keleti részével elégitették ki. Ezen egy falukezdemény állt, amelyet akkor Zalkülésének is neveztek (*Rycha alio nomine Zalkywlasa*). Csere útján hamarosan egy kismemesi család birtokába jutott, amelynek fejről a Fekesháza nevet kapta.¹²¹ (II.) Jakó leszármazói ugyancsak 1337-ben osztoztak meg a nekik jutott két alsó Ricsén, és határukban a következő évtizedek folyamán három új falut létesítettek: Felsőreviscse határában Bonkházát (később Bunkóc), amelyet először 1358-ban említenek, és lakosai között maga a telepítő, Bonk официális is szerepel;¹²² a közelében Gajdot (1418), amely az 1398. évi összeírásban még nem található; végül Sárosreviscse határában Remetét (1363, *Ryuche et alio nomine Remete*), a későbbi Sárosremetét.¹²³ A 13. századi Ricse föld tehát az idők folyamán nyolc falunak adott helyet, s ebből három 14–15. századi alapítás.

Sok tekintetben hasonlóan alakult a Ricsétől északra elterülő Jeszenő föld betelepülése is. Itt összesen kilenc falu létesült a 15. század közepéig. Ezek közül a jelek szerint négy volt meg már 1336-ban, amikor a nemzetség megosztozott rajtuk. Az ekkori határvonal északkeletről délnyugatnak haladt, tőle keletre (II.) Jakó, nyugatra András ivadékaik birtokoltak. Jakóék a nekik jutott két (felső) Jeszenőt (*Kethyezenew, Kethfelsewyezenew*) 1337-ben megfelezték, úgy, hogy északi felét, Feljeszenőt (*Felyezenew*), azaz a későbbi Jeszenő falut Jakó fia László kapta, a déli alsó Jeszenőt (*Alyezenew*)

¹¹⁷1249: cum silvis . . . infra Zalucka existentibus, W. VII. 300, Dl. 85 667; 1336: magnam silvam . . . inter fluvios Zuchugo et Ribniche ac quandam semitam . . . usque ad metas . . . possessionis Palowch . . . se extendentem a két ág közönsnek hagyja, Szt. I. 113; 1337: pratum . . . Lygethreth vulgo Yestrebeluka . . . ad . . . possessionem Zaluchka pertinentem [!], Szt. I. 128; 1418: Wyzuchugo, Szt. II. 202; 1427: Jezthreb, U 2:99; 1446: in . . . Zocholgo et Jeztreblyka possessionibus, DF 222 268, LO AA 24. Vö. *Šmilauer* 254.

¹¹⁸1419: Blachcha, *Csánki* I. 388; 1336: silvam . . . vulgo Kamaraserdew nem osztják fel, Szt. I. 112. Ez az erdő az ekkori határjárások szerint Vinna, Kaluzsa, Klokocsó falvaktól délre, Lucskától és Kizalacskától északra terül el. Vö. *Šmilauer* 245 sk.

¹¹⁹1365: Ryuche, Dl. 95 565; 1398: Zauathka, U 1:29; 1418: Rewche alio nomine Zawothka, Szt. II. 202

¹²⁰1398: Hnonya, U 1:165; 1418: Hnoyna alio nomine Rewche, Szt. II. 202.

¹²¹1365: possessio Ryuche, Andreas Fekys dictus de Ryuche, D. 95 565; 1398: villa Fekyszaha, U 1:182; 1418: Fekeshaza alio nomine Rewche, Szt. II. 202.

¹²²1358: Bonkhaza, Szt. I. 300, 302; 1398: Bankouch, U 1:169; 1418: Bankhaza, Szt. II. 202.

¹²³1418: Kaydanow, Szt. II. 202; 1427: Gaydoch, U 2:20; 1449: Gaydonocz, Szt. II. 446.

vagyis Ruszkócot pedig Jakó fia András fiai.¹²⁴ Ugyanekkor, 1337-ben az András-ág is harmadolta Jeszenő nyugati felét, „Kisjeszenődöt”. Lőrincnek jutott az alsó Jeszenő, amelyet Ubrezsnek is neveztek (*villa Jezene alio nomine Obres*), (III.) Jakónak a felső Jeszenő falu (*villa Feljezenew*), azaz a későbbi Felsőremete, míg Mihálynak a kettő között hagytak egy földet Középjeszenő néven.¹²⁵ Ez utóbbin, amennyire meg lehet állapítani, soha sem keletkezett falu. A határleírások szerint nagyjából Ubrezs újkori határának északi felét foglalta el, ahol a 19. századi térképek még összefüggő erdőséget tüntetnek fel.¹²⁶ Telepítéssel ezen a tájon csak a Jakó-ág foglalkozott. Ők hívták életre Ruszkóc határában 1358 előtt Alsóribnicét,¹²⁷ Jeszenő falu határában pedig 1418 előtt nem sokkal Kis- vagy Felsőribnicét, mindkettőt a Szeretva mellékvize, a Ribnice partján.¹²⁸

Külön alakult a sorsa annak a Jeszenőhöz tartozó nagy erdőnek (*magna silva . . . ad . . . possessiones . . . Jezenew et Jezenew . . . spectans*, 1336), azaz a Jeszenő erdőnek (*silva Jezenew*, 1336), amely a Szeretva forrásvidékén, Klokocsó és Felsőremete között terült el. Amikor a nemzetség két ága 1336-ban megfelezte, valószínűleg még teljesen lakatlan volt. Az osztóhatár a Kisszeretva patak mentén futott, és úgy látszik, ennek két partján létesült az erdőség első települése, amely 1398-ban Kisszeretva néven összeírásunkban tűnik fel, és minden ágnek része van benne.¹²⁹ Ezt a települést a későbbi Jósza faluval (1418) lehet azonosítani, mert a nagy erdőnek épp a közepére esik, és mert 1449-ben, amikor a Jakó-ág kihalt, csak a fele tartozott ennek vagyonához.¹³⁰ Az erdő nyugati fele volt ez, ahol 1398 és 1418 között Kuzsin (Huszin) falu is létesült.¹³¹ Az erdő másik fele az András-ágé volt, ők hívták életre Németporubát (Németvágás, Vágás), amely ezen a néven 1418-ban szerepel először, de minden valószínűség szerint azonos az 1398-i összeírás Pálvágása nevű falujával.¹³²

Jeszenő és Ricse keleti határa, valamint a Drugetek uradalma között terült el *Tiba* roppant földje, amelyen a középkor végén húsz falut találunk. Északkeleti határán, a nagy erdőkben a 13. század legvégén várat is emeltek benne a Nagymihályi-ősök, ez azonban néhány éven belül áldozatul esett az Amadéfiakkal vívott harcoknak.¹³³ 1336-ban, amikor a nemzetség tagjai – nagyjából a névadó Tiba vize mentén – megfelezték, még csupán négy település állt rajta. A délkeleti rész András ágának jutott Egyházastiba (a későbbi Tiba) és Vajnatiba (Vajnatina) falvakkal, míg Alsótiba és Molnos-tiba a Jakó-fiaké lett. Ez utóbbiak 1337-ben szintén megfelezték a részüket, és az alsó

¹²⁴ 1337: Szt. I. 124; 1398: Ruskouch, U 1: 188.

¹²⁵ 1337: Szt. I. 142, 144; 1345: Remethe, Szt. I. 182; 1418: Remethe alio nomine Jezenew, Szt. II. 202.

¹²⁶ 1337: Szt. I. 144, 146. Még 1371-ben is Mihályé, uo. 379.

¹²⁷ 1358: Ribnyche, Szt. I. 300; 1449: Naghrebnycze, Szt. II. 446.

¹²⁸ 1418: Rybnychke, Szt. II. 202; 1449: Kysrebnycze, Szt. II. 446.

¹²⁹ 1336: fl. Kyszirtuauizy, Szt. I. 111, melyet *Šmilauer* 429 is a Józán átfolyó patak (Jovsanský potok) azonosított; 1398: villa Kyszerethwa, U 1: 167

¹³⁰ 1418: Joza, Szt. II. 202; 1449: Joza, uo. 446.

¹³¹ 1416: in montibus Klocho et Kwsyn, DF 220 920, LO AA 64; 1418: Hwzin, Szt. II. 202.

¹³² 1398: Pauluagaza, U 1: 195; 1410: Vagas, Szt. II. 91; 1418: Nemethporuba, uo. 202; 1425: Nemethwagas, uo. 248.

¹³³ *Fügedi Erik*: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. Bp. 1977. 205

részt (Alsótiba, Altiba, később Szobránc) László kapta, a felsőt pedig (Felsőtiba, Molnostiba, később Felsőfalu, majd Hornya) (II.) András fiai.¹³⁴ Az ő leszármazóik telepítették a Jeszenő felé elnyúló hatalmas erdőben Baskócot (1398), majd a 15. század első felében Hliniket (1418) és Hlivičsét (1448).¹³⁵ Még nagyobb arányú telepítést hajtott végre az András-ág Tiba föld délkeleti felében, miután 1337-ben ezt három, nagyjából párhuzamos sávra osztotta fel. A középső sávban, amely Lőrinc utódaié, a Tibaiaké lett, létesült Porosztó (Altiba, másként Jakabháza, 1380),¹³⁶ Csertész (1393)¹³⁷ és Konyus, melyet a földesúr, Tibai Péter plébános 1414 táján telepítettett.¹³⁸ (Benetine ellenben későbbi alapítás, és korszakunkban még nem fordul elő.)¹³⁹ A délkeleti sáv, Vajnatina és lakatlan vidéke 1337-ben (III.) Jakónak jutott, de már 1345-től kezdve ezt is a Tibaiak kezén találjuk.¹⁴⁰ Az ő telepítésük Ördögporubka, amely Tibai Lőrinc fiáról, Vajnatinai Ördög Lászlóról kapta a nevét, de a 15. század közepéig más neveken (Vágás, Poruba, Kisoruba) fordul elő, legkorábban – 1398-ban – Simonvágása néven.¹⁴¹ A 14. században létesült Korumlya is, amelynek földjéhez eleinte a Drugetek tartottak jogot, és az 1330-as években vlach telepeseket ültettek rá.¹⁴² A Tibaiaknak azonban 1369–1373 között sikerült visszaperelniük, és 1374-ben már az ő népeik lakják.¹⁴³ 1398 után alapították Prékopát (1418) és Orehvát (1437) míg az utolsó itteni falujuk, Koliábóc csak a 16. századtól ismert.¹⁴⁴ Tiba föld határában egy további helyen is folyt telepítés a 14–15. században: a Tiba patak mentén, ahol a két ág birtoka szomszédos volt. Az itt létesült falvak mintegy közös alapításnak tekinthetők, és mindkét ágnak része volt bennük. Ilyen volt az elpusztult vár közelében létesült Váralja (1398), alább pedig Hunkóc (1409), mindkettő a Tiba két partján.¹⁴⁵ Még távolabb, Szobráncon túl Osztró falu (1418) keletkezett a birtokhatár két oldalán, az Osztró mezőn, amelyet az 1336-i

¹³⁴ Szobráncra ld. a 85. jegyzetet. Hornya falura 1336: Molnustyba, Szt. I. 106; 1337: villa Feltyba, uo. 124–125; 1363: iobagiones... de superiori Tiba, uo. 327; 1398: FelsouTyba, U 1: 193; 1449/766: Felseufalu al. nom. Thyba, Szt. II. 425.

¹³⁵ 1398: Baskouch, U 1: 189; – 1418: Hlynnyk, Szt. II. 202; 1427: Hlynnyk, U 2: 84. – 1448/451: Liuiszcze, Szt. II. 412; 1449: Hlevischa, uo. II. 446.

¹³⁶ 1380: Altyba alio nomine Jacobhaza, DF 251 768, Jászói k. o. lt. Acta ann. 4–27; 1398: Porosthou, U 1: 161; 1437: Poroslohaza alio nomine Jakobhaza, Szt. II. 340.

¹³⁷ 1393: villa Cherthez, Szt. I. 527. A II. katonai térképen helynév Konyus határában délre: Čerteš.

¹³⁸ 1414: possessionem dicti plebani prope fluvium Konys... de novo sitam et populatam, Szt. II. 142; 1418: Kwynus, uo. 202.

¹³⁹ 1520: Benethyna, DF 212 343, LO Stat. S–191.

¹⁴⁰ 1337/367/414: villa Waynatiba, Waynatina, Szt. I. 142–143; 1345: uo. 182; 1364: Vaynatinityba, uo. 333.

¹⁴¹ 1398: Symouagaza, U 1: 200; 1412: Vagas, DF 209 717, LO Met. Ung 43; 1427: Porwba prioris, U 2: 98; 1437: Kysporwba, Szt. II. 342; 1454: Ewrdewgporwba, uo. 521.

¹⁴² 1337>373/414: in quodam territorio Koromla... ad possessionem... Tyba... pertinenti, Szt. I. 121; particula terre litigiosa iuxta... fluvium Orehua... in qua nunc per vos (sc. Villerrum palatinum) olahi essent locati, uo. 140.

¹⁴³ 1373: Szt. I. 396; 1374: uo. 418

¹⁴⁴ 1418: Prekopa, Szt. II. 202. – 1437: villa Oreholcz, Szt. II. 342; 1439: Orchwa, uo. 351. – 1520: Kolybabocz, DF 212 343, LO Stat. S–191.

¹⁴⁵ A két főág közti határvonal 1336: Szt. I. 106. – 1398: Vaaralya, U 1: 190; 1418: utraque Waralya, Szt. II. 202. – 1409: Hunkolch, Szt. II. 58; 1427: Hankoch, U 2: 78, 90.

osztokodás kétfelé vágott (*campus Kethwzturow*).¹⁴⁶ Tiba föld településeit számba véve a teljesség kedvéért egy kisnemesi falut, Komorócot is meg kell említenünk. Ez, jóllehet Szobránc közvetlen szomszédságában fekszik, Tiba föld belsejében, már 1326-ban egy várjobbágyi eredetű család kezén tűnik föl, és utódaiké, a Komoróci Osoltoké maradt az egész középkoron át.¹⁴⁷

A Nagymihályi-uradalmak településtörténetéhez hasonlóan alakult annak a tőlük délre fekvő területsávnak a sorsa is, a Laborctól Jenke és Székó vidékéig, amelyen nem egyetlen nagybirtokot, hanem több kisebb birtoktestet találunk. Ez a vidék is a 14–15. században népesedett be. Későbbi 12 falujából legfeljebb kettő-három tekinthető Árpád-kori alapításúnak: Tasolya, amely 1288-ban ungi várföldként fordul elő,¹⁴⁸ Bező, amely 14. századi hamisítványok szerint szintén az ungi váré volt egykor, de hiteles oklevélben csak 1327-ben említik,¹⁴⁹ végül az 1333-ban felbukkanó Kereszt, amelynek ekkori sorsáról semmit sem tudni.¹⁵⁰ A terület nagyobb része a Pálóciaké volt, akik a Pálóchoz tartozó lakatlan erdőségeikért makacs – és végül sikeres – pert folytattak 1334 előtt Tasolya földesuraival.¹⁵¹ A megszerzett földön 1398 előtt a kis Csábrád falut, 1398–1417 között pedig (Sáros–)Polyánkát alapították.¹⁵² Nyugatabbra a Szennához csatolt Matyeva föld volt az övék, amelyet őseik, a Pánkiak 1302-ben vásároltak. Itt a 14. század folyamán Solymost hívták életre, majd a Pályin felé eső Rebrin erdőben 1400-ban megtelepítették Rebrin falut.¹⁵³ Pályin földesurai, a Szeretvaiak, miután sikertelenül tiltakoztak ellene, a határ másik felén megteremtették Rebrin ikertelepülését, a későbbi Kráskát, melyet eredetileg szintén Rebrinnek neveztek el.¹⁵⁴ Ezt először az 1427-i adólajstrom említi.

Távolabb kelet felé Jenke 1288-ban még lakatlan várföld volt, amikor IV. László a Lesztemérikék őseinek adományozta. Tőlük Ung megye ura, Aba Amadé vette el még 1300 előtt, majd Károly Róberttől 1319-ben [Zovárd nb. Szentandrás] Apród István

¹⁴⁶ 1336: Szt. I. 106; 1418: Oztrow, Szt. II. 202. – 1355-ben Tasolya határjárásában a Kiszostró mezőt említik (*campus Kisztrou*, Dl. 66 808.)

¹⁴⁷ 1326: Kamaroch, DL. 40 481; 1409: in villa Komarocz Osolt, Dl. 95 107. A család őse, Ogrottoch fia Eswlt ungi várjobbágy 1266-ban szerepel, F. IV/3. 380; fia, Mihály (filius Esbolch) 1284-ben Tiba föld eladói között mint várjobbágy fordul elő, Szt. I. 30, és 1326-ban Komoróc birtokosa.

¹⁴⁸ 1288/418: terra castri de Vngh Tesla, H. VI. 331, Dl. 71 931; 1332: Tassala (Dl. 102 894).

¹⁴⁹ +1276: terra Bezew, W, XII. 169. vö. Reg. Arp. 2755. sz.; +1287: possessio Bezew, W. XII. 465, vö. Reg. Arp. 3461. sz.; +1292: terram seu possessionem Bezeu . . . ad castrum nostrum Hungwar pertinentem, W. X. 74, 81, Dl. 71 847; 1327: Dl. 71 856.

¹⁵⁰ 1333>575: villa Kerezthwr, Szt. I. 76; 1355: Kerezth, Dl. 66 808.

¹⁵¹ 1334: Dl. 102 900.

¹⁵² 1398: villa Chabrag, U 1: 227; 1417: Chabrad, Dl. 10 597. Bező határában nyugatra feküdt. – 1417: Polyanka, Dl. 10 597; 1427: Polanka, U 2: 204.

¹⁵³ 1302: terra . . . Mathewa, A. I. 48, – 1398: villa Solmos, U 1: 34, – 1266: campus Rebrin, F. IV/3. 380; 1302: campus Rebeyn, A. I. 48; ¹ 1324: terra Rebrin, A. II. 158; 1400: a Pálóciak in silva Rebrin . . . iuxta terras et prata possessionis . . . Palen . . . populos et iobagiones de novo locassent et descendi fecissent moraturos, DF 254 304, Vécsey cs. lt. 81; 1417: Rebrein, Dl. 10 597.

¹⁵⁴ 1427: Rebrin Philippi, Szeretvai Fülöpé, U 2:195. Az 1552. évi dikában már Kraska néven, OL Conscriptioes portarum t. 47. f. 1 sk.

kapta adományul. Feltehető, hogy ekkoriban már lakott volt. 1355–1377 között a Leszteméri család visszaperelte, és a határában 1355 táján – Porosztó felé – új falut telepített, amely 1398-ban Székó néven tűnik fel.¹⁵⁵ Részben az ő telepítésük lehetett Szenteske is Kereszt határában, amely 1386-ban Szentesháza néven szerepel először, és 1395-ben soltészáról történik említés.¹⁵⁶

A betelepülők etnikumára nézve kevés adatunk van, de ezek rutén bevándorlásra utalnak. 1337-ben ugyan azt tudjuk meg, hogy Koromlya földre Druget Vilmos nádor várnagya vlachokat telepített (*olahos descendere fecisset*), de a vlach név, mint tudjuk, a telepések pásztorkodó életmódját, nem pedig etnikumát jelenti ekkoriban.¹⁵⁷ Éppen Korumlyáról tudni, hogy 1437-ben rutén lakosai voltak, akiknek saját (görögkeleti) papjuk volt.¹⁵⁸ A Nagymihályiak többi telepesefaluja is jobbára rutén parasztnak köszönhette létrejöttét. 1418-ban Nagymihályi Albert vránai perjel azt kérte a pápától, adjon engedélyt az Ung megyei (*in Ungis*) Szt. Kereszt kápolna újjáépítésére, amely hajdan a pálosoké volt, de ezeket a „szakadárok” elűzték.¹⁵⁹ Ez utóbbiakon alighanem ortodox hitű rutén telepeseket kell értenünk, a kérdéses kápolna pedig minden bizonnyal Albert birtokán, (Felső-)Remetén állt.¹⁶⁰ A Vihorlátón túl, a zempléni Druget-birtokon is rutén bevándorlók fakápolnáit sorolják fel 1437-ben.

A vizsgált területen, az északi zónában 1398-ban 50 helység léte mutatható ki. Ezek közül 41-nek ismerjük a jobbágyszámát. (Az összeírás Székó falut Jenkével, Szenteskét pedig Tasolyával foglalja egybe. A kicsiny Komoróc az I. zónába eső Zahar tartozékaként szerepel.) 28 helység esetében tudjuk egybevetni az 1398-i és 1427-i összeírás megfelelő adatát. Ebből az állapítható meg, hogy ugyanezekben 1398-ban 644 jobbágyot írtak össze, míg 1427-ben csak 522 portát. A kettő aránya 1,23, és e szorzószám segítségével további hét helység 1398-i jobbágyszámát megbecsülhetjük az 1427-i ismert adatokból. Ezek az alábbiak:

¹⁵⁵ 1288/418: terra Inke, H. VI. 330, vö. Reg. Arp. 3505; 1300/358: possessio Jenk, DF 268 398, Usz cs. lt. 123–10; 1319>377: possessiones Jenke et Zykadal, Dl. 66 830; 1355: Dl. 95 098; 1377: DF 268 395, Usz cs. lt. 123–6. – Székó falura 1355: *viam publicam de villa Yenke... ad novam villam similitur Yenke nominatam*, DF 268 391, Usz cs. lt. 123–2; 1358: *a Lesztemériek super quadam terra iuxta possessionem ultra fluvium Orohuan nominatum villam locare niterentur*, Szt. I. 304; 1398: *in villis Jenke et Sekow*, U 1: 156, 158. Határát 1370-ben még Jenkéhez számítják: Szt. I. 351.

¹⁵⁶ 1386: *Zenthushaza*, Szt. I. 476; 1395: *Zenthes*, DF 220 214, LO AA 20.

¹⁵⁷ 1337: Szt. I. 121. Vö. *Szabó István*: Ugocsa megye. Bp. 1937. 103–104, a „vlach” szó értelmezésére.

¹⁵⁸ 1437: *curia sacerdotis Ruthenorum*, Szt. II. 341.

¹⁵⁹ *Lukcsics Pál*: XV. századi pápák oklevelai. I. k. Bp. 1931. 34. sz. Ugyanebből azt is megtudjuk, hogy a vinnai, vajnatinaí, tibai (Ereiba), szobranci (Wasrasaba) és lucskai plébániák, továbbá a nagymihályi Szt. Miklós kápolna a „szakadárokkal” határosak. Ezek szerint a Nagymihályiak ungi birtokain 1335 és 1418 között legalább három új plébániaegyház létesült. (1332–35-ben csak Vinna és Tiba volt meg.)

¹⁶⁰ Vö. a 125. jegyzettel.

Helység	Porta 1427-ben	Jobbágy 1398-ban (becsült érték)
Bező	25	[32]
Orlyóc	10	[13]
Sztrajnyán	15	[19]
Tarna	43	[54]
Várkond	11	[14]
Verbóc	17	[21]
Kis-Zalacska	32	[40]

További két falu adatai sem 1398-ból, sem 1427-ből nem ismertek, ezért itt önkényes becsléshez kell folyamodnunk. *Vinna* jobbágyszámát részben, úgy látszik, az 1398-i összeírás három csonka sora tartotta fenn (20–22), melyek szerint (II.) Jakó ágának összesen 22, az András-ághoz tartozó (Vinnai) Albertnek, a későbbi vránai perjelnek 8 jobbágya, volt benne. A hiányzó sor (19) csaknem biztosan az Ödönfiak jobbágyszámát tartalmazta, ez hozzávetőleg 12-re becsülhető. (1427-ben az Ödönfiaknak 15 portájuk volt itt. A Jakó- és András-ág mintegy felesben bírta a helységet 1336 óta. 1449-ben 38 népes és 6 elhagyott telekből állt.¹⁶¹ Az egész Vinnán tehát 1398-ban nagyjából 42 jobbágy lehetett. *Nagyzalacska* portáiból 1427-ben 24 ismert és egy sor ismeretlen. Ezért Kiszalacskaival azonos népességűnek vehető. (Ld. a fenti táblát.)

Ezek után az előző zónáéval azonos módon táblázatot készíthetünk az északi zóna településeiről. Ezen előbb – sorszámokkal ellátva – azokat sorolom fel, amelyek feltételezésem szerint 1398-ban már fennálltak, majd – sorszám nélkül – azokat, amelyek a 15. században vagy később keletkeztek.

A II. (északi) zóna helységei

Sorszám	Helység	1000 k.h.	Birtokos (1398)	Jobbágy 1398	Porta 1427
81	Baskóc (189)	1,1	Nagymihályi A.	22	23
82	Bező (41)	5,2	Ruszkai	[32]	25
83	Bunkóc (169)	1,2	Nagymihályi L.	9	20
84	Csábrád (227)	–	Pálóci	5	2
85	Csertész (196)	–	Tibai	32	13
86	Fekésháza (182)	0,8	n	3	–
87	Gézsény (32)	1,0	Nagymihályi Ö.	26	33
88	Hanajna (165)	1,2	Nagymihályi P.	11	[9]
89	Hencelóc (23)	–	Nagymihályi A.	7	18
90	Hornya (193)	1,3	Nagymihályi A.	30	23
91	Izbugya (24)	1,4	Zbugyai	29	[23]
92	Jenke (156, 158)	2,6	Leszteméri (Jenkei)	61 ^a	23
93	Jeszenő (186)	1,2	Nagymihályi L.	15	12
94	Jósza (167)	6,4	Nagymihályi L. és P.	13	[10]
95	Kalusza (177)	2,4	Nagymihályi Ö. és P.	16	16

¹⁶¹ Szt. II. 438 sk.

	Helység	1000 k.h.	Birtokos (1398)	Jobbágy 1398	Porta 1427
96	Kereszt (162)	1,4	Kaponyai	20	18
97	Klokocsó (180)	2,3	Nagymihályi L.	15	18
98	Komoróc, Szobránc- (173)	0,5	N	x ^b	[5]
99	Korumlya (199)	2,3	Vajnatinai Ördög	24	[19]
100	Láz (31)	–	Nagymihályi P.	24	20
101	Lucska (27)	1,4	Lucskai és király	49	23
102	Oreszka (26)	1,7	n	13	4
103	Orlyóc (–)	–	Nagymihályi L.	[13]	10
104	Porosztó (161)	1,4	Tibai	31	31
105	Poruba, Német- (195)	3,6	Tibai	20	[16]
106	Poruba, Ördög- (200)	1,9	Vajnatinai Ördög	24	18
107	Porubka (185)	–	Lucskai és király	7	10
108	Remete, Felső- (166)	5,2	Tibai	16	[13]
109	Remete, Sáros- (174)	1,1	Nagymihályi A.	6	18
110	Reviscse, Felső- (175)	1,3	Nagymihályi L.	32	18
111	Reviscse, Sáros (176)	1,2	Nagymihályi A.	20	13
112	Ribnice, Alsó- (171)	1,4	Nagymihályi L.	16	17
113	Ruszkóc (188)	1,2	Nagymihályi A.	16	19
114	Solymos (34)	3,1	Pálóci	20	18
115	Székó (156, 158)	1,2	Leszteméri (Jenkei)	x ^a	32
116	Szenteske (229)	0,6	n	x ^c	7
117	Szobránc (163)	2,0	Nagymihályi L.	54	42
118	Sztrajnyán (–)	2,6	Nagymihályi L. és Ö.	[19]	15
119	Tarna (–)	3,0	Nagymihályi L. és Ö.	[54]	43
120	Tasolya (229)	1,0	n	7 ^c	[6]
121	Tiba (197)	1,9	Tibai	45	17
122	Ubrezs (184)	3,0	Tibai	53	22
123	Vajnatina (198)	1,3	Vajnatinai Ördög	20	25
124	Váralja (190)	2,9	Nagymihályi és Tibai	10	[8]
125	Várkond (–)	–	Nagymihályi A.	[14]	11
126	Verbóc (–)	0,5	Nagymihályi P.	[21]	17
127	Vinna (19?)	5,2	Nagymihályi L., A., Ö.	[42]	[40]
128	Zalacska, Kis- (–)	2,0	Nagymihályi L.	[40]	32
129	Zalacska, Nagy- (–)	2,1	Nagymihályi A.	[40]	[32]
130	Zavadka (29)	0,9	Lucskai és király	17	11
	Összesen:	87,0		1113	918
	Benetine	3,2	Tibai	–	–
	Blatta	–	Nagymihályi Ö.	–	5
	Csecsehó	1,3	Nagymihályi A.	–	[20]
	Gajdos	0,5	Nagymihályi L.	–	8
	Hlinik	–	Nagymihályi A.	–	23
	Hliscse	3,5	Nagymihályi A.	–	–
	Hunkóc	3,2	Nagymihályi A. és P.	–	15
	Jesztreb	2,3	Nagymihályi A.	–	20
	Kolibábóc	0,7	Vajnatinai Ördög	–	–
	Konyus	4,0	Tibai	–	–
	Kráska	0,8	Szeretvai	–	[5]
	Kuszin	2,5	Nagymihályi A., L.	–	–

Helység	1000 k.h.	Birtokos (1398)	Jobbágy 1398	Porta 1427
Orehva	0,6	Vajnatinaí Ördög	–	–
Osztró	1,0	Nagymihályi L. és P.	–	21
Polyánka, Sáros-	1,9	Pálóci	–	7
Prekopa	2,2	Vajnatinaí Ördög	–	–
Rebrin	1,8	Pálóci	–	7
Ribnice, Felső-	7,0	Nagymihályi L.	–	–
Összesen:	123,05		1113	1049

^aJenke és Székó jobbágysait összesítve adja meg az összeírás

^bKomoróc jobbágysai az I. zónába eső Zaharral együtt vannak megadva

^cTasolya és Szenteske együtt van megadva

A táblázatból a következők állapíthatók meg: A vizsgált terület kiterjedése alig nagyobb, mint az előző zónáé, 123 500 kat. hold, azaz 710,6 km². Míg azonban ott 1398-ban kb. 2100 jobbágyot írtak össze, itt csak valamivel többet, mint a felét, kerekén 1100-at. A népesség tehát a 14. századi nagy arányú telepítések után is jóval ritkább volt még. Hozzávetőleg számítva 1398-ig a terület 70%-a népesült csak be (87 000 kat. h. = 500 km²), míg a fennmaradó rész főleg a 15. század folyamán kapott lakókat. A telepítési folyamat 1500 táján lényegében lezárult, és a későbbiekben legfeljebb egy vagy két új helység (Benetine, Kolibábóc) létesült.

6

Az északi zónához sok tekintetben hasonló módon ment végbe a következő tájegység betelepülése is. Ebbe azokat a falvakat soroltam, amelyek a Karcsva–Ungvár–Gerény–Hosszúmező vonalon túl, a gyepülvén és a beregi határon innen létesültek. Ezt a vidéket az egyszerűség kedvéért keleti (vagy III.) zónának fogom nevezni.

A területet dél felől a Latorca mellékveze, a Sztára határolta.¹⁶² Az e mellett elterülő síkságot leszámítva az egész területet dombok és hegyvonulatok borítják, amelyeket északon az Ung völgye vágott ketté, délen pedig a Sztára jobb oldali mellékvezei: az Orlyava, a Villye, a Sztatina és a Sztrippó keskeny völgyei tagoltak szét.¹⁶³ Itt a 14. század elejére három kisebb birtoktömb alakult ki: Helmec, Valkaja és Dubróka, amelyeket az említett patakok határoltak el egymástól, és határuk e patakok forrásvidékéig nyúlt fel. Ami azon túl terült el, az egészében a Drugetek nyevickei uradalmának alkotta a részét. A következőkben ezt a négy egységet egyenként vesszük szemügyre.

Helmec földje a Sztrippó és a Sztatina között feküdt. Itt állt az egész tájegység legkorábban említett települése, a későbbi Putkahelmec. 1298-ban, amikor feltűnik, már öröklött birtoka volt egy népes nemesi nemzetségnek, amely a síkságon Minajt

¹⁶² 1326: flumen Stara, Dubróka déli határa, A. II. 263.

¹⁶³ Az Orlyava, melynek nevét Orlova helység tartotta fenn, a Sztára felső folyásának neve volt (1326: flumen Orlyua, A. II. 263; 1414: fl. Orlywa, Dl. 10 268). A Villye (1414: fluvius Vyllye, Dl. 10 268) ma Viela potok, a Sztatina pedig Solotvinski potok.

és Katergényt is birtokolta.¹⁶⁴ Tíz tagja ekkor osztozott meg helmeci földjén, egy ÉK–DNY irányú határvonallal osztva ketté, a Hluboka patak és a Sztrippó között. Közösnek hagyták a helmeci Mindenszentek egyház kegyuraságát, valamint nagy erdejüket halászóhelyeivel, minthogy sűrű volta miatt (*propter indensitatem*) nem kívánták megosztani. Erre jóval később, 1380 táján került sor. Valószínű, hogy ez a „Nagyerdő” (*silva vulgo Nagerdew vocata in facie possessionis Helmech*, 1381) a birtok keleti részét jelentette.¹⁶⁵ A 14. századi telepítések eredményeként 1398-ban már három új falut találunk Helmech határában: Szlatinát (később Alsó- vagy Nagyszlatinát) az egyik ág, Dengláz és Láz falvakat a másik ág birtokában. Dengláz a nemzetség egyik tagjáról, Orosz Demeter fiáról, Denkről kapta a nevét, és 1337-ben már állt.¹⁶⁶ Láz falu ettől megkülönböztetendő, és leginkább a későbbi Hlubokával lehet azonosítani, mivel a nemzetségnek az az ága (a Kishelmeci–Vékei ág) birtokolta, amelynek 1298-ban a föld északnyugati fele jutott. A Helmechi-rokonság ötödik faluja, Oroszkomoróc ekkoriban még nem szerepel, és csak a 15. század közepe után keletkezhetett.¹⁶⁷

Helmechtől keletre, a Sztatina és a Villye között *Valkaja* föld terült el.¹⁶⁸ A 14. század elején egy ismeretlen eredetű nemes családé volt, amelyet Bereg megyei birtokáról Kissurányinak is neveztek.¹⁶⁹ 1314-ben csere címén Toronyai Sándor ispán kezére jutott, akinek leszármazói, a Császlóciak ettől fogva kihalásukig (1444) birtokolták.¹⁷⁰ Nem egészen háborítatlanul, mert a birtok nyugati harmadára valamilyen címen a Helmechiek formáltak igényt, és a jelek szerint sikerült is valamennyit megszerezniük belőle.¹⁷¹ A Császlóciak csak a 14. század vége felé kezdtek hozzá a telepítő munkához. 1393-ban két újonnan telepített (*de novo plantata*) falujukon osztoztak meg: Csértészen és Zavadán, amely utóbbin talán Oroszkomorócnak a Szlatinán inneni része értendő.¹⁷² 1422-ben negyedik falujuk, Hodlyó (Horlyó) is feltűnik, amelyet 1397-ben, amikor összes birtokukra királyi új adományt szereztek, még nem említenek.¹⁷³ (Nem találjuk az 1398-i összeírásban sem). A későbbi Horlyó falunak az a fele értendő alatta, amely a Villyétől nyugatra feküdt.

A Villye tulsó partján, egészen az Orlyaváig, amely Ung és Bereg megyék határát képezte, a Pálóciak voltak birtokosok. Ez a föld eredetileg *Dubravához* (a későbbi

¹⁶⁴ 1298: Dl. 69 657. A nemzetség történetére és a vidék helyrajzára *Czobor Alfréd: A Helmechiek nemzetsége a középkorban és annak Korláth-ága*. Turul 49 (1935) 5–23, 71–99.

¹⁶⁵ 1381: Dl. 69 711, vö. *Czobor* i. m. 7. térkép.

¹⁶⁶ 1337: Denck de Laz, Zichy I. 515; 1398: villa Denklaaz, U: 1: 256.

¹⁶⁷ [1530 k.]: Komorocz, OL Csicsery cs. lt.

¹⁶⁸ 1381: rivulus Zlatyna inter possessiones Helmech et Vakaya (!) faceret certam distinctionem, Dl. 52 355; 1380>522: intra metas possessionis... Walkoya, scilicet inter fluvios Wyllye et Zalachyna, Documenta artis Paulinorum. III. Bp. 1976. 221; 1421: DF 209 721, LO Met. Ung 46.

¹⁶⁹ 1317: Dl. 69 662; 1318: Dl. 69 663 (Surányiak), 1314: Dl. 70 601 (Valkajaiak). Vö. *Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I. Bp. 1963. 548.

¹⁷⁰ 1314: Dl. 70 601.

¹⁷¹ A birtoknak ez a harmada a Szlatinától nyugatra, a későbbi Oroszkomoróc (és Nagyszlatiná) határában feküdt. A Helmechiek is elismerték határnak a Sztatina folyót (1381: Dl. 52 355), a Császlóciak pedig 1393-ban Valkaja birtok címén csak ennek kétharmadába iktattatták be magukat (Dl. 7854).

¹⁷² 1393: ZsO. I. 2856.

¹⁷³ 1397/406>426: Dl. 54 541; 1422: possessiones... Serthes, Zawoda, Horylow (!) et Chazlowch, DF 221 341, LO AA 17; 1423: Hoglow, Dl. 54 292.

Dubrókához) tartozott, és 1326-ban jutott a család birtokába Károly Róbert adományából.¹⁷⁴ Korábbi földesurai ismeretlenek. Fenn, az erdős hegyek gerincén a Drugetek Láz birtokával volt határos (1381), és a vitatott határt 1414-ben rögzítették a Villye és az Orlyava forrásai között.¹⁷⁵ Ezen a jókora területen Dubrókán kívül, amely 1326-ban már valószínűleg fennállt, további kilenc falu keletkezett, amelyeket még 1414-ben Dubróka tartozékainak tekintettek.¹⁷⁶ Közülük az 1398-i összeírás egyedül Zavadát ismeri, amely valahol az uradalom déli részén fekehetett.¹⁷⁷ A tényleges birtokközpont azonban már ekkortájt Szerednye lehetett, mert 1384-ben, amikor első ízben találkozunk vele, már officialisa volt.¹⁷⁸ Sajnos megmagyarázhatatlan, hogy az 1398-i összeírásban, amely pedig egyébként alapos és megbízható, miért nem szerepel. 1407-ben Szerednyével együtt szó esik már Horlyó és Lengyelfalva (későbbi nevén Lehóc) népeiről is, 1417-ben pedig, amikor a Pálóciak új adományt szereznek ősi birtokaikra, az eddigieken felül megnevezik Andrásvágását (Andrasóc), Ilyapatakát (Iglinc) és Orlyovát (az oklevélben, bizonyára elírás folytán, *Orlozka*) is.¹⁷⁹ Mindezek tehát vagy a 14. században, vagy a 15. század elején települhettek. A későbbiekben még két falu jött létre az uradalom területén: Bacsava és Köblér.¹⁸⁰

Helmec, Valkaja és Dubróka földektől északra, a hegyek gerincén túl a Drugetek Láz birtoka terült el. 1411-ben, amikor meg akarták járatosítani a határát, a Pálóciak tiltakoztak, hogy a Villye és az Orlyava forrása között hegyeket és vizeket foglaljanak el tőlük (ti. Dubrókától).¹⁸¹ Északon úgy látszik Rahoncaig ért fel.¹⁸² A hatalmas ösrengeteg betelepülése a jelek szerint csak igen lassan következett be. Elsőként Druget Vilmos nádor (megh. 1342) hívhatott ide „vlach” telepeseket, mert 1342-ben Baranya szomszédságában, Láz egy részén bizonyos Szaniszló vajdának volt földje, aki azt bizonyára telepítő munkája jutalmaként kapta.¹⁸³ Fiai 1389-ben még birtokoltak itt, de 1398-ban és később már az egész vidék kizárólag a Drugeteké, és Szaniszló utódai beregi birtokaikra költöztek, ahol a Dolhai család őseivé lettek.¹⁸⁴ Ungi birtokuk Nagyláz lehetett (vagy annak egy része), amely 1398-ban a vidéknek még egyetlen lakott települése volt. A második falu, Sztrippó 1437 előtt települt az azonos nevű patak felső folyása mentén. Árok a 15. század második felében jött létre, míg Antalóc és Kisszla-

¹⁷⁴ 1326: possessio seu terra Dobrua, A. II. 258, 263.

¹⁷⁵ 1381: Dl. 52 355; 1414: secus caput seu originem . . . fluvii Vyllye, . . . caput seu origo fluvii Orlywa, Dl. 10 268 = DF 209 692, LO Met. Ung. 14.

¹⁷⁶ 1414: possessio Dobroka alieque possessiones ad eandem pertinentes inter fluvios Vilye, Orlywa, et Stara, Dl. 10 268.

¹⁷⁷ 1398: Zauada Petri filii Mathius et Nicolai de Palouch, U 1: 241.

¹⁷⁸ 1384: Stephanus de Beregh officialis de Syrednye, DF 219 996, LO AA 2.

¹⁷⁹ 1407: Zerethnye-i, Lengenfalwa-i és Horlyw-i népek, ZsO II. 5704; 1417: Zercednye, Lengenfalua, Hollyo, Ilyapataka, Andreaswagasa, Orlozka, Zawoda, Dobroka, Dl. 10 597.

¹⁸⁰ 1538: Kebleer, . . . Baczwa, OL Conscriptioes portarum, t. 43.

¹⁸¹ 1411: possessio Laaz, . . . a capite fluvii Vyllye . . . et a capite fluvii Orlywa, Dl. 9818.

¹⁸² 1426: sertések legeltetése intra metas possessionum Laaz et Rahoncha, DF 221 663, LO AA 27.

¹⁸³ 1342: Stanizlaus vayda de Laz circa fluvium Strupo, Dl. 40 891.

¹⁸⁴ 1387: Stephanus Olahus de Laaz, ZsO I. 224; 1389: Sandor et Stephanus de Laz, possessio Laaz, DF 220 081, LO AA 9 = *Mihályi János*: Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Máramaros-Sziget, 1900. 95; 1398: villa Laaz magistri Ladislai, U 1: 155.

tina nevével csak a 16. századi dikákban találkozunk, Cigányóc és Gajdos pedig még későbbiek.¹⁸⁵

Lázsal északnyugaton a Drugetek Ung-völgyi birtokai voltak határosak. Itt, Ungváron túl nem ismerünk ugyan Árpád-kori települést, de Domonya legalább a 14. század eleje óta lakott volt. Idevaló emberek, akik talán az ungi ispán népei voltak, 1323 táján a távoli Nagyszelmencen hatalmaskodtak,¹⁸⁶ a század derekán pedig egy kismemesi család tűnik föl, amely egy ideig a Domonyából kihalított Godolyás földet bírta.¹⁸⁷ Ez 1384 előtt a Drugetekre szállt, akik az ekkor alapított ungvári pálos kolostort gazdagították vele.¹⁸⁸ E kis falutól vagy falurésztől eltekintve Domonya föld kezdettől fogva az ungi váré lehetett. Nagy határa északon Karcsava és Korumlya vidékéig nyúlt fel (1392, 1412).¹⁸⁹ A 14. század folyamán Alsó- és Felsődomonya (1363, 1398), valamint Huszák települt rajta, mely utóbbi először 1379-ben bukkan fel (lakott helyként) Hontszéke néven.¹⁹⁰ A mellette fekvő Petróc (1437) valamivel későbbi alapítás. Felsődomonyán túl, az Ung fölé emelkedő hegyek egyikén épült a 13. század vége felé Nyevicke vára, amelyet 1317/18-ban hódítottak el Károly Róbert hadai Aba Amadé fiaitól, és amely 1332 óta örök adományként a Drugeteké volt.¹⁹¹ Az alatta létesült faluról először az 1398-i összeírásból értesülünk. Ugyanekkor állt már Rahonca is, valamint egy egyébként ismeretlen *Luchon* nevű falu, amely talán a későbbi (1437) Ökemencével azonosítható. A hegyek közt fekvő Hutta jóval későbbi eredetű lehet, és még a 16. századi dikákban sem találkozunk vele.

Az ismertetett keleti zónában tehát a 14. század előtt legfeljebb 3-4 településsel lehet számolni (Helmece, Valkaja, Dubróka, Domonya), az 1398 előtti időre mintegy 13 falu megülését keltezhethük, a többi 16 helység 15. századi vagy még későbbi alapítású. Ami a telepesek etnikumát illeti, néhány jelből ítélve ruténok voltak. Láttuk az előző fejezetben, hogy Druget Vilmos nádor 1337 előtt „vlachokkal” próbálta megszálltatni Korumlya földet, később pedig rutén lakosságot találunk rajta. A Helmeceből kivált Denglázon 1417-ben említenek rutén jobbágyokat, a Druget-birtokokhoz tartozó Nagylázon pedig 1437-ben rutén fakápolna állt.¹⁹² Szaniszló vajda, akinek Láz telepítését tulajdoníthatjuk, a Bereget és Máramarost megülő rutén kenézekhez sorolható.¹⁹³

¹⁸⁵ 1437: villa Stripo, DF 234 235, LM 1400–172; 1499: possessiones . . . Stripo, Laaz, . . . Arok . . . in pertinentiis castri Nywyczke, DF 250 572, Jászói k. o. lt. Metales 2–13; 1552: Ztripo, Zlatina, Arok, Laaz, Antalocz, a Homonnaiak birtokai, OL Conscriptioes portarum t. 47. f. 1 sk.

¹⁸⁶ 1330: filii Iwan de Damanya, DF 247 999, BAZ m. lt. 52.

¹⁸⁷ 1358: villa Godulyas, A. VII. 418; 1363: Ladislaus dictus Godolas de Damanya, DF 219 495, LO AA 7; 1378: Johannes filius Lukasii de Godolyas, possessio Godolyas, DF 219 802, LO AA 13.

¹⁸⁸ 1384>522: particulam terre Godolyas, Documenta artis Paulinorum. III. Bp. 1976. 159.

¹⁸⁹ 1392>405: DF 209 689, LO Met. Ung 9; 1412: DF 209 717, LO Met. Ung 43.

¹⁹⁰ 1363: iobagiones magistri Johannis comitis de Domonya, Szt. I. 330 (nem tudni, melyik Domonya értendő); 1398: villa Alsoudamaya, Felsoudamaya, U 1: 113 118; 1379: Honthzeke-i és ungvári népek, DF 219 855, LO AA 31; villa Hussak, U 1: 136.

¹⁹¹ Vö. *Engel Pál*: Honor, vár, ispánság. Századok 116 (1982) 889; *Fügedi Erik*: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. Bp. 1977. 172.

¹⁹² 1417: *Mihályi* i. m. 211; 1437: DF 234 235, LM 1400–172.

¹⁹³ Ld. a 184. jegyzetet.

A III. (keleti) zóna települései

Sorszám	Helység	1000 k. h.	Birtokos	Jobbágy 1398	Porta 1427
131	Csertész (253)	0,9	Császlóci	12	–
132	Dengláz (256)	0,5	n	8	–
133	Domonya, Alsó- (113–114)	2,0	Druget	33	26
134	Domonya, Felső- (116)	1,9	Druget	36	32
135	Dubróka (240)	1,9	Pálóci	18	21
136	Helmec (103, 107)	2,9	Helmec	33 ^a	[15]
137	Hluboka (103)	0,9	Helmec	29 ^b	10
138	Huszák (136)	2,6	Druget	18	–
139	Kemence, Ó- (149)	5,7	Druget	12	–
140	Láz, Nagy- (155)	2,4	Druget	30	–
141	Nyevicke (123)	2,2	Druget	18	17
142	Rahonca (121)	4,6	Druget	16	–
143	Szerednye (–)	4,1	Pálóci	[50]	–
144	Szlatina, Nagy- (103, 107, 109)	1,7	Helmec	5 ^c	22
145	Valkaja (110)	2,8	Császlóci	23	19
146	Zavada 1. (241)	–	Pálóci	14	16
147	Zavada 2. (254)	–	Császlóci	12	–
	Összesen:	37,1		367	178
	Andrásóc	1,0	Pálóci	–	–
	Antalóc	5,6	Druget	–	–
	Árok	4,2	Druget	–	–
	Bacsava	1,0	Pálóci	–	–
	Cigányóc	1,0	Druget	–	–
	Gajdos	2,2	Druget	–	–
	Horlyó	3,4	Pálóci, Császlóci	–	–
	Hutta	1,9	Druget	–	–
	Iglic	2,0	Pálóci	–	–
	Komoróc, Orosz-	1,9	Helmec	–	–
	Köblér	5,6	Pálóci	–	–
	Lehóc	1,0	Pálóci	–	–
	Orlyova	1,1	Pálóci	–	–
	Petróc	2,9	Druget	–	–
	Szlatina, Kis-	2,4	Druget	–	–
	Sztrippó	1,3	Druget	–	–
	Összesen:	75,6		367	178

Megjegyzések a táblázathoz:

^aA Helmeciek egyik (Korlát-) ágának kezén Helmec, Szlatina és Katergény falvakban 37 jobbágyot írtak össze. Mivel az utóbbira becslés alapján az I. zónában 4 jobbágyot számítottam, itt ezt levontam.

^bA Helmeciek másik (kishelmeci-vékei) ágának jobbágyai Láz (= Hluboka), Helmec és Szlatina falvakban.

^cBaranyai András, Kazsui Jakab és László részére 1396-ban kihatított leánynegyedrész Szlatinán (Leleszi k. o. lt. Acta ann. 1396 nr. 17)

A vidék településeit az előző (északi) zónáéval egyező módon foglaltam táblázatba. Az adatok teljeseek lévén, egyedül Szerednye esetében folyamodtam becsléshez (50 jobbágy).

Számításunk szerint a keleti zóna 75 600 kat. hold, azaz 435 km² kiterjedésű volt, és 1398-ig ennek pontosan a fele települt be. Jóval néptelenebb volt tehát, mint a szintén telepítés alatt álló északi övezet. Míg ott 1398-ban kb. másfél jobbágy jutott egy km²-re, itt csak 0,84, alig több mint fele annyi. Ennek megfelelően a megtelepedés nem is fejeződött be, mint ott, a 16. század elejére, hanem azon túl is tartott egy ideig.

7

Ahhoz képest, amilyen képet az 1400 körüli gyepüelve nyújt, még az imént tárgyalt keleti zóna is túlnépesedettnek tűnik fel. Ezen az óriási területen, amely Nyevice várán túl az országhatárig húzódott, a 19. században nem kevesebb, mint 75 helység állt. Az 1398-i összeírás mindössze 13-ról tud, a Druget-birtokok 1437-i becslése pedig ezeken felül további hétről. Korszakunkban tehát a vidék betelepítése éppen csak kezdetét vette, és látni fogjuk, hogy az újkor kezdetén is még javában folyt.

Első adatunk erről a tájról 1284-ből származik, amikor IV. László oklevele szerint Gyepüelve birtok Gál fia Felicián mester jogos tulajdona volt Felnempti és Tiba földekkel együtt.¹⁹⁴ Nem valószínű, hogy a tárgyalt vidékről egészében lett volna szó, hihezőbb, hogy csak egy itteni földdarabról, amit Felicián a királytól adományul kaphatott, Mojs ungi ispán pedig a vár jogán követelte vissza tőle. 1285 után Ung megye királyi birtokai Aba Amadé kezére jutottak, és egészen bizonyos, hogy Felicián egyéb jószágaival együtt Gyepüelvé is elveszítette ekkor.¹⁹⁵ 1398-ban és azon túl mindenkor az egész táj a Drugetek tulajdonát képezte, föltehetően már 1332 óta, amikor Nyevice várát az Abák egykori földjeivel együtt adományul kapták. Betelepedésének menetére nézve legföljebb a későbbi birtokállapotból következtethetünk. 1398-ban a fennálló 13 településből nyolc volt a Drugetek két ágának megosztott birtoka, míg öt másikban csupán egy-egy ág volt birtokos. A birtokosztály idejéről nincs pontos adatunk, de nagyjából 1360 tájára tehető, amikor a gerényi ág öse, Miklós országbíró már meghalt (1355), öccse, János ungi ispán (megh. 1361/62) pedig még életben volt.¹⁹⁶ Ez előttre kell tehát tennünk azoknak a falvaknak az alapítását, amelyekben mindkét ágának része volt. A két legnépesebb közülük Nagyberezna és Perecseny volt, ezek eredete talán még az Árpád-korra nyúlik vissza. Nagyberezna egészen a legújabb korig a vidék legfontosabb településének számított, és az 1437. évi Druget-összeírás szerint harmincadhivatal is állt benne, melynek jövedelméből a család évi 20 aranyforintot húzott. Perecsenynek

¹⁹⁴ H. VII. 186, vö. Reg. Arp. 3327. sz.

¹⁹⁵ 1334: a Gömör megyei Tornaljai nemesek, Felicián rokonai lemondanak Pálócról a Pánkiak javára olyan határokkal, melyekkel (IV) László adta volt elődeiknek (ti. feltehetően Feliciánnak), Dl. 2845. A családdal később sem találkozunk Ung megye birtokosai között. Miként Felicián ungi birtoklása a király és az Abák harcával esett egy időbe, úgy valószínű, hogy távozása is Aba Amadé visszatéréseivel (1288 körül) következett be.

¹⁹⁶ Druget János 1361-ben még ungi ispán volt, Szt. I. 322, és többé nem említik. Utódai 1362-ben Lackfi Pál és Miklós, uo. 324.

úgy látszik, voltak magyar telepesei is, mert – szintén 1437-ben – a ruténokon kivül a „keresztényeknek” is volt itt fakápolnájuk. A további hat, viszonylag korainak tekinthető település Kisberezna, Dubrinics, Nagyturica, Ublya, Vorocsó és Zaricsó. Klenován csak a homonnai ág birtokolt 1398-ban, míg (Turia-) Paszika, Poroskó, (Turia-) Remete és Ószemere Gerényi László mester kizárólagos birtokában volt. (Paszika ekkor még *Dyapu* néven szerepel, ami a magyar „gyepü” szó orosz változatának látszik.) Ezek alapítását tehát a 14. század utolsó három-négy évtizedére tehetjük. 1398–1437 között további hét falu létesült itt, a 16. század közepéig pedig további mintegy nyolc-tíz. A vidék falvainak többi része (legalább 45 helység) már egészében az újkor létesítménye.¹⁹⁷ A 14–15. századi telepések nagyrészt, vagy talán kizárólag, rutének voltak. Fakápolnáikat a vidék meglévő 20 települése közül 12-ben jegyezték föl 1437-ben.¹⁹⁸

A vidék településeit a következő táblázat tartalmazza. A birtokos nevét ezúttal nem tüntetem föl, mivel az egész terület a Druget családé volt. Helyette közlöm az 1437. évi

A IV. zóna („gyepüelve”) települései

a) 1398-ig létesült falvak

Sor szám	Helység	1000 k.h.	Jobbágy 1398	Porta 1427	Lakott ház 1437	Puszta
148	Berezna, Kis- (131)	4,1	[28] ^a	25	29	4
149	Berezna, Nagy- (128)	5,2	30	33	27	13
150	Dubrinics (126)	4,9	23	32	36	6
151	Klenova (144)	3,8 Z	9	–	11	–
152	Paszika, Turia- (141)	7,9	10	–	16	3
153	Perecseny (133)	6,1	29	30	39	4
154	Poroskó (143)	8,5	19	–	20	6
155	Remete, Turia- (147)	7,1	4	–	14 ^b	1
156	Szemere, Ó- (148)	3,9	8	–	15	–
157	Turica, Nagy- (139)	4,5	10	–	15	–
158	Ublya (145)	5,5 Z	[28] ^c	–	19	–
159	Vorocsó (119)	5,3	10	–	9	3
160	Zaricsó (137)	6,4	22	–	26	3
	Összesen:	73,2	230	120	276	43

Magyarázatok:

^aBecslés. A Homonnaiaknak 14, Gerényinek ismeretlen számú jobbágya volt itt.

^bAz összeírásban *Zerychow* néven említik, valószínűleg elírásból. (Zaricsó is megtalálható benne *Sarychow* néven.)

^cBecslés. A Homonnaiaknak 14, Gerényinek ismeretlen számú jobbágya volt benne.

¹⁹⁷A 16. század közepén meglévő falvakról hozzávetőleg tájékoztat az 1552. évi dikális összeírás (OL Conscriptioes portarum, t. 47, f. 1 sk.), valamint a Druget-család birtokainak felsorolása egy 1551. évi ítéletlevélben, bár ez valószínűleg korábbi állapotot tükröz (Történelmi Tár 1907. 108). Az 1538. évi portális összeírás (OL Conscr. port. 43. t.) e birtokokat összefoglalóan *pertinentie Krajna* néven említi csupán.

¹⁹⁸Az 1398 előtt települtek közül Nagy- és Kisberezna, Dubrinics, Zaricsó, Perecseny, Paszika, Poroskó, Remete, Ublya; az 1398–1437 között telepítettek közül Kosztrina, Ulics és Hrabóc.

összeírásnak a lakott és néptelen házakra (*mansio*) vonatkozó adatait külön oszlopban. A helység területe (1000 kat. hold) után álló Z betű azt jelenti, hogy a 16. századtól kezdve Zemplén megyéhez tartozott.

b) 1398–1437 között létesült falvak

Helység	1000 k. h.	Lakott ház 1437	Pusztá
Csernoholova	11,0	7	–
Dubrava (<i>Dubralenyew</i>)	1,6 Z	13	–
Hrabóc, Orosz-	2,8 Z	15	–
Inóc (<i>Ignecz</i>)	1,9 Z	5	–
Kosztrina	9,9	19	–
Sztavna	7,1	9	–
Ulics	4,9 Z	16	2
	39,2	84	2

c) 1549–1552-ben említett további falvak

Bisztra, Turia-	5,9
Kolbaszó	2,8 Z
Mircse	2,9
Pásztély, Kis- (Alsó-)	1,5
Pásztély, Kosztyova-	3,6
Polena, Turia-	14,8
Rákó	3,9
Szemere, Új-	4,0
Turica, Kis-	10,3
Voloszánka	4,8
	54,5

d) 1552 után keletkezett falvak:

Összesen további 44 helység, összkiterjedésük 155 400 kat. h. (Zemplénből a következőket számítottam ide: Orosz-Bisztra, Brezovec, Kriva-Ulics, Ladomér, Mihajlo, Novoszedlica, Orosz-Patak, Priszlop, Hrabova-Rosztoka, Kálna-Rosztoka, Sztakcsin-Rosztoka, Runyina, Smugóc, Sztrihóc, Topolya, Orosz-Volova és Zboj.)

A fenti számítás szerint a 14–15. századi ungi gyepüelve összesen 322 300 kat. hold, azaz 1854,5 km² kiterjedésű volt. (Ebből 73 000 k. h. azaz 420 km² esett a későbbi Zemplén megye területére.) Ez az óriási terület a megye egészének csaknem pontosan a felét tette ki. Lakosságot azonban a középkorban még alig találunk rajta. 1398-ban a földnek kevesebb mint egynegyede (23%) volt úgy-ahogy betelepítve, és a megye jobbágnépességének alig 7%-a élt itt. A Zsigmond-korban igen nagy arányú telepítés ment végbe, a falvak száma 13-ról 20-ra nőtt, és a hét új faluban 1437-ben az

íteni lakosság közel egynegyede élt. Úgy tűnik, hogy a továbbiakban valamelyest lelassult a telepítés üteme, bár azt hozzá kell tenni, hogy részletes vizsgálatot nem végeztem. A 16. század közepéről származó adatok szerint¹⁹⁹ azonban a területnek közel a fele (48,2%) még teljesen néptelen lehetett.

8

Az előző négy fejezet táblázatai alapján így összesíthetjük Ung megye jobbágyságára vonatkozó 1398. évi adatainkat:

Zóna	Települések száma	Terület km ²	Jobbágyok száma
I.	80	662,9	2098
II.	50	710,6	1113
III.	17	435,0	367
IV.	13	1854,5	230
Összesen:	160	3663,0	3808

A megye egész területén tehát összesen 160 lakott településről tudunk. A csonka összeírásból 17-nek az adatai teljesen hiányoznak, további 18 falu adatait pedig csak részben ismerjük.²⁰⁰ Összesen 35 falu esetében kellett tehát a hiányzó számokat becsült értékkel helyettesíteni, így a kapott végösszegek természetesen csak közelítő értéként használhatók. Arra azonban talán így is alkalmasak, hogy megkíséreljük legalább hozzávetőleg felbecsülni a megye – és azon belül az egyes települési zónák – 1400 körüli népességét és népsűrűségét.

A megye népességének zömét nyilvánvalóan azok tették ki, akiket 1398-ban „jobbágyként” (*iobagiones*) írtak össze, számításunk végeredménye tehát elsősorban attól függ, hogy egy „jobbágyra” hány főnyi népességet számítunk, más szóval: hogy összeírásunkban a „jobbágy” mit jelent valójában, egy családot vagy háztartást-e, vagy annál többet. Sajnos ahhoz, hogy ezt eldöntsük, nem igen tehetünk egyebet mint hogy egy-egy falura vonatkozó számadatainkat más természetű összeírások megfelelő, időben nem túl messze eső adataival vetjük egybe.

Elsőként lássuk legfontosabb párhuzamos forrásunkat, a Druget-birtokok 1437. évi becsüjét. Ebben, mint említettem, nem jobbágyokat, nem is jobbágytelkeket írtak össze, hanem népes és lakatlan *mansio*-kat, ami több-kevesebb valószínűséggel „háznak”, illetve „háztartásnak” tekinthető, és talán megfelel ugyanennyi jobbágy családnak. Összesen 27 olyan helységünk van, ahol módunk van egymás mellé állítani az 1398-i és 1437-i adatakat. Települési zónák szerint csoportosítva a táblázat így fest:

¹⁹⁹ Ld. a 197. jegyzetet.

²⁰⁰ Ld. a 4–7. fejezetekben közölt összefoglaló táblákat.

Helység	Jobbágy 1398	Lakott <i>mansio</i> 1437
a) I. zóna:		
Daróc	65	45
Gállocs	15	16
Gerény	58	70
Kereknyé	42	50
Palló	25	25
Salamon	20	23
Trask	7	7
Ungvár	156	210
Záhony	41	66
I. zóna összesen:	429	512
b) III. zóna:		
Domonya, Alsó-	33	36
Domonya, Felső-	36	40
Huszák	18	30
Kemence	12	22
Láz, Nagy-	30	32
Nyevicke	18	24
Rahonca	16	38
III. zóna összesen:	163	222
c) IV. zóna:		
Berezna, Nagy-	30	27
Dubrinics	23	36
Klenova	9	11
Paszika	10	16
Perecseny	29	39
Poroskó	19	20
Remete	4	14
Szemere	8	15
Turica	10	15
Vorocsó	10	9
Zaricsó	22	26
IV. zóna összesen:	174	228
I-IV. zóna összesen:	766	962

Az adatok összevetése elég egyértelmű eredményt mutat. Az 1437-i számadatok 22 esetben magasabbak, mint az 1398. évié, két esetben azonosak, és csak három esetben alacsonyabbak. Összesítve 1437-ben 26%-kal több *mansio*-t találunk, mint ahány jobbágyot 1398-ban, ezen belül a gyarapodás az I. zónában 19%-os, a III-ban 36, a gyepeülvén 31%-os.

Mivel ilyen mértékű természetes szaporodással ebben a korban nem számolhatunk, első pillantásra az látszik valószínűnek, hogy „jobbágy” és *mansio* nem ugyanazt jelentette, azaz mind 1398-ban, mind 1437-ben más szempontok szerint hajtották végre az összeírást. Érdekes azonban a kérdést közelebbről is megvizsgálunk. Feltűnő ugyanis,

hogy az adatok közti eltérés ott a legnagyobb, ahol ezekben az évtizedekben nagy arányú telepítő munka folyt. Elég természetes, hogy ezen a vidéken – Ungváron túl, valamint a gyepeülvén – a már megült falvak lakossága is állandóan gyarapodott, és így erősen változó értékeket mutat. Helyesebb ezért a falvak első csoportjára, az I. zónában fekvőkre összpontosítanunk a figyelmünket, mert ezek esetében számottevő bevándorlással valószínűleg nem kell számolnunk. Közelebről megvizsgálva őket, azt tapasztaljuk, hogy a látszólag igen nagy, 19%-os eltérés valójában nagyrészt Ungvár számlájára írható, ahol a változás megközelíti a 35%-ot (156 helyett 210). Ha ellenben Ungvárt, mint fejlődőben levő mezővárost külön esetnek tekintjük, és csupán a többi nyolc helység adatait hasonlítjuk össze, az eltérés már koránt sem olyan nagy. Ezekben 1398-ban 273 jobbágyot találunk, 1437-ben pedig 302 *mansio*-t. Az eltérés mindössze 10,6%, és ennyi akár a természetes szaporodásból is magyarázható, mivel a növekedési ráta csak évi 2,59 ezreléknek adódik.

Sajnos, a megyének erről a réges-rég megült vidékéről nincs több egybevetésre alkalmas forrásunk. Hasonló jellegű adatokkal a fentiekén kívül csupán az északi (II.) zónából rendelkezünk, ahol a 15. században szintén intenzív telepítő tevékenység folyt. Mégis, a teljesség kedvéért vegyük szemügyre ezeket is. Az egyik forrás Nagymihályi (III.) Jakó utódainak, Ödön és Albert vránai perjel fiainak 1437. évi osztálylevele, amely nyolc Ung megyei falu népes és elhagyott jobbágytelkeinek a számát tartalmazza.²⁰¹ Állítsuk ezeket szembe az 1398. évi megfelelő adatokkal:

Helység	Jobbágy 1398	Jobbágytelek 1437	
		népes	elhagyott
Korumlya	24	31	7
Orehva	–	15	5
Porosztó	31	35	8
Poruba, Német-	20	47	11
Porubka, Ördög-	24	19	16
Prékopa	–	27	3
Remete, Felső-	16	37	18
Vajnatina	20	37	13
Összesen:	135	248	81

Úgy hiszem, az adatok feltűnően nagy eltérése itt is a folyamatban levő telepítésekkel magyarázható. Nemcsak két új falu keletkezett itt, hanem a meglévők népessége is 52%-kal megnőtt. Hasonló képet mutat egy másik 1437-ből származó adat, amelyből a Pálóci család négy e vidéki falvának jobbágyait ismerjük meg egy hatalmaskodás kapcsán.²⁰²

Helység	Jobbágy 1398	Felsorolt jobbágy (fő)
		1437
Polyánka	–	15
Rebrin	–	17
Solymos	20	38
Szena	42	46
	62	116

²⁰¹Szt. II. 336–343.

²⁰²DF 222 134, LO AA 1437–37.

Az eltérés rendkívül nagy, 87%-os. Ámde időközben két új falu is települt a birtokon, a 14. századi Solymos népessége pedig közel megduplázódott. Annál feltűnőbb, hogy az I. zónába eső és az 1330-as években már plébániával rendelkező Szenna számadatai alig változtak, és mindössze négy fővel több jobbágyot sorolnak fel 1437-ben, mint amennyit név nélkül 1398-ban összeírtak.

Mindebből talán nem merészség azt a következtetést levonni, hogy végeredményben mind 1398-ban, mind az 1437. évből megvizsgált egyéb forrásainkban ugyanolyan vagy hasonló jellegű összeírásokkal, illetve felsorolásokkal találkozunk, és a különböző megnevezések (jobbágy, *mansio*, jobbágytelek, jobbágynév) alatt nagyjából ugyanaza a számba vett egység értendő: a *jobbágy, mint családfő*. Ahol a számukban az idők folyamán eltéréseket tapasztalunk, ott az részint – és elsősorban – a telepítéseknek tudható be, részint pedig a kismértékű természetes szaporodásból ered.

Mindenki, aki középkori demográfiával foglalkozik, akaratlanul is a néhai Szt. Anzelm nevezetes jelszavát tette meg mottójává: *Credo, ut intelligam*. Ehhez a bizakodó hithez kell folyamodnunk, amikor úgy hisszük, hogy egy adott terület családfőiről sikerült viszonylag megbízható számadatot szereznünk, és akkor is, amikor a családfők számából az egyes családok létszámára, illetve a népesség számára akarunk következtetni. Föltéve, hogy 1398-ban Ung megyében összesen 3808 jobbágycsalád élt, mekkora népességnek felel ez meg? Ki tudja. Arról, hogy a középkori Magyarországon hány főből állt egy átlagos család, nincsenek adatok. Lehetséges, hogy ez a szám tájanként és etnikumonként változó volt. Ezért inkább csak alkalmas konvenciónak tekinthető, hogy a középkori demográfiában egy családfőre *öt személyt* (azaz négy családtagot) szokás számítani, ami a problémát, ha nem is oldja meg, legalább kezelhetővé teszi. Meg kell azonban jegyezni, hogy a közelmúltban Szücs Jenőnek sikerült kimutatnia, hogy ez a számítás legalább 13. századi szolgacsaládok esetében reálisnak fogadható el.²⁰³

A fentieket előrebocsátva és kellő hittel felvértezve magunkat immár hozzáfoghatunk, hogy a megye 1400 körüli népességét meghatározzuk. A jobbágyok számát már ismerjük, összeírásunk azonban többről is felvilágosít. Mindenekelőtt arról, hogy a jobbágyságon kívül 438 *populi fumales*-t is számításba kell vennünk, függőben hagyva a kérdést, hogy pontosan kiket kell értenünk rajtuk. Mivel a *fumalis* jelző mindenképpen „füstre”, azaz házra vagy háztartásra utal, úgy hiszem, az a helyénvaló, ha ugyanennyi háztartással, azaz családdal számolunk, és mivel nem tudjuk, hogy a megyének mely vidékén éltek, a jobbágyság arányában osztjuk el őket a négy települési zóna között. Megismertet végül az összeírás, ha hozzátvetőlegesen is, a *nemesség* számával.

Az összeírásban 152 fő szerepel birtokosként, általában név szerint, egy-két esetben (kuriális nemeseknél) sommásan (pl. *sex nobiles*). Csupán egy kis részük az, amely nem tekinthető helybéli birtokosnak (pl. Drugetek, Nagymihályiak, Baksa nb. Szécsiek), összesen mintegy 18 fő. Minden megfontolás arra vezet, hogy az ungi nemesség létszáma csakugyan nagyjából ennyi volt. Egyrészt a kor forrásanyagának szereplői között alig-alig akad olyan, akinek a nevét ne ismernők az összeírásból. Másrészt a 14. század derekáról rendelkezésünkre áll néhány olyan dokumentum, amelynek alapján az

²⁰³Szücs Jenő: Háztartás és család a XIII. századi Magyarország szolgai állapotú parasztnépességében. Történelmi Szemle 26 (1983) 148; vö. Szabó 1963. 91.

összeírás számaint kontrollálni tudjuk: a nemesi tanúk névsorai. Így 1358-ban 108 ungi tanú vonult fel Jenke és Bező határperében, 1367-ben pedig 114 a Drugetek és a leleszi egyház birtokviszályban.²⁰⁴ A névsorok elemzéséből kitűnik, hogy a családok zöme képviseltette magát, és a hiányzók valószínűleg nyomós okból maradtak távol. (Például azért, mert az ország más vidékén teljesítettek szolgálatot, mint olykor tudni is lehet.)²⁰⁵ Végeredményben tehát az összeírásban szereplő mintegy 135 helybeli nemes nagyjából ugyanennyi családfőként vehető számításba, és egyben tükrözi a nemesség részarányát a jobbágyság számához (illetve a népesség egészéhez) viszonyítva. (Más kérdés, hogy ez az arány mennyire tekinthető érvényesnek az ország más tájaira.)

Lássuk ezek után az eddigi eredményeket táblázatba foglalva:

Ung megye háztartásai (családai) 1398-ban

Zóna	Terület km ²	Jobbágy- család	Populi females	Nemesi család	Összesen
I.	662,9 (18%)	2098	241	113	2452 (55,98%)
II.	710,6 (19%)	1113	128	14	1255 (28,65%)
III.	435,0 (12%)	367	42	7	416 (9,50%)
IV.	1854,5 (51%)	230	27	–	257 (5,87%)
Ung:	3663,0	3808 (86,94%)	438 (10,00%)	134 (3,06%)	4380 (100%) (100%)

Ung megye népsűrűsége 1398-ban

Zóna	Terület km ²	Lélekszám (5 x család)			Összesen	Fő/km ²
		jobbágy	pop.	fum.	nemes	
I.	662,9	10 490	1205	565	12 260	18,5
II.	710,6	5 565	640	70	6 275	8,8
III.	435,0	1 835	210	35	2 080	4,8
IV.	1854,5	1 150	135	–	1 285	0,7
Ung:	3663,0	19 040	2190	670	21 900	6,0

A táblázatok aránylag kevés kommentárt kívánnak. Hangsúlyozni elsősorban azt szeretném, hogy – amennyiben a családszámításnál az „ötös szorzó” nem túl magas – a fenti számok *minimális* értékeknek tekintendők. Az előzőekben összesen 39 falu 1437. évi adatát vetettük egybe az 1398-as összeírással, és gyakorlatilag minden esetben az utóbbinak a számai voltak az alacsonyabbak. Ez a tény, úgy vélem, kellő biztosíték arra, hogy 1398-ban egy jobbágyot egy családnak számolva nem becsültük túl a megye

²⁰⁴ 1358: DF 268 393, Usz cs. lt. 123–4 (hiányosabban, más oklevélből A. VII. 418–419); 1367: DF 233 784, LM 1300–178.

²⁰⁵ 1358-ban Monygáti (= Zahari) Loránd helyett megbízottja jelent meg tanúskodni a császári káptalan ügyvédvalló levelével.

népességét. Ennyi tehát biztosan volt, de ennél jóval több is lehetett. (Azt például figyelmen kívül hagytuk, hogy a nemesi udvarok legtöbbször cselédek is éltek.) A lélekszámra és népsűrűsége kapott értékek nem irreálisak. Végtére a megye nagyobbik fele még gyakorlatilag lakatlannak tekinthető, és a népesség 94%-a 1808,5 km²-en élt átlagosan 11,4 fő/km² sűrűséggel. A 18. század végén ekkora volt Magyarország legritkábban lakott vidékeinek népsűrűsége. Ung megyéé ugyanakkor 18 körül volt, azaz annyi, mint 1398-ban a legsűrűbben lakott zónáé.²⁰⁶

A 4–7. fejezethez csatolt táblázatok birtokában módunk van számítást végezni a falvak átlagnépességére vonatkozóan is. Ezzel a kérdéssel Szabó István foglalkozott részletesen,²⁰⁷ hatalmas forrásanyag – köztük az akkor még 1420 körülre datált 1398-as összeírás – alapján és számos szempontot figyelembe véve. Ezért itt a kérdésnek csak egy olyan vonatkozására térek ki, amelyet ő nem vizsgált: falunagyság és birtokoskategoría összefüggésére. A következő három táblázat ezt hivatott szemléltetni. Az első (A) a megye 1398-ban létező 160 helységét találjuk települési zónánként és birtokoskategorianként csoportosítva. Mindössze öt kategória felvétele látszott szükségesnek:

- a Druget-család birtokai (két változatban: először Ungvár és Nagykapos beszámításával, majd zárójelben ezek elhagyásával)
- egyéb nagybirtokosok (ide a 100 jobbágnál többel rendelkezőket soroltam, azaz a leleszi prépostot, továbbá a Nagymihályi, Pálóci, Ruzskai, Császlóci, Csapi, Szeretvai, Szécsi és Battyáni családokat)
- egyéb nemesek (minden 100 jobbágnál kevesebb bíró család, a kuriálisokat kivéve)
- megosztott falvak (Gálócs, Pinkóc és Kistrát, amelyekben mind nagybirtokosok, mind kisebb nemesek birtokoltak)
- kuriális falvak (teljesen jobbágy nélküliek)

A)

Birtokos- kategória	Falvak száma települési zónánként és összesen				
	I.	II.	III.	IV.	I–IV.
Druget	13 (11)	–	7	13	33 (31)
Egyéb nagybirtokos	21	41	6	–	68
Egyéb nemes	38	9	4	–	51
Megosztott falu	3	–	–	–	3
Kuriális falu	5	–	–	–	5
Összesen:	80 (78)	50	17	13	160 (158)

²⁰⁶ *Pápai Béla*: Magyarország népe a feudalizmus megerősödése és bomlása idején (1711–1867). Magyarország történeti demográfiája. Szerk. *Kovacsics József*. Bp. 1963. 166–168.

²⁰⁷ *Szabó István*: A falurendszer kialakulása Magyarországon. 2. kiad. Bp. 1971. 189–201.

A második (B) táblázaton ugyanilyen megosztásban a *jobbágyháztartások számát* szemlélhetjük:

B)

Birtokos- kategória	Jobbágyok száma települési zónánként és összesen				
	I.	II.	III.	IV.	I–IV.
Druget	630 (325)	–	163	230	1023 (718)
Egyéb nagybirtokos	772	980	129	–	1881
Egyéb nemes	601	133	75	–	809
Megosztott falu	95	–	–	–	95
Összesen:	2098 (1793)	1113	367	230	3808 (3503)

Végül a számítás tulajdonképpeni eredményét a harmadik (C) táblán kapjuk meg, ha a (B) tábla egyes számait az (A) tábla megfelelő számaival elosztjuk. A kapott számok azt mutatják, hogy 1398-ban az adott tájegységen és birtokoskategórián belül, valamint összesítve *egy egész falura hány jobbágyháztartás esett*:

C)

Birtokos- kategória	Egy falura eső jobbágyháztartások száma települési zónánként összesen				
	I.	II.	III.	IV.	I–IV.
Druget	48,5 (29,5)	–	23,3	17,7	31,0 (23,2)
Egyéb nagybirtokos	36,8	23,9	21,5	–	27,7
Egyéb nemes	15,8	14,8	18,8	–	15,9
Megosztott falu	31,7	–	–	–	31,7
Összesen:	26,2 (23,0)	22,3	21,6	17,7	23,8 (22,2)

Az eredménynél időzzünk el egy pillanatra. Szabó István számításai szerint a 14. században egy átlagos magyar falura 23,7 háztartás esett. Előadásából az tűnik ki, hogy a mezővárosokat nem vette figyelembe, az azonban nem tűnik ki világosan, hogy a 14. századot illetően is így cselekedett-e.²⁰⁸ Akármint is van, az Ung megyére kapott átlagok (23,8 illetve a két mezőváros leszámításával 22,2) egyezők vagy majdnem azonosak az ő eredményeivel. Ezen az átlagon belül azonban igen jelentős szórást tapasztalunk egyrészt tájanként, másrészt birtokosonként. Szembeszökő, hogy a nagybirtokosok falvai mennyivel népesebbek a megye régi településterületén, mint a 14–15. században benépesülő vidéken. Még inkább feltűnő, mily nagy különbség van nagybirtokos és köznemesi jobbágyfalu között népesség tekintetében. Míg az utóbbiak átlaga 16 körül van, az előbbieké az I. zónában ennek több mint a kétszerese (Druget és többi nagybirtokos együtt 34), de összesítve is 62%-kal magasabb (közel 27). Valószínű, hogy megfelelő adatok birtokában az ország más tájain is ugyanezt a különbséget tapasztalánk, okainak vizsgálata azonban kívül esik e tanulmány programján.

²⁰⁸ Szabó i. m. 196.

Ung megye 1400 körüli népességéről az összeírás segítségével *viszonylag* megbízható adatokra sikerült szert tennünk. Itt az ideje visszakanyarodnunk a tanulmány kiinduló problémájához: az, amit megtudtunk, mennyiben viszi előbbre Magyarország 15. századi demográfiájának kutatását?

Az ország ekkori népességének legalább hozzávetőleges felbecsüléséhez két számadat áll rendelkezésünkre, mindkettő jobbágyportákkal kapcsolatos. Az egyiknek a forrása az 1494/95. évi kincstári számadáskönyv, amely mindkét évre nézve megadja 43 anyaországi és 7 erdélyi megye összes adófizetésre kötelezett portáinak a számát. A hiányzó 14 délvidéki megye portaszámát Szabó István becsléssel pótolta, és így arra az eredményre jutott, hogy ekkor Magyarországon (Szlavónia nélkül) kereken 250 000 jobbágyporta volt.²⁰⁹ A másik adat egy 1454 körül V. László részére készített költségvetési előirányzatban található, amely szerint ekkor 200 000-re becsülték az ország portáinak számát, de megjegyezték, hogy Zsigmond idejében ennek kétszerese, 400 000 volt.²¹⁰

Az utóbbi adat hihető voltát egy kezdetleges számítással ellenőrizhetjük is, amennyiben az 1494/95. évi adatokat hívjuk segítségül. Ekkor Sáros, Abaúj, Zemplén és Szepes megyékben összesen 13 450 portát írtak össze, ami a Szabó István által kiszámított összporszám 5,43%-a. Tudjuk viszont, hogy ugyanezekben a megyékben 1432-ben összesen 20 397 portát találtak.²¹¹ Ha feltételezzük, hogy ez az ország akkori összporszámának ugyanekkora százalékát tette ki, akkor egész Magyarországra mintegy 376 000 portát kapunk. Nagyjából ugyanarra az eredményre vezet, ha az 1427. évi öt ismert kamarahaszna-jegyzék summájából indulunk ki. Ezek szerint Gömör, Torna, Abaúj, Sáros és Ung megyékben összesen 20 290 portát vetek számításba, míg 1494/95-ben ugyanezekben 12 999-et,²¹² vagyis az ország portáinak 5,25%-át. Az előbbi számítást elvégezve oda jutunk, hogy 1427-ben az országban 386 000 porta volt. A Zsigmond-kori 400 000 porta tehát, amit az 1450-es években – föltehetően kincstári számadások alapján – emlegettek, reális adatként fogadható el.

Ami mármost az ország 15. századi népességét illeti, minden további számításnak az a kulcskérdése, hogy egy portára hány főnyi lakosságot számítunk, vagy más-képpen megfogalmazva, jobbágyporta és jobbágyháztartás miként viszonyul egymáshoz. Ahhoz, hogy ebben állást foglalhassunk, ezidáig semmiféle forrásbázissal nem rendelkezünk, és az 1398-as ungi összeírás legfőbb jelentősége abban van, hogy legalább egy megye esetében pótolja ezt a hiányt, amennyiben lehetőségünk van összehasonlítani az 1427. évi kamarahaszna-jegyzékkel.

²⁰⁹ Szabó 1963. 68–71.

²¹⁰ Birk Ernő: Adalék Magyarország pénzügytörténetéhez V. László idejében. Új Magyar Múzeum 3 (1853) 513: Item das torgelt, als weyt das lande ist, sind funden worden pey des keyzers czeyten fir mal hunderttausent törr, aber als das land yeczund verött ist so schacz ich es auf halb so vil, das weren czwaymal hunderttausent törr, dy machen roter guldein XLM.

²¹¹ 1432: Dl. 12 473, vö. Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon. Bp. 1984. 241. Az 1494/95. évi számokat Szabó 1963. 69. összeállításából vettem.

²¹² Az 1427. évi adatokra ld. e dolgozat 1. fejezetét. (Az összeírók által megadott summákat vettem alapul).

A legfontosabb, amit megállapíthatunk, a végösszegek igen jelentős eltérése. 1427-ben 2805 portát vettek számba a megyében, amiből az összehasonlításkor 30-at le kell vonnunk, ennyi portája volt ugyanis Nagydobrony falunak, amelyet Zsigmond 1414-ben helyezett át Bereg megyéből a Ruszkaiak kérésére.²¹³ 1398-ban viszont 3808 jobbágycsaládot írtak össze, azaz több mint ezerrel többet. Miből adódhatik ez a hatalmas különbség? Azt a lehetőséget eleve zárjuk ki, hogy a népességszám időközben beállt csökkenését tükrözi, hiszen azok az 1437. évi adatok, amelyek rendelkezésünkre állnak, 39 falu példáján éppen ennek ellenkezőjét bizonyítják, és minden vidéken többé-kevésbé jelentős gyarapodásról tanúskodnak. Mint láttuk, az is kimutatható, hogy ezekben az évtizedekben számos új falu is keletkezett, a népességnek tehát már csupán ebből kifolyólag is növekednie kellett volna, nem pedig csökkennie.

Annak, hogy a porták száma 1427-ben mégis ennyire alacsony, több oka van. Az egyik az összeírók lépten-nyomon tapasztalható hanyagsága és felületessége. A kamara-haszna-jegyzékek sokféle hibáját vettem számba e tanulmány elején, amelyek mind azt bizonyítják, hogy készítőik nem álltak feladatuk magaslatán. Azt azonban csak az 1398-i összeírással való összevetés mutatta ki, hogy többről van szó, mint csupán hibás másolásról és zagyva hely- és személynevekről. Ha megnézzük a 6. és 7. fejezethez mellékelt táblázatokat, azt látjuk, hogy 1427-ben összesen 16 olyan helységet hagytak ki a dikátorok, amelyek 1398-ban már két:égtelenül megvoltak, és a többségük lakott volta 1437-ből is bizonyítható. E hiányzó 16 faluban 1398-ban összesen 228 jobbágy élt. Közülük 13 a Drugetek birtoka volt, és ebből kilenc a „gyepüelvén” feküdt, vagyis a megye legnehezebben megközelíthető részében. Ezért arra kell gondolnunk, hogy e falvakat az összeírók kényelmi okokból mellőzték, és számbavételükkor a Drugetek és tisztjeik bevallására hagyatkoztak. Amennyiben viszont vállalkoztak a falvak összeírására, portaszámuk és az 1398. évi jobbágyszámok nem térnek el számottevően egymástól. A III. és IV. zónában, amelyekről most esett szó, 9 falu adatait tudjuk összehasonlítani, s ezekben 1398-ban 224 jobbágyot, 1427-ben 226 portát írtak össze. (A III. zónában az arány 142 : 131, a IV-ben viszont 82 : 95.)

Ez azt látszik bizonyítani, hogy ezeken a területeken jobbágháztartás és jobbágyporta között nem volt lényeges különbség. Merőben mást tapasztalunk azonban a megye síksági részein, az I. és II. zónában. Falvak itt 1398-hoz képest nemigen hiányoznak 1427-ben (egyedül a Drugetek Mocsár faluját „felejtették ki”), az egyes tételek nagyságában viszont igen nagy a differencia.

Egybevethető falvak száma	E falvakban összesen		100 portára jutó jobbágyok száma
	porta 1427	jobbágy 1398	
I. zóna:	55	1023	1485
II. zóna:	28	522	644
I–II. zóna:	83	1545	2129

²¹³ 1414: Dl. 71 923; 1427: Dobron Stephani Dobo, U 2; 158.

A síksági zónákban tehát 100 portának 1398-ban átlagban 138 jobbágycsalád felel meg, és nagyjából ugyanezt az eredményt kapjuk akkor is, ha a számítást a megye végsummáján végezzük el:

$$\frac{3808}{2805-30} = 1,37$$

azaz 100 portára ebben az esetben 137 jobbágy esik.

Az eltérés fő oka bizonyára a porta fogalmának határozatlan volta. A kamara használata ugyanis – még Károly Róbert rendeleteire visszamenően – nem a háztartásokon, azaz „házakon” vagy „füstökön” alapult, hanem a „kapuk” (*porta*) számán. A teljes adó egy olyan kapu után volt lerovandó, „amelyen egy szénával vagy gabonával megrakott szekér ki- és bejárhat”.²¹⁴ Zsigmondnak 1411-ben (vagy valamivel előbb) e tárgyban hozott rendelete ezen kívül lehetővé tette, hogy a dikátorok az „egész portán” kívül „fél portákat,” is számításba vegyenek, és az ilyen „kis kapu vagy verőce” után a teljes adónak csak a fele volt fizetendő.²¹⁵ A „kapu” fogalma tehát nem volt egyértelműen meghatározva, és az adószedők, valamint a földesurak számára csak nagyon általános útmutatóul szolgált. Hogy a gyakorlatban miképpen alkalmazták, arra nincsenek értesülések. Az ungi példából mindenesetre az tűnik ki, hogy a *porta* annál kevésbé esett egybe a jobbágháztartással, minél sűrűbben lakott vidékről volt szó. A megye legnépesebb táján (I. zóna), mint láttuk, 100 portára 145 háztartás esett, a kevésbé népes északi (II.) zónában már csak 123, míg a keleti (III.) zónában 108, és a gyepüelvéen 85, e két vidéken tehát porta és jobbágytelek már azonosnak vehető. Mind-ebből valószínű, hogy a porta helyenként eltérő számítása végső fokon a telekaprózó-dással függött össze, de hogy pontosan hogyan, az ma már megállapíthatatlan.

Halvány jelek arra utalnak, hogy az adószedők működését a korrupció sem hagyta érintetlenül. Mivel a porta fogalma nem volt szabatos, a dikátoroknak bőven volt rá lehetőségük, hogy elnézőek legyenek ott, ahol az ésszerűség ezt diktálta. Ung megyében erre elsősorban Pálóci Mátyus birtokain volt okuk, aki nemcsak országbíró, hanem egyben a megye főispánja is volt ekkor.²¹⁶ Érdeemes megnézni, hogyan alakult a portaszám ezekben a falvakban 1398-hoz képest:

Helység	Jobbágy 1398	Porta 1427
Pálóc	85	37
Szenna	42	17
Solymos	20	18
Csábrád	5	2
Összesen	152	74

²¹⁴ 1342: DRH 110.

²¹⁵ DRH 233.

²¹⁶ Főispánságára Engel Pál: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Bp. 1977. 189.

Mint látjuk, az 1427. évi portaszám még a felét sem éri el az 1398-i számoknak. Rézrehajlásra már csak azért is van alapunk gyanakodni, mert a Drugetek síksági falvainak dikálásában például merőben más gyakorlat érvényesült. Itt, ahol porta és jobbágy-család között, mint tapasztaltunk, általában 100 : 145 volt az arány, nyolc Druget-birtokon 1398-ban 273 jobbágyot találunk, 1427-ben pedig majdnem ugyanennyit, 262 portát. (A kérdéses falvak: Daróc, Gálócs, Gerény, Kereknye, Palló, Salamon, Trask, Záhony.) Az a benyomásunk tehát, hogy az adószedők azt, amit a nagy hatalmú Pálóciak kedvéért elengedtek, a Drugetek népeivel próbálták megfizettetni.

Mindebből, amiről most szó esett, a történeti demográfia tekintetében csupán annyi a fontos, hogy Ung megye átlagában 100 adóköteles portának lényegesen nagyobb lakosság, mintegy 137 jobbágyháztartás felel meg, azaz – egy háztartásra, mint mindig, öt főt számítva – 685 fő. Fogalmunk sem lehet róla, hogy amit eme egyetlen megye esetén megállapítottunk, érvényes-e a többi északkeleti megyére vagy kivált az ország más tájaira. Pillanatnyilag azonban ez az egyetlen elfogadható adatunk van, amiből kiindulva további becsléseket kockáztathatunk meg. Ahogy ismereteink állnak, ezek sem rosszabbak, sem jobbak azoknál, amelyek a Mohács előtti Magyarország népességére vonatkozóan eddig napvilágot láttak.

A becslések eredménye nagyjából megfelel az eddigi megállapításoknak. Ha elfogadjuk, hogy Zsigmond korában – feltehetően uralkodása vége felé – az országban 400 000 portát adóztattak, akkor 100 portára, némi természetes szaporodást is feltételezve 1398–1437 között, kereken 700 főt számolhatunk, azaz a jobbágynépesség Szlavónia nélkül 2,8 millió főnek adódik. Ezt a számot immár tetszés szerint megfejelelhetjük a jobbágyokon kívüli egyéb rétegek és népelemek tételeivel, hogy az össznépesség számát megkapjuk. Ung megyében, úgy tűnik, a jobbágy-ság 1398-ban a népességnek kb. 87%-át tette ki. Ha ez országos arányként lenne elfogadható, akkor a 2,8 millióhoz további 400 000-et kell hozzáadnunk paraszti nem adózó rétegek és nemes-ség címén. Végül – Szabó István becslései alapján – a városok, szászok, székelyek és jászkunok területeinek lakosságát együtt vagy 200 ezer főre tehetjük. Végeredményben arra jutottunk, hogy Magyarország és Erdély népessége 1430 táján mintegy 3,4 millió főre becsülhető.²¹⁷

Mindez persze csak játék a számokkal, hiszen a számítás menetében se szeri, se száma a bizonytalan tényezőknél. Biztosan csupán annyit lehet állítani, hogy a 400 000 jobbágyporta a Zsigmond-kor végére vonatkozóan elfogadható alap minden további becsléshez, továbbá, hogy egy portára minden bizonnyal egy háztartásnál többet kell számítanunk. Következésképpen Magyarország akkori lakossága – egyéb összetevőket is figyelembevéve – szinte biztosan meghaladta a 3 millió főt, és igen valószínű, hogy nem érte el a 4 milliót.

Ezzel az eredménnyel látszólag igen jól összevág, hogy Szabó István annak idején 3,5-4 millióra taksálta az ország 1500 körüli népességét. Számításának egyik pillére az a megállapítása volt, hogy az 1494/95. években összeírt 250 000 porta kétszer annyi, azaz félmillió háztartásnak felel meg.²¹⁸ Ez azonban, sajnos, egyáltalán nem biztos.

²¹⁷ Vö. Szabó 1963. 94–97.

²¹⁸ Szabó 1963. 72–79.

Solymosi László nemrég gondos elemzésnek vetette alá a Veszprém megye népességére vonatkozó 1500 körüli forrásokat, és arra az eredményre jutott, hogy a porta és a jobbágyháztartás között nem mutatható ki számottevő eltérés.²¹⁹ Ha ez tényleg így van, akkor nemcsak Szabó István számításai szorulnak teljes revízióra, hanem népességünk középkori alakulásáról alkotott képünk is felülvizsgálatra szorul. Eddig úgy hittük, hogy demográfiai fejlődésünk a 14–15. század folyamán lényegében töretlenül, noha hullámosan felfelő ívelő görbét mutat.²²⁰ Ha azonban az 1490-es években a jobbágyháztartások száma tényleg nem több 250 000-nél, akkor ez a Zsigmond-kori 5–600 000 családhoz képest katasztrófális csökkenést mutat, amivel demográfusainknak valamikor majd el kell szólniuk.

Rövidítések

- A. = Anjoukori okmánytár. Szerk. *Nagy Imre* et al. I–VII. Bp. 1878–1920.
 CDES = Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. 1. tom. Ed. *Richard Marsina*. Bratislavae, 1971.
 DF = Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
 DI = Magyar Országos Levéltár, Mohács előtti gyűjtemény.
 DRH = Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457. Edd. *Franciscus Döry, Georgius Bónis, Vera Bácskai*. Bp. 1976.
 F. = *Georgius Fejér*: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Budae, 1829–1844.
 H. = Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. I–VIII. Ed. *Nagy Imre* et al. Győr–Bp. 1865–1891.
 LM = Leleszi konvent magánlevéltára, Pozsony.
 LO AA = Leleszi konvent országos levéltára, Acta annorum sorozat, Pozsony.
 LO AB = Leleszi konvent országos levéltára, Acta Bercsényiana, Pozsony.
 LO Met. = Leleszi konvent országos levéltára, Metales, Pozsony.
 LO Stat. = Leleszi konvent országos levéltára, Statutoriae, Pozsony.
 OL = Magyar Országos Levéltár
 Reg. Arp. = *Szentpétery Imre–Borsa Iván*: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II. Bp. 1923–1961.
 Šmilauer = VI. Šmilauer: Vodpis starého Slovenska. Praha–Bratislava, 1932.
 Szabó 1963. = *Szabó István*: Magyarország népessége az 1330-as és az 1526-os évek között. Magyarország történeti demográfiája. Szerk. Kovacsics József. Bp. 1963. 63–113.
 Szt. = *Nagy Gyula*: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. I–II. Bp. 1887–1890.
 U 1 = DI.48 291, Ung megye 1398. évi összeírása (szövegét ld. e tanulmány függelékében).
 U 2 = DI. 32 382, Ung megye 1427. évi kamarahaszna-jegyzéke. (A kettőspont utáni szám a megszámozott tételek sorszáma utal.)
 Vat. = Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Series I. Tom. I. Bp. 1885.
 W. = *Wenzel Gusztáv*: Árpád-kori új okmánytár. I–XII. Pest, Bp. 1860–1874.
 Zichy = A zichi és vásonekeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Szerk. *Nagy Imre* et al. Pest, Bp. 1871–1931.
 ZsO = *Mályusz Elemér*: Zsigmondkori oklevéltár. I–II. Bp. 1951–1958.

²¹⁹Solymosi i. m. (ld. a 2. jegyzetet).

²²⁰Szabó 1963. 63.

F Ü G G E L É K

Ung megye 1398. évi összeírása

Az alább teljes terjedelmében publikált szöveg a Magyar Országos Levéltár Mohács előtti gyűjteményében Dl. 48 291 jelzeten található. Ismertetése a fenti tanulmány 2. fejezetében olvasható, itt csupán néhány kiegészítő megjegyzés szükséges. 1. Az 1. lap felső fele hiányzik. *Recto*-ján – a felsorolás rendjéből következtetve – a következő falvak adatai lehettek: Arad, Bés, Csicsér, Iske, Kis- és Nagy-Kapos, Kelecsény, a *verso*-n pedig: Pályin, Orlyóc, Sztrajnyán, Tarna, Várkond, Verbóc, Kis- és Nagy-Zalacska. 2. A megmaradt sorokat sorszámozással láttam el. 3. A szöveg hat sora téves bejegyzésnek bizonyult. Hármát maga a scriptor húzott ki, ezeket indexelt sorszámmal jeleztem (58a, 207a, 231a.), a másik hármát nem vette észre (106, 194, 216), ezeket a többivel együtt számoztam meg, de a téves bejegyzés tényét minden esetben *kurzíválás* jelzi.

1 ^r	[...] ^a	
1	[Item in] portione Francisci [. . . . .] ^b	
2	[Item in] portione Stephani Ormos [. . . . .] ⁱ	
3	[Item in] portione Pauli Ormos	III
4	[Item in] portione Iohannis Oornos ibidem	III
5	[Item in v]illa Moscha Iohannis filius ^c Nicolai	VII
6	Item ibidem Iohannes filius Gregorii nobilis solus	
7	Item Iacobus filius Gregorii nobilis solus	
8	Item in villa Kereyz Iohannis filii Petew	X
9	Item in villa Muneros Valentini ^d	VI
10	Item ibidem Laurentii dicti Thompa	II
11	Item in villa nobilium de Tegenya	XIII
12	Item in villa Palouch magistri Petri	XXI
13	Item ibidem Nicolai filii Andree	XXI
14	Item ibidem nobilis puelle Katherine	XXXIII
15	Item in villa Zerethua Petri et relicte Ladislai	XXXX
16	Item ibidem Iohannis Iacobi	IX
17	Item ibidem domini regis	VII
18	Item in villa KysZerethva Gregorii	XIX
1 ^v	[...] ^e	
19	Item Vi nna . . . . .]	
20	Item ibidem [. . .] ^f Ladislai	X
21	Item ibidem filiorum Stephani	XII
22	Item Alberti ibidem	VIII
23	Item in villa Veresuagas filiorum Stephani	VII
24	Item in villa Sbugya Andree	XII
25	Item ibidem Luce et Demetrii	XVII
26	Item in villa Henselch Blasii de Baranch	XIII
27	Item in villa Luchka Nicolai Laurentii	XXXIII
28	Item ibidem domini regis	XV
29	Item in villa Zauathka Nicolai filii Laurentii	XV
30	Item ibidem domini regis	VI
31	Item in villa Laaz Georgii filii Mychaelis	XXIII
32	Item in villa Gezen Alberti	XII
33	Item ibidem Iohannis Ewden	XIII
34	Item in villa Solmos Petri	IX
35	Item ibidem Nicolai filii Andree	XI
36	Item in villa Senna Petri	XX
37	Item ibidem Nicolai filii Andree	XXII
38	Item in villa Vyzoka prepositi	XXXX

	39	[Item in] villa Orozfolua prepositi	XIX
2 ^r	40	[Item in villa Merkouch [-prepositi . . . . .]	
	41	[Item in] villa Bezew St[ephani Dobow . . . . .]	
	42	[Item ibi]dem filiorum Bathor [. . . . .]	
	43	Item in villa Pinkouch Pet[ri . . . . .]	
	44	Item ibidem Stephani Bythou	VII
	45	Item ibidem Gregorii Kaponas	X
	46	Item Laurentius solus	
	47	Item in villa Bayanhaza nobilium Petri, Stephani literati et Gregorii de Is[ke]	VI
	48	Item Lorandus ibidem solus	
	49	Item relicta Iacobi Oroz sola	
	50	Item in villa Cyzer nobiles videlicet Petrus et Paulus ac Iohannes soli	
	51	Item in villa alia Cyzer Nicolaus Polhoz	VI
	52	Item in villa Veskouch Nicolaus Mester	VII
	53	Item in villa Karasth nobiles Nicolaus, [Io]hannes et Thomas soli	
	54	[Item] in villa Budahaza nobiles Iohannes [et An]dreas soli	
	55	Item in villa Selemench magistri Galli	XIII
	56	Item ibidem Iacobi de Zeech	XIII
	57	Item in villa Geyoch Petri filii Ladislai	XXX ^{ta}
	58	Item ibidem Iohannis filii Nicolai	XXX ^{ta}
	58a	<i>Item ibidem in parte domini regis</i>	XIII ^g
	59	Item in villa Rwska Stephani filii Nicolai	XX ^{ti} XIII
	60	Item ibidem Andree filii Iohannis Batar	XIX
	61	Item in villa Bartha Mychaelis	X
	62	Item in villa Bathwa Stephani filii Petri	XXIII
	63	Item in villa Komorouch nobilium ^h	XVII
	64	Item in villa ChoukasBaranya Stanislay	XVI
	65	Item in villa Baranya Iohannis et Ladislai	XII
	66	Item ibidem Andree	VII
	67	Item in villis Strythe et Rath Stephani filii Ladislai [. . . . .]	
	68	Item ibidem Dominici et Ladislai	XXXIII
	69	Item in Rath predicta Ladislai et Dominici [. . . . .]	
2 ^v	70	[Item in villa . . .] Dominici et La[dislai . . . . .]	
	71	[Item in villa Hozyumez]ew magistri Iohannis [Drugeth . . . . .]	
	72	[Item ibidem Ladislai filii] condam comitis	XI
	73	[Item in villa Selem]ench Ruffayn	XX ^{ti}
	74	[Item in villa Ge]lyoch Iohannis filii Iacobi	VI
	75	[Item ibidem Petri] Ramacha	XVIII
	76	[Item ibidem domini] regis ^l	XIII
	77	Item in villa Palag Dominici	XXIII
	78	Item ibidem Iohannis et Iacobi	XIII
	79	Item in villa Lucahaza Thome	V
	80	Item ibidem Georgii Zombor ^k	VI
	81	Item Galach in villa Mychaelis	VI
	82	Item ibidem Ladislai	VIII
	83	Item ibidem Iohannis	VII
	84	Item in villa Syslouch Stephani Ormos	II
	85	Item ibidem Pauli Ormoz	II
	86	Item ibidem Francissci	III
	87	Item ibidem Iohannis Ormoz	II
	88	Item ibidem Nicolai	II
	89	Item in villa Rath Petri filii Mathius [. . . . .]	
	90	Item ibidem Andree filii Iohannis Bator	V
	91	Item ibidem Stephani Dobow	III

92	Item in villa Rath Ladislai filii Andree	XIII
93	Item ibidem Nicolai filii Iacobi	XV
94	Item in villa Chaslouch Petri filii Ladislai	XXVII
95	Item ibidem Iohannis filii Nicolai	XXVII
96	Item in villa Kerechnye Iohannis Drugeth	XX
97	Item ibidem magistri Ladislai comitis	XXII
98	Item in villa Darouch magistri Ladislai	XLI
99	Item ibidem Nicolai Drugeth	XXIII
100	Item in villa Geren magistri Ladislai	XLII
101	Item ibidem Nicolai Drugeth	XVI
102	Item in villa Raduanch ^l	XXIII
3 ^f 103	{Item in villis} Laas, Helmech et Slatyna {Benedicti} filii Nicolai	IX
104	{Item ibi}dem Andree et Gabrielis	X
105	Item ibidem Symonis et Nicolai	X
106	<i>Item in villis Helmech et Slatyna Nicolai Iacobi</i>	XI ^m
107	Item in villis Helmech, Slatyna et Ke th jergyn Corardi filii Albeus	XXII
108	Item ibidem Nicolai filii Iacobi ⁿ	XV
109	Item in villa Slatina Andree, Iacobi et Ladislai	V
110	Item in villa Valkoya Petri filii Ladislai	XIII
111	Item ibidem Nicolai filii Iohannis	X
112	Item in villis Homok et Mathouch Iohannis, Iacobi et Demetrii	XIII
113	Item in villa Alsoudamaya magistri Ladislai filii Iohannis condam comitis de Geren	XIX
114	{Item i}bidem Alsoudamaya Iohannis Drugeth	VII
115	{Item} ibidem magistri Iohannis ^o Drugeth	VII
116	{Item} in villa Felsoudamaya magistri Ladislai	XX
117	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	IX
118	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	VII
119	Item in villa Varachow magistri Ladislai	V
120	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	V
121	Item in villa Rohoncha magistri Ladislai Iohannis	IX
122	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	VII
123	Item in villa Neuske magistri Ladislai Iohannis	X
124	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	III
125	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	V
126	Item in villa Dobronch magistri Ladislai	XIII
127	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	X
128	Item in villa Nogberzna magistri Ladislai	XV
129	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	XV
130	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	[. . .]
3 ^v 131	Item in villa Kysberzna magistri La[dislai . . . . .]	
132	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	XIII
133	Item in villa Pereche magistri Ladislai	XXVII
134	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	VII
135	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	V
136	Item in villa Hussak magistri Ladislai	XVIII
137	Item in villa Zerichow magistri Ladislai	XII
138	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	X
139	Item in villa Turycha magistri Ladislai	VI
140	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	III
141	Item in villa Dyapu magistri Ladislai	V
142	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	V
143	Item in villa Porozkou magistri Ladislai	XIX
144	Item in villa Klenou magistri Iohannis Drugeth	IX

	145	Item in villa Wbla magistri Ladislai [. . . . .]	XIII
	146	Item ibidem magistri Iohannis Druge{th}	III
	147	Item in villa Remethe magistri Ladislai	VIII
	148	Item in villa Zemere magistri Ladislai	VI
	149	Item in villa Luchon magistri Ladislai	VI
	150	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	LXXXII
	151	Item in villa Vngwar magistri Ladislai filii Iohannis condam comitis	XL
	152	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	XXXIII
	153	Item ibidem magistri Nicolai Drugeth	III
	154	Item in villa Nynay Thome	XXX ^{ta}
4 ^r	156	[Item in villis Jenke et Sekow Iohannis filii {Mathy} jus de Leztemer	XVI
	157	[Item i]bidem Briccii filii Nicolai de Leztemer	XIII
	158	Item ibidem Jenke et Sekow Iohannis filii Donch	X
	159	Item ibidem Ladislai filii Petew	XVIII
	160	Item ibidem Mathe Benedicti	III
	161	Item in villa Porosthou Petri filii Georgii de Tyba	XXXI
	162	Item in villa Geresth Gregorii de Kaponya	XX
	163	Item Zobbranch Iacobi filii Ladislai de Nogmyhal	XXII
	164	Item ibidem Nicolai filii Ladislai de Nogmyhal	XXXII
	165	Item Hnonya Georgii filii Mychaelis de Nogmyhal	XI
	166	Item in villa Remethe Petri plebani filii Georgii de Tyba ^P	XVI
	167	[Item in] villa Kyszerethwa Iacobi filii Ladislai de Nogmyhal	V
	168	Item ibidem Georgii filii Mychaelis de Nogmyhal	VIII
	169	Item in villa Bankouch Iacobi filii Ladislai de Nogmyhal	VI
	170	Item ibidem Nicolai filii Ladislai	III
	171	Item in villa Rybnyche Iacobi filii Ladislai de Nogmihal	IX
	172	Item ibidem Nicolai filii Ladislai	VII
	173	Item in villis Komorouch et Zaar Lucasii filii Iacobi Ozolth	XIII
	174	Item in villa Remethe filiorum Andree filii Stephani de Nogmyhal	VI
4 ^v	175	Item in villa Ruche Nicolai filii La{dislai de} Nogmyhal	XXXII
	176	Item in alia villa Ruche filiorum Andree filii Stephani de Nogmyhal	XX
	177	Item in villa Kaluza Iohannis filii Ewden	VII
	178	Item ibidem Alberti de Nogmyhal	VI
	179	Item ibidem Georgii filii Mychaelis	III
	180	Item in villa Kokochow Nicolai filii Ladislai de Nogmyhal	VII
	181	Item ibidem Iacobi filii Ladislai	VIII
	182	Item in villa Fekyshaza nobilium videlicet Andree et Dyamyani filiorum La- dislai, Blasii filii Somboth, Iohannis et Stephani dictorum Oroz ac Blasii filii Nicolai solos	
	183	Item ibidem III iobagiones Blasii	
	184	Item in villa Obreez Petri pleb[ani] filii Georgii de Tyba	LIII
	185	Item in villa Poruba Nicolai filii Laurentii de Luchka	VII
	186	Item in villa Jezenew Nicolai filii Ladislai de Nogmyhal	VII
	187	Item ibidem Iacobi filii Ladislai	VIII
	188	Item in villa Ruskouch filiorum Andree filii Stephani de Nogmyhal	XVI
	189	Item in villa Baskouch filiorum Andree de Nogmyhal	XXII
	190	Item in villa Vaaralya Petri plebani de Tyba	V
	191	Item ibidem Nicolai filii Ladislai de Nogmyhal ^Q	
	192	[Item] ibidem filiorum Andree de Nogmyhal	V
5 ^r	193	[Item in] FelsouTyba filiorum Andree filii Stephani de [No]gmyhal	XXX
	194	Item in villa Remethe Petri plebani de Tyba	XVII ^r
	195	Item in villa Pauluagaza Petri plebani de Tyba	XX
	196	Item in villa Certhyz Petri plebani de Tyba	XXXII

197	Item in villa Tyba Petri plebani de eadem	XXXXV
198	Item in villa Vayathyna Laurentii filii Ladislai Vrgd	XX
199	[Item] in villa Koromlya Laurentii filii [Ladislai] Vrgd	XXIII
200	Item in villa Symouagaza Laurentii filii Ladislai Vrgd	XXIII
201	Item in villa Felsonemphy Nicolai filii Nicolai de Felsonemphy	V
202	Item ibidem Nicolai filii Nicolai ⁵	III
203	Item Iohannis ibidem	IIII
204	Item in villa Bozoz Iacobi filii Thome de eadem	V
205	Item ibidem Stephani et Iacobi	II
206	Item in villa Korchwa Iacobi filii Thome de Bozoz	XV
207	Item ibidem sex nobiles	
207a	<i>Item ibidem Andree</i>	II ^t
208	Item ibidem Andree de Budaha[za]	[II] ^u
5 ^v 209	Item in villa Zochykne[m]phy [Iohannis] filii Iacobi	VI
210	Item ibidem Iohannis et Ladislai	XV
211	Item in villa Evrr Iohannis filii Cheue, Ladislai filii Ladislai et Iohannis filii Antoleus de eadem	XXV
212	Item in villa Darma Dominici de Palag	XXV
213	Item ibidem Iohannis et Iacobi de Palag	XX
214	Item in villa Tarnolch Thome filii Kazmer	XXXIII
215	Item in villa Kystarnolch Petri et Nicolai de eadem	XX
216	<i>Item in villa Lucahaza Georgii d[icti] Sombor</i>	VI ^v
217	Item in villa Palow magistri La[dis]lai de Geren	XIII
218	Item ibidem magistri Iohannis Drugeth	XI
219	Item in villa Vaykouch Petri et Mychaelis	VII
220	Item ibidem Bartholomeus solus	
221	Item in villa Mathouch Ladislai filii Zochyk	IX
222	Item ibidem Vyd	VIII
223	Item ibidem Georgii filii Synka	II
224	Item ibidem Iohannis filii Pauli et Nicolai de Keer	IX
225	Item ibidem Iohannis Konch	II
226	Item ibidem Nicolai filii Petri	III
227	Item in villa Chabrag Petri filii Mathius de Palouch	V
228	Item [Iohan]nes, Petrus, Nicolaus, Emericus, Nicolaus et Ladislaus ^w	
6 ^r 229	[Item in] villis Tazola et Zenthes [M]athey filii Iohannis literati	VII
230	Item in villa Radych Andree filii Batar de Ruska	XV
231	Item ibidem Stephani filii Dobow	XV
231a	<i>Item in villa Komoroch Petri et Nicolai de Palouch, Andree filii Batar de Ruska</i>	XVII ^x
232	Item in villa Lecarthhaza magistri Ladislai de Geren	X
233	Item ibidem Nicolai Drugeth	X
234	[Item] in villa Strachk Iohannis Drugeth	III
235	[Item i]bidem magistri Ladislai de Geren	IIII
236	[Item] in villa Mochar Nicolai Drugeth	IX
237	Item ibidem magistri Ladislai de Geren	VII
238	Item in villa Narad Iohannis filii Mathius de eadem	VI
239	Item ibidem Andree	X
240	Item in villa Dobroka Petri filii Mathius et Nicolai de Palouch	XVIII
241	Item in Zauada Petri filii Mathius et Nicolai de Palouch	XIII
242	Item in villa Duran ^y :	II
243	Item in villa Tepehaza duo nobiles soli	
6 ^v 244	[Item] in villa Zahon magistri Ladislai [de Geren]	XXIII
245	Item ibidem Nicolai Drugeth	IX
246	Item ibidem Iohannis Drugeth	IX
247	Item in villa Salamon magistri Ladislai	XII

248	[Item] ibidem Nicolai Drugeth	III
249	Item ibidem Iohannis Drugeth	III
250	Item in villa Chap Nicolai filii Thome	XXXVIII
251	Item in villa Puxa Galli literati	III
252	Item ibidem duo nobiles soli	
253	Item in villa Zerthes Petri filii Ladislai [de] Chaslouch et Nicolai filii Iohannis	XII
254	Item in villa Zauoda ipsorum Petri [et Nicolai]	XII
255	Item in villa Ninay Konie ^z , Lau[rentii] et Kresthfyr	VII
256	Item in villa Denklaaz Laurentii et Nicolai	VIII
257	Item in villa Konchhaza Iohannis, Synka et Nicolai	V
258	Item in villa Sykath tres nobiles dominas relictas et viduas	
259	Item summa populorum fumalium de Vng CCCC XXX VIII	

^aKb. 15 sor hiányzik.

^bValószínűleg Vaján falu adatai, l. a 4. fejezetet.

^cHelyesen: *filii*.

^dHelyesen: *Valentini*.

^eKb. 15 sor hiányzik.

^fValószínű kiegészítése: *filiorum*.

^gAz egész sor áthúzva. Téves bejegyzés, vö. a 76. sorral.

^hVö. a 231a sorral.

ⁱValószínűleg Ásvány falu.

^jVö. az 58a sorral.

^kVö. a 216. sorral.

^lA birtokos neve tollban maradt.

^mAz egész sor téves bejegyzés, vö. a 108. sorral.

ⁿVö. a 106. sorral.

^oNyilván elírás *Nicolai* helyett, vö. a 114. és 118. sorral

^pVö. a 194. sorral.

^qA szám tollban maradt.

^rAz egész sor téves bejegyzés, vö. a 166. sorral.

^s*filii Nicolai* itt vagy az előző sorban elírás lehet *filii Ladislai* helyett.

^tAz egész sor áthúzva. Vö. a következő sorral

^uA sor vége csonka. A számot az előző, áthúzott sor alapján egészítettem ki.

^vAz egész sor téves bejegyzés, vö. a 80. sorral.

^wAz egész sor utólagos betoldás a lap alján.

^xAz egész sor áthúzva. Téves bejegyzés, vö. a 63. sorral.

^yA birtokos neve tollban maradt

^zHelyesen: *Kozme*

Helynévmutató

Betűrendben tartalmazza az összeírásban falu- vagy családnevként előforduló helyneveket. Amennyiben Ung megyei helynévről van szó, azonosításként a 4–7. fejezethez mellékelt táblázatok sorszámát és névalakját tüntettem fel. Egyéb helynevek mellett közlöm a megyét, amelyhez a középkorban tartozott.

A latin névalak után zárójelben álló szám az összeírás megfelelő sorára utal.

Alsoudamaya (113, 114)	133	Alsódomonya
Bayanhaza (47)	3	Bajánháza
Bankouch (169)	83	Bunkóc
de Baranch (26)		Barancs (Zemplén megye)
Baranya (65)	4	Baranya
Bartha (61)	5	Barta
Baskouch (189)	81	Baskóc
Bathwa (62)	6	Bátfa
Bezew (41)	82	Bező
Bozoz (204), de B. (206)	9	Bozos
Budahaza (54), de B. (208)	10	Budaháza
Certhyz (196)	85	Csertész
Chabrag (227)	84	Csábrád
Chap (250)	11	Csap
Chaslouch (94), de Ch. (253)	12	Császlóc
Choukasbaranya (64)	4	Baranya
Cyzer (50)	25	Horka
Cyzer (51)	15	Csiszér
Darma (212)	16	Darma
Darouch (98)	17	Daróc
Denklaaz (256)	132	Dengláz
Dyapu (141)	152	Turiapaszika
Dobroka (240)	135	Dubróka
Dobronch (126)	150	Dubrinics
Duran (242)	18	Durán
Evrr (211)	49	Őr
Fekyshaza (182)	86	Fekésháza
Felsonemphy (201)	46	Felsónémeti
Felsoudamaya (116)	134	Felsódomonya
Felsoutyba (193)	90	Hornya
Galach (81)	19	Gálocs
Geyoch (57)	21	Nagygejőc
Geyoch (74)	21	Kisgejőc
Geren (100), de G. (113, 217, 232, 235, 237, 244)	22	Gerény
Geresth (162)	96	Kereszt
Gezen (32)	87	Gézsény
Helmech (103, 106, 107)	136	Helmec
Henselch (26)	102	Oreszka
Hnonya (165)	88	Hanajna
Homok (112)	24	Homok
Hozyumzew (71)	26	Hosszumező
Hussak (136)	138	Huszák
de Iske (47)	27	Iske
Jenke (156, 158)	92	Jenke
Jezenew (186)	93	Jeszenő

Kaluza (177)	95	Kaluza
de Kaponya (162)		Kaponya (Zemplén m.)
Karasth (53)	23	Haraszt
de Keer (224)		Kér (Abaúj m.)
Kerechnye (96)	32	Kereknye
Kereyz (8)	33	Kerész
Kethergyn (107)	34	Ketergény
Kysberzna (131)	148	Kisbereszna
Kystarnolch (215)	8	Botfalva
Kyszerethva (18)	67	Kisszeretva
Kyszerethwa (167)	94	Jósza
Klenou (144)	151	Klenova
Kokochow (180)	97	Klokocsó
Komoroch (231a), Komorouch (63)	35	Palágykomoróc
Komorouch (173)	98	Szobránckomoróc
Konchhaza (257)	36	Koncháza
Korchwa (206)	30	Karcsava
Koromlya (199)	99	Korumlya
Laas (103)	137	Hluboka
Laaz (31)	100	Láz
Laaz (155)	140	Nagyláz
Lecarthhaza (232)	37	Lakárt
de Leztemer (156, 157)		Lasztomér (Zemplén m.)
Lucahaza (79, 216)	38	Lukaháza
Luchka (27), de L. (185)	101	Lucska
Luchon (149)	139	Kemence
Mathouch (112, 221)	39	Mátyóc
Merkouch (40)	40	Merkóc
Mochar (236)	42	Mocsár
Moscha (5)	44	Mokcsa
Muneros (9)	43	Mogyorós
Narad (238)	47	Nyárád
Neuiske (123)	141	Nyevicke
Ninay (255), Nynay (154)	41	Minaj
Nogberzna (128)	149	Nagybereszna
de Nogmihal, Nogmyhal (163–165, 167–169, 171, 174–176, 178, 180, 186, 188–189, 191–193)		Nagymihály (Zemplén m.)
Obreez (184)	122	Ubreez
Orozfolua (39)	48	Oroszfalu
Palag (77), de P. (212, 213)	50	Palágy
Palouch (12), de P. (227, 231a, 240, 241)	52	Pálóc
Palow (217)	51	Palló
Pauluagaza (195)	105	Németboruba
Pereche (133)	153	Perecseny
Pinkouch (43)	54	Pinkóc
Porosthou (161)	104	Porosztó
Porozkou (143)	154	Poroskó
Poruba (185)	107	Porubka
Puxa (251)	55	Ptruksa
Radych (230)	56	Radics

Raduanch (102)	57	Radvác
Rath (67, 69)	59	Nagyrát
Rath (89, 92)	58	Kisrát
Remethe (166, 194)	108	Felsőremete
Remethe (174)	109	Sárosremete
Remethe (147)	155	Turiaremete
Rybnyche (171)	112	Alsóribnice
Rohoncha (121)	142	Rahonca
Ruche (175)	110	Felsőreviscse
Ruche (176)	111	Sárosreviscse
Ruskouch (188)	113	Ruszkóc
Rwska (59), de Ruska (230, 231a)	60	Dobóruszka
Salamon (247)	61	Salamon
Sbugya (24)	91	Izbugya
Sekow (156, 158)	115	Székó
Selemench (55)	65	Nagyszelmenc
Selemench (73)	64	Kisszelmenc
Senna (36)	66	Szenna
Sykath (258)	62	Sikat
Symouagaza (200)	106	Ördögporuba
Syslouch (84)	63	Sislóc
Slatyna (103, 106-107, 109)	144	Nagyszlatina
Solmos (34)	114	Solymos
Strachk (234)	73	Trask
Strythe (67)	69	Szürte
Tarnolch (214)	70	Tarnóc
Tazola (229)	120	Tasolya
Tegenya (11)	71	Tegenye
Tepehaza (243)	72	Tepeháza
Tyba (197), de T. (161, 166, 184, 190, 194–196)	121	Tiba
Turycha (139)	157	Nagyturica
Vaaralya (190)	124	Váralja
Vayathyna (198)	123	Vajnatina
Vaykouch (219)	76	Vajkóc
Valkoya (110)	145	Valkaja
Varachow (119)	159	Vorocsó
Veresuagas (23)	89	Hencelóc
Veskouch (52)	77	Veskóc
Vyzoka (38)	78	Viszoka
Vngwar (151)	74	Ungvár
Wbla (145)	158	Ublya
Zaar (173)	79	Zahar
Zahon (244)	80	Záhony
Zauada (241)	146	Zavada
Zauathka (29)	130	Zavadka
Zauoda (254)	147	Zavada
de Zeech (56)		Gálszéc (Zemplén m.)
Zemere (148)	156	Ószemere
Zenthes (229)	116	Szenteske
Zerethua (15)	68	Nagyszeretva
Zerichow (137)	160	Zaricsó
Zerthes (253)	131	Csertész
Zobranh (163)	177	Szobránc
Zochyknemphy (209)	45	Alsónémeti